

Alexandru Antoniu

FLOARE DIN CENUȘĂ

Coperta: VALENTINA BOROS

Alexandru Antoniu

Floare din cenușă

EDITURA POLITICĂ
București, 1977

In loc de prefață

Dragul meu Sandu,

Anunțîndu-mi viitoarea apariție a lucrării tale, îmi faci onoarea de a-mi încredința sarcina să scriu prefața.

Îți mulțumesc; sint foarte afectat de această atenție. Dar, vai, eu nu am talent de povestitor, și cu atît mai puțin de poet, pentru a mă exprima așa cum s-ar cuveni. De aceea îmi cer scuze dinainte față de tine și față de cititori.

Ceea ce aș dori să încerc să exprim pentru cei ce vor citi noile tale însemnări sint unele impresii pe care memoria mea le-a reținut încă din primele zile de cînd ne-am cunoscut. Și, de asemenea, unele impresii mai recente, cu toate că s-au scurs treizeci de ani de cînd ne-am îmbrățișat și ne-am spus adio la Mauthausen după eliberarea noastră, moment emoționant și pe care nu-l voi putea uita niciodată.

Și dacă aș vrea să dau curs liber gîndurilor și amîntirilor care mă asaltează în acest moment, să mă cufund în adîncurile emoției, ar trebui să scriu un volum întreg, și nu numai o prefață.

Totuși, deși au trecut atîția ani, mi se pare că esențialul se poate rezuma astfel: ceea ce s-a petrecut în epoca cea mai neagră din viața noastră comună, legătura indestructibilă dintre noi constituie un fapt deosebit, care ne-a permis să suportăm și să străbatem îngrozitoarele clipe fără a ne pierde nici curajul, nici speranța.

Acest măreț sentiment, ce scînteia în infernul în care eram obligați să trăim, a persistat și mai viu și mai puternic atunci cînd am regăsit pacea și libertatea. El ia acum numele de Prietenie. Cea mai bună dovadă a acestei minunate supraviețuiri se poate vedea și în cartea pe care ai scris-o după ce

i-ai căutat și i-ai regăsit pe unii din tovarășii tăi de mizerie. Aceasta pentru că tu urmărești să ridici către cele mai înalte culmi sentimentul de amicitie, pentru că tu vrei să ne readuci din nou în realitatea prezentă, la, viață.

Eu nu știu dacă un tânăr român va putea să înțeleagă ceea ce a însemnat pentru mine — un tânăr francez în vîrstă de 20 de ani — întîlnirea cu un om ca tine, în împrejurările în care ea s-a produs...

Și acest lucru a fost, într-adevăr, vital. Eu cred că noi nu am fi putut respira la fel dacă ne-am fi retras fiecare în carapacea sa, în condițiile ucigătoare din timpul șederii noastre în teribilul lagăr de la Mauthausen.

Prietenia noastră frățească, întărită de-a lungul zilelor ce se scurgeau, nu ne-a părăsit niciodată; noi împărțeam totul, chiar și puținele coji de cartofi pe care reușeam să le „organizăm”. Ne ajutam unul pe altul din zorii zilei, atunci and trebuia să ne sculăm și să ieșim din baracă în vîntul glacial sau pe ploaie. Porneam apoi pe un drum interminabil, către șantierul unde eram obligați să efectuăm muncă silnică la o cale ferată, pentru un tren fantomă care nu avea să meargă niciodată. Ne sprijineam unul pe altul la întoarcere ca să nu cădem, cum cădeau atîția alți oameni nefericiți, pe care cei mai rezistenți trebuiau să-i poarte înapoi în lagăr chiar dacă muriseră între timp.

Trebuia apoi să ne păzim să nu ni se fure așa-zisa saltea de paie, care viermuia de păduchi și de ploșnițe. Eram nevoiți, de asemenea, să ne batem pentru a ne păstra săboții de lemn, să încercăm să recuperăm puținele ore de somn, mereu întrerupte din cauza incidentelor ce se iveau și pe care azi mi-e atît de penibil să le povestesc.

Frontul se apropia, SS-iștii deveneau din ce în ce mai irascibili, mai cruzi, gata în orice clipă să ne ucidă. Știrile — false sau veridice — circulau, aducînd o rază de speranță în sufletele noastre, din ce în ce mai pline de desperare.

Si, într-o zi, incredibilul s-a produs. Nici un/ea de kommando — echipă de lucru — n-a mai ieșit în afara lagărului.

Mai întîi au fost evacuate deținutele franceze. Îți mai amintești ? — șirul acela interminabil de

camioane ale Crucii Roșii Internaționale, care staționau în afara lagărului...

După cîteva zile, camioanele au revenit. A început evacuarea francezilor, belgienilor, olandezilor. Am trăit atunci clipele cele mai emoționante, care au pecetluit marea noastră prietenie. Sandu, ce bucurie, ce fericire pentru mine! în sfîrșit, mi se deschideau din nou porțile către viață.

Mi-ai împărtășit gîndurile tale despre mama ta, despre soția ta și, în special, despre fiica ta, Lavinia. Tă frămînta gîndul că cei dragi trăiesc o viață grea, plină de incertitudini,

6

de neliniști în acea Romînie devastată de război și de ocupația fascistă.

Alteori ne cufundam în literatură. Recitam din Victor Hugo, din Lamartine și din Edmond Rostand, ori jucam interminabile partide de șah; eram un elev modest cînd ședeam aplecați deasupra eșicherului și jucam cu niște biete piese tăiate clandestin dintr-o ordinară hîrtie de ambalaj.

Apoi a intervenit marea plecare, marele exod...

În zorii unei dimineți cu vînt tăios — așa cum tu atît de bine ai reușit s-o descrii —, o halucinantă deșteptare; urlete și bătăi în ușa celulei: „Schnell, schnell!“^I. Apoi: „Vorwärts!“^{II}.

Sintem transportați. Dar unde? Nimeni nu știe încă. De aceea, în grupul nostru domnește neliniștea și teama; ne așteptăm la ce este mai rău. Decidem, orice s-ar întîmpla, să rămînem împreună. Ne dăm seama că prietenia noastră va fi un lucru hotărîtor. Tu mi-ai încredințat ultimele tale dorințe: să-ți înștiințez familia, să mă interesez de fata tă, căci știi că necazurile încă nu s-au terminat pentru tine. De voi, românii, nimeni nu se interesa. Nici chiar Crucea Roșie Internațională. Nu mă puteam hotărî, nu mă puteam împăca cu gîndul să te las mai departe în acest infern. Și totuși, a trebuit să ne despărțim după o ultimă promisiune: de a face și imposibilul pentru a ne regăsi.

O înțelegere asemănătoare am avut-o cu Jan van

I' „Repede, repede!”

II „înainte!”

Melsen din Olanda și cu iugoslavul Boris Mitranici, regăsit în mod miraculos și salvat în ultimul moment din camera de gazare, împreună cu un grup de bolnavi pe care îi întovărășea.

Nu știam pe atunci că Gustav Weber — esperantistul vienez — fusese dus la Gusen. Acolo el a fost lovit în cap cu un hîrleț și ucis de către o bestie de kapo. L-a surprins pe Weber surîzînd; se gîndea probabil la fetița lui, căci și el avea o copilă mică, așa cum aveai și tu.

Mai tîrziu, după eliberare, am avut fericirea să pot să-mi îndeplinesc angajamentele luate; i-am regăsit pe cei trei frați de suferințe, cei mai scumpi tovarăși ai mei. Am putut, de asemenea, s-o revăd pe doamna Weber. I-am povestit despre atitudinea curajoasă a lui Gustav în fața SS-iștilor, atunci cînd l-au bătut crunt, în momentul sosirii noastre la Mauthausen; declarase, cînd a fost întreat, că este internat în lagăr pentru că vorbește limba esperanto. După eliberare, președintele Austriei, Franz Jonas, a adus un cald omagiu acestui martir.

Așa cum nu voi uita niciodată sfîșietoarea noastră despărțire, cuvintele de adio spuse atunci cînd am plecat spre Paris din sinistrul lagăr de la Mauthausen, voi păstra mult timp în amintire neasemuita bucurie ce ne-a cuprins cînd ne-am regăsit la București, în anul 1970!

Vingt cinq ans ap real După 25 de ani am trăit una dintre cele mai fericite clipe din viața mea și păstrez cea mai frumoasă amintire.

N-aș putea să descriu, așa cum ai face-o tu dacă ai fi în locul meu, atmosfera plină de entuziasm pe care am resimțit-o străbătînd România, împreună cu soția și copiii mei, în mica noastră caravană. Totul mi se părea familiar în această țară latină, în care auzeam o limbă muzicală și unde am fost primiți cu o ospitalitate legendară. Cînd ai început să-mi povestești atîtea lucruri interesante, cu toate vicisitudinile prin care a trecut țara ta de-a lungul veacurilor, mi se părea că cunosc România dintotdeauna, îi regăseam spiritul zugrăvit de fiul ei, odinioară aflat în aceeași captivitate ca și mine. Am admirat mărețele peisaje carpatine ale munților voștri sălbatici, cu acele case pitorești clădite din lemnul pădurilor seculare, împodobite cu alese incrustații, specifice folclorului românesc.

Ne-au entuziasmat întinsele câmpii dunărene aurite de razele soarelui, imensa plajă de pe litoralul Mării Negre, cu luxuriantele ei covoare de flori, cu orașele în sărbătoare; voi sărbătorești a 25-a aniversare de la eliberare! Toate acestea defilau prin fața ochilor noștri. Ce popor deschis, simpatic și plin de gentilețe! Tineri și tinere plini de exuberanță se opreau din dansul lor frenetic spre a ne oferi fructe și flori, spre a ne ura drum bun, fluturându-și batistele. Studenți și profesori ne-au înconjurat înaintea bacului cu care traversam Dunărea; ne-au încântat jocul și cântecul lor, adevărată artă, păstrătoare a tradițiilor strămoșești, demult pierdute în Franța noastră.

În Banat, apicultorii ne-au invitat să le vedem stupii. Ei mi-au atras atenția asupra acelei minunate simfonii a zumzetului cu care albinele își acompaniază fabuloasa lor muncă. Ne-au dat să gustăm din fagurii aurii, plini cu ojniere nespuse de aromată.

Admirînd gigantica hidrocentrală de la Porțile de Fier, ca și diversele combinate pe lângă care am trecut, am asemănat activitatea albinelor cu munca creatoare a poporului român, care depune un nobil efort pentru a construi o țară nouă.

La București, Elise, soția ta, și cu tine ne-ați deschis larg ușile casei voastre. Ce surpriză plăcută pentru noi atunci and

8

ne-ați oferit pline și sare, potrivit unui străvechi obicei românesc, împreună cu atâtea alte atenții cu care ne-ați copleșit!

Despre acest oraș, unde — din păcate — am stat prea puțin, păstrez un sentiment plin de farmec. Aici am simțit că oamenii se bucură cu adevărat, că trăiesc. M-a impresionat felul lor deschis de a te privi, zîmbetul lor cald, sincer. Am admirat parcurile, frumoasele voastre bulevarde încărcate de verdeață și de flori, muzeele, bisericile ortodoxe cu stilul lor bizantin, cu bogățiile și farmecul lor, necunoscute pentru mine, obișnuit cu atmosfera rece a catedralelor gotice. Eu sînt ateu, dar, cu toate acestea, admir din toată inima monumentele ridicate de oameni cu pioșenie și măiestrie.

Tot la București am avut o altă mare bucurie.

Ti-am cunoscut copila, pe Lavinia, de care îmi vorbeai în închisoare și în lagăr. O clipă am uitat că s-a scurs atîta amar de vreme. De aceea, am rămas surprins cînd în fața noastră a apărut o tînră și frumoasă savantă. Dar nu m-a surprins deloc cînd am văzut că gindește la fel ca tine, așa cum tu doreai.

Ne-ai dus apoi și ne-ai prezentat-o pe mama ta. Clipe pline de evlavie! Bătrîna m-a îmbrățișat, cu fața strălucind de o lumină interioară, și mi-a adresat în franțuzește cuvinte părintești, pornite din adîncul inimii. Cu toții aveam lacrimi în ochi și eu te-am invidiat că ai avut șansa de a-ți regăsi după atîția ani pe draga ta mamă.

În sfîrșit, a fost rîndul vostru să vă țineți făgăduială și să veniți în Franța. Mă opresc aici; tu poți să povestești mult mai bine despre această vizită.

Aș vrea să transmit tineretului din țara ta un mesaj. Eu cred că a avut o mare șansă să poată trăi într-o lume civilizată, să scape de zbuciumul pe care l-am trăit noi. În același timp, aș dori să-i atrag atenția că, odată libertatea și pacea cîștigate, ele trebuie apărute.

Generațiile trec, amintirile se estompează, faptele se deformează. Însă nu este îngăduit ca generația tînră să uite flagelul fascist, din cauza căruia noi, cei mai în vîrstă, am avut atîta de suferit și care a făcut atîtea victime nevinovate.

Nazismul, fascismul, șovinismul, rasismul, tot ceea ce ne poate răni demnitatea de om, libertatea, fericirea lumii, trebuie combătute prin toate mijloacele, fără nici o rețineră, cu întreaga noastră forță.

Dacă tineretul de astăzi nu va înțelege acest imperativ, s-ar putea să aibă și el de suferit, iar oamenii de rîtăine îl vor judeca cu asprime.

fruh'X) bju*- c'wi

■ C^IA4? Jt /bfcK (

JU , Coh hAA.'ft) dX yhv'eujc-

«3]1M'(JM Jlj " pAuc A/

(J' - ^fai'jiL Jfjw|'

i^hz^e Ji 62, oLta*# atte-

f.|vo^v^-4u Ct\$ v^cx^^d -fc e/l~bb'e^^ .

OA-I A(M

cjK X

d^'/nW o4"

τ /LA(VA«A_F

UntbJi', a, Jfiv

. _a,ft&_A'>vtt/ Q. J!a. M'ATv'te' Ju. f

JbQs jJrWl'ti A A oL'/V-' 0U«-A-

a vīc.

Fragment din scrisoarea trimisă autorului de fostul coleg de detenție Pierre Jayer (iunie 1975).

10

Căci nu trebuie niciodată să mai existe un MA U TH A USEN.

Vor mai fi încă destule zile minunate pentru generația tânără, dacă ea va ști să vadă, să recunoască și să apere adevăratele valori ale lumii.

După treizeci de ani de cind a părăsit lagărul morții de la Mauthausen, colonelul Alexandru Antoniu readuce în actualitate un film halucinant, pentru unii incredibil.

Lucrarea sa — memoriile sale — constituie un „memento”¹¹, un teribil „J'accuse!“. Fie ca rîndurile

de față să țină trează vigilența cititorilor, să-i facă să înțeleagă, odată mai mult, de ce este nevoie să nu uităm ororile trecutului și să luptăm pentru ca ele să nu se mai repete, pentru ca omenirea să trăiască în libertate și pace.

fierte

Juin 75 0 fidget AS cfrance.)*

PRIN TEMNIȚELE GESTAPOULUI

„O, Germanie, mamă căruntă!
Fiii tăi ți-au sortit o soartă cruntă;
Să te-așeze între popoare
Batjocură a lumii sau teroare...”

BERTOLT BRECHT - 1938

Scurt jurnal de front: august-octombrie 1944

lată-mă, așadar, la vîrsta cînd încep să te asalteze aducerile aminte. Privesc înapoi. într-adevăr, s-au deșirat mulți ani din caierul vremii. Unii au trecut ușor... nici nu mi-am dat seama cînd s-au dus. Dar aceștia au fost puțini. Cei mai mulți au trecut greu; părea că nu se mai termină. Amintirile îi năpădesc pe toți oamenii. Dar ce s-ar întîmpla dacă fiecare s-ar apuca să le aștearnă pe hîrtie, așa cum fac eu? Totuși, am degînd să-mi scriu memoriile. O, nu toate amintirile. Numai acelea care, după mine, ar prezenta un anumit interes pentru semenii mei.

Apucîndu-mă de treabă, voi încerca să cern acele fapte care cred eu că, datorită tragismului lor, n-ar trebui date uitării. Voi evoca acele episoade din viața mea care aș dori să rămînă un memento pentru aceia care n-au cunoscut ororile hitlerismului.

Pe atunci, adică acum mai bine de 30 de ani, eram un tînar locotenent plin de forțe, îmbătat de visuri. Mă călise viața. Eram locțiitorul politic al comandantului unui batalion din Regimentul 1 al Diviziei „Tudor Vladimirescu”.

Am plecat în război o mie de oameni. Vorbesc despre ostașii din batalionul meu. în stînga mai erau tot pe-atîția, în dreapta, de asemenea. Multe mii de ostași din cei peste o jumătate de milion de români care au luptat cu arma în mină împotriva fascismului german. Istoria i-a înscris pe unii în paginile ei cu litere de jar. Și-i grea istoria neamului românesc de atîtea jertfe. Și-i plină istoria țării mele de atîtea fapte de eroism legendar.

Zorile se sparg undeva, pe culmile satului Ilieni. Pîclele întunericului se risipesc prin vîgăuni. Am trecut noaptea cu trenul prin strîmtorile Carpaților și acum ne apropiem

15

de pozițiile ocupate de trupele noastre. Schimbăm o poziție apărută de o altă unitate românească, aflată mai demult în tranșee.

Zorile nu s-au tivit bine cu aur și schimbul s-a efectuat. Vechile cătane, vechi apărători, se strecoară ca niște umbre înapoia liniei noastre.

Postul de comandă se află într-o livadă. Pomii gem de bogăția rodului. Crengile se apleacă spre pămîntul țării, parcă s-ar înclina cu smerenie pentru darurile primite.

— Domnule locotenent...

— Ce este, Emile?

— Am instalat compania de aruncătoare după șira de paie.

— Reperele?

— Reper 1 — casa de lîngă biserică; reper 2

— ...

— Foarte bine. Schimbi poziția de tragere cînd ajungem pe creastă.

— Am înțeles.

Din cer, stelele cad și se sting în rouă dimineții. Nici o șoaptă. Pace peste tot cuprinsul firii. Numai undeva, neștiut, ne pîndesc ochi de lup încolțit. Liniște? Nu. Din turla bisericii din Ilieni se aude un dangăt de clopot, ca un vaier.

Ora 4.

Intrarea noastră în luptă este „salutată”¹¹ cu salve de tun. Văile se umplu de tunete, amplificate la nesfîrșit de răspunsul ecourilor. Mitralierele tăcăne asurzitor. Brandurile trimit proiectile care își filfîie aripile și apoi se sparg în vuiete înnebunitoare. Se trage salvă după salvă. Iar peste această uriașă orchestră de foc se așterne sunetul grav, ca de orgă, al katiu-șelor, amplasate în apropierea pozițiilor noastre.

La un moment dat, nu mai văd pe nimeni, atît de dens este fumul proiectilelor, ce se ciocnesc parcă în aer. Doar un vuiet ca de vijelie domină totul, parcă un vulcan trezit din adîncul pămîntului

tună și fulgeră.

Cît timp să fi trecut?

— Domnule locotenenti

— Ce-i, băiete?

— Nu pornim? Parcă cei din flancul stîng au început să se miște.

— Ai răbdare, Ioane. Spune-le oamenilor să se pregătească.

— Sînt gata... Priviți racheta I

— Da, flăcăule. Dați-i drumul spre creste.

16

Ca un puhoi se năpustesc spre adăposturile nemților bravii mei ostași. La început ne întîmpină o tăcere ciudată. Apoi, nici n-apucăm să pășim peste sîrmele ghimpate, și mulți dintre noi îngenunchează pentru totdeauna în brazda gliei strămosești.

— Dom' locotenent...

— Ce-i, Trifane?

— S-aveți grijă de mămuca. Eu m-am dus...

— Brancardier.

— Aici sînt, domnule locotenent.

— Lăsați, lăsați-mă pe mine. Mergeți înainte și aveți grijă...

Își pune mîna pe inimă, zîmbește mirat.

— Mergeti...

S-a stins sergentul Trifan. Și ce minunat om a fost... A trecut doar la o palmă de casa lui și nu s-a abătut din drum. Nu s-a dus să-i îmbrățișeze pe cei dragi, deși nu-i văzuse de mai bine de doi ani. Războiul își are legile lui de granit.

Oe senzație îți dă un atac. Lingă tine merg, cu dinții încleștați, cu ochii larg deschiși, cu inima zvîcnind, oameni cu care vorbești, pe care-i atingi cu mîna, oameni cărora le simți sîngele zvîcnind în vine și... deodată îi vezi oprindu-se. Se uită la tine. Privirea omului îți cere să-l sprijini, să-i iei greutatea ce-l apasă, să-i ridici piatra imensă ce-l strivește. Și tu n-ai cum să-l ajuți, nu poți să te oprești. Mergi înainte și simți cum ți se frînge inima de durere.

Înainte I

Înainte, unde pîndește dușmanul care ți-a ucis fratele de arme.

Înainte, să-ți răzbuni tovarășul care s-a oprit din

mersul său prin viață.

Locotenentul Ion Gostea comandă compania 9. Ge drag ni-i tuturor acest tânăr viteaz din ținutul Bacăului. Iată-1, a ajuns primul pe creastă. După el se cațără ostașii din compania lui. Fiecare își face drum cum poate: cu coatele și cu genunchii, cu unghiile și cu dinții. Se răsucesc să mă ajute.

— Lasă, Gostea, vezi de ceilalți... Dar ce ai?

— Nimic. Să ia sublocotenentul Băltărețu comanda.

Gu cîta ură am nimicit cuiburile de viperă. Ni se părea că s-a terminat, că ne-am deschis drumul și putem merge mai departe. Dar nu. Din valea Ilienilor aburcă horcîind tancurile cu crucile morții. Țevile de tun par niște gîturi lungi, iar vizoarele niște ochi subțiați de răutate. Unele trag din mers, altele se opresc și scormonesc zările, tufișurile, mușuroaiele.

17

Dar nu ne lăsăm intimidati. Ridicăm tunurile de 45 pe brațe și le ducem pînă la creastă. Nu mai avem timp nici să ochim; tragem direct, atît de aproape sînt tancurile. Ici-colo, servanții nu mai apucă să încarce tunul, și atunci carul de luptă trece peste el și-l strivește. Dar tot noi sîntem mai tari. Sărim pe tancuri și izbim cu grenadele. Ne vine să plîngem de ciudă cînd nu putem să deschidem capacul turelei. Lovim atunci în șenile, în vizoare, unde nimerim, pînă cînd mașinile întorc spatele și fug, părăsesc lupta. Multe au fost oprite în loc și acum ard ca niște luminări. Ne ștergem frunțile ca după o muncă grea.

În zorii zilei intrăm în orașul Sf. Gheorghe. La apelul de dimineață, unii dintre noi n-au mai răspuns. Nici locotenentul Ion Gostea.

Trecînd Mureșul, avem un intermezzo, mai mult sau mai puțin lung, cu nemții. Fixăm rezistența inamică. După două zile sîntem înlocuiți de o altă mare unitate românească. Misiunea principală a diviziei noastre este de a tăia drumul unităților hitleriste care se retrag spre vest. Din informațiile primite, trupele germane afluesc pe mai multe direcții spre Oradea. Trebuie deci să pătrundem în spatele lor și să le zăvorîm ieșirile.

Sîntem la sfîrșitul lunii septembrie a anului 1944. Poposim în satul Vidra; așezare bătrînă, cu vestitele sale mori de apă, cu bisericuțe din lemn ce împung înălțimile cu crucile înnegrite de vreme. Oamenii, cu pitorescul lor port, parcă au poposit acum din basoreliefurile Columnei de la Roma. Sînt moșii, urmașii dacilor, sînt vitejii care veacuri de-a rîndul au barat cu pieptul lor puhoiul năvălirilor dușmane.

Unitatea se pregătește cu grijă. Trebuie să realizăm surpriza. Să interceptăm unitățile germane, care nu se așteaptă să escaladăm masivul Bihorului și să le aținem calea dincolo.

Dimineata, cînd încă nu s-a ridicat bine soarele pe cer, ne găsește la poalele muntelui.

— Gata, băieți?

— Gata, domnule maior.

În frunte merge comandantul batalionului, maiorul Constantin Serghie. Își strînge mai bine centura, își potrivește portharta și-mi zîmbește cu ochii ridicați spre vîrfurile semețe.

— Ce spui, bătrîne, îl trecem?

— **Mai încapе vorbă I**

— Ai verificat dacă s-au ajustat bine samarele?

— Totul e-n regulă. Iată, v-am făcut rost și de un rolfilm.

18

Ochii maiorului se umplu de mulțumire. Fiecare om are cîte o slăbiciune. Și slăbiciunea comandantului nostru este arta fotografiatului. Are un „Leica“, pe care-l păzește ca pe lumina ochilor.

Șirul se subțiază pe măsura cărării, care și ea se îngustează văzînd cu ochii. La început, urcușul ni se pare floare la ureche. Dar muntele-i înșelător. Cînd soarele se ridică de două sulite, drumul devine de-a dreptul un chin. Mai slobozim harnașamentele de pe noi, scoatem caschetele, dar degeaba. Aproape de creastă, cărările se subțiază mai mult și ne apucă groaza cînd privim în adîncul hăurilor. Vor putea trece caii? Trec. Căci acolo unde trece un om, trebuie să treacă și un cal. Ciobanii de prin partea locului se crucesc cînd ne văd.

— Mare ți-i minunea, Doamnei Dară, că de cînd îi muntele ăsta, nu s-a mai văzut asemenea poznă.

Să fiți cu luare-aminte să nu se prăvale caii în străfunduri.

Dinspre partea stîngă ne privesc colții de piatră care străjuiesc plaiurile de pe Muntele Găina.

— Măi, lancule, măi, moșule. De-om scăpa din cumpăna asta, aici, pe Muntele Găinii, am să vin eu să-mi caut nevastă.

— Să poștești, vericule. Poștește, Toadere. Avem fete pentru toate gusturile, care de care mai mîndre.

N-a avut timp s-apună soarele și noi am fost sus, în virf. Scoatem hărțile și citim: 1 854 m. A fost greu, dar am trecut.

Înainte, mereu înainte I

Am și uitat de cînd stăm neschimbați din eșalonul întîi al regimentului. Și plouă, plouă de parcă s-au rupt zăgazurile stihiiilor. Cînd vrem să ne odihnim oasele, nu știm unde să ne punem trupurile: dedesubt apa curge în torente, deasupra toarnă ca din găleată. Dar armele și muniția trebuie să le ferim cu orice preț de umezeală; nici nu visezi cînd poți să ai nevoie de pușcă.

Oamenii sînt istoviți. La toți ne ard ochii în cap, de febră, de trudă, de încordarea luptei.

— Dom' locotenent, vă poștește dom' maior la comandă.

— Unde-i postul de comandă?

— Ultima clădire de pe șosea. Vă conduc eu.

Ce-o mai fi? De-abia ne-am potolit. De-abia am primit ordinul să trecem în rezerva regimentului.

— Ordonăți, domnule maior?

— Antoniule, reintrăm în dispozitiv. Încălecăm șoseaua Beiuș-Oradea. Ia harta mea și pune situația. Te rog să inspectezi companiile 7 și 8. Eu voi inspecta restul. Clar?

- Clar.

19

— Atunci, executarea.

— Ce facem cu oamenii? Sînt morți de oboseală.

— Știu. Explică-le că, dacă nu se îngroapă la pămînt, mâine vor muri sub șenilele tancurilor.

— E limpede.

Nimeni n-a dormit în acea noapte. Doar spre ziuă, oamenii au ațipit în fundul gropilor pline cu apă. Cit timp au dormit? Nici nu s-a luminat bine și avioanele de cercetare au început să ne caute.

Stăteam lipiți de pământul frământat, mascați în lanurile de porumb și ploaia curgea, curgea fără încetare. Curînd, pozițiile noastre au fost descoperite și supuse unui tir sistematic, metru cu metru. Acum s-a văzut cît ne-au fost de folos gropile săpate peste noapte.

Postul de comandă este instalat chiar în linia întâi, într-o casă din marginea orașului Oradea. Locatarii s-au îngrămădit cu toții — cu cățel, cu purcel — în pivnița largă de dedesubt.

În vîrfurile stogurilor de fin s-a instalat postul de observație. Mă urc și eu pe scară și privesc peste acoperișuri.

— Vedeți, acolo în piață...

— Ei, ce-i acolo în piață?

— S-au grupat mai multe unități de tancuri inamice. Nu mișcați.

Pe deasupra noastră trece razant un avion de cercetare.

— Raportezi din 5 în 5 minute; mă duc să inspectez a.t.-urile.

Pe poziție îl găsesc pe maiorul Mihai Burcă, locțiitorul politic al Regimentului 1, comandantul meu direct, luptător în Brigăzile internaționale din Spania.

— Cum merge treaba, Sandule? Și-au făcut cu toții adăposturi de tragere?

— A fost greu. Dar s-au îngropat pînă la unul în brazdă.

— Explică-le. Vom fi atacați de tancuri. Să sape gropi înguste și adinei.

— Am înțeles, domnule maior.

— Ei, noroc... și păzește-te.

Inspectez bateriile antitanc. Sînt bine amplasate. Pe șosea, un tun de 88 mm, în stînga și dreapta șoselei 45-urile, comandate de sublocotenentul Peter. Companiile, îngropate adînc în dispozitiv. Așa că poate să poftască inamicul. Și totuși mi-a scăpat ceva.

Atenție!

Din porumbiștea care ne maschează poziția înaintează primul „Tigru”. Se oprește. Capacul turelei se ridică și apare un ofițer neamț. Duce binoclul la ochi, rotindu-și încet capul,

în speranța că ne va descoperi. În aceeași clipă

trăsesc ambele tunuri antitanc ale sublocotenentului Peter. Sar în aer și binoclul și capul neamțului. Dar ce se întâmplă? Să fie oare pielea „Tigrului” atît de groasă, de nepătruns? Căci proiectilele de 45 mm ricoșează ca niște mingi de ping-pong.

— Ce faci, sublocotenent Peter? Ce se întâmplă aici?

— Nu știu ce se întâmplă, domnule locotenent. Nu putem străpunge blindajul. Să încercăm cu grenadele.

— Ce fel de proiectile folosești ?

— Obișnuite.

— De ce nu tragi cu proiectile subcalibru?

— N-am decît 20 de bucăți.

— Trage cu elel

— Am înțeles, trag cu elel

A cui eră vina? În primul rînd, a mea. Ca vîntul a zburat antetrenul și a adus muniția specială.

Spre seară, atacul era respins. 11 „Tigri” zăceau „uciși” în porumbiștea din fața poziției Batalionului 3, peste care nemții nu au putut trece.

*

Pînă la urmă însă au trecut. Au găsit flancurile descoperite. Pe acolo s-au strecurat în puterea nopții. În urma tancurilor a pătruns infanteria și astfel, în zorii zilei, ne-am trezit încercuiți.

*

A doua zi s-a produs contralovitura. Batalionul a primit ordinul să iasă din încercuire; să se regrupeze în satul Nojorid.

Ordinul trebuia executat sub o ploaie de obuze și sub un intens bombardament de aviație. În mijlocul cercului care se strîngea mereu, oamenii au luptat pînă la ultimul cartuș. Inamicul a reușit însă să închidă cercul. Maiorul Constantin Serghie a căzut și el, alături de ostașii pe care-i iubea ca pe feciorii lui. Într-o mină avea pistolul și în alta portharta. Harta era toaletată cu săgețile spre vest.

★

Cînd mi-am revenit în simțiri, nemții escortau un grup de ostași români și sovietici. 30 de zile am

mers spre necunoscut. Am străbătut Ungaria, am ajuns la Viena și am fost închis în lagărul de prizonieri de război din Kaiserstein-bruck.

Era începutul lunii noiembrie a anului 1944.

21

Rossauerlände

Celula nr. 61 se află la etajul V. încăperea este compusă din două camere. în mod normal, aici s-ar fi putut adăposti 15 pînă la 20 de persoane. Sînt însă înghesuți 150 de oameni. De toate naționalitățile. încarcerati pentru fel de fel de învinuiri. Politice sau de drept comun.

în prima încăpere, trei mese și cîteva bănci. în stînga, într-un fel de boxă, closetul. în fund, în a doua încăpere, așa-zisul dormitor. Aici sînt depozitate saltelele. Un maldăr de saci infecți, umpluți cu paie putrede, mai mult gunoaie, în care foiesc păduchii. Așa cum sînt, împruțite, murdare, la ora stîngerii le luăm pur și simplu cu asalt; sînt mult prea puține saltele față de numărul deținuților. Or, perspectiva petrecerii unei nopți pe cimentul gol nu este deloc plăcută.

Pînă m-am aclimatizat, pînă am găsit tovarăși care să mă accepte și să împartă culcușul cu mine, am dus-o destul de greu.

închisoarea Rossauerlände este o cetate veche de peste 200 de ani, cu înfățișare sumbră. Se pare că datează de pe vremea împărătesei Maria Tereza. Din celulă se zărește în depărtare faimosul Prater. Cel puțin așa afirmă deținuții mai vechi sau cei originari din Viena.

Cînd am fost împins în celulă, ușa a trosnit în urma mea. O clipă am rămas pironit, cu frugala mea cină în mînă.

în locul zumzetului, care mă izbise în față în prima clipă, se așterne o liniște de mormînt.

Mă uit la masa compactă de oameni și nu văd decît ochi și iar ochi, care fixează obsedant o anumită parte a corpului meu. Nu înțeleg ce pot să găsesc interesant în înfățișarea mea. Mă simt ca un iepure sfredelit de privirile, multiplicat la infinit, ale unui lup hămesit.

Deodată, un tînăr înalt se ridică de pe o bancă și

se îndreaptă către mine. îmi întinde mîna, îmi dă bună ziua și apoi îmi spune într-o admirabilă limbă franceză că nu-i prudent să etalez nici chiar bruma de mîncare ce mi se dăduse.

— Oamenii sînt înfometati, înțelegi ? înghite-o 1
Altfel s-ar putea să-ți pierzi hrana.

I-am strîns mîna și i-am mulțumit. M-am îndreptat apoi spre fereastră. La picioarele mele se rostogoleau valurile Dunării. Numai că nu erau nici albastre și nici frumoase. Erau cenușii, aproape negre. Murdare. Cum oare de le-a văzut altfel Johann Strauss? Mai tîrziu am aflat că apa care curge

22 pe lîngă închisoarea Rossauerlände este, de fapt, un canal derivat din Dunăre.

• Cînd mi-am întors fața către sală, n-am mai văzut pe nimeni privindu-mă. Nu mai prezentam nici un interes; îmi înghițisem rația din ziua aceea.

încetul cu încetul încep să mă aclimatizez.

Din perioada de timp cit am stat la Rossauerlände mi-au rămas amintiri de tot felul. Am cunoscut aici oameni cu caractere diferite. Unii — firi hotărîte și cinstite. Alții — lași, ticăloși.

Tot aici am auzit mărturisite frînturi din viață, întâmplări, unele obișnuite, altele de-a dreptul stranii.

Din toate însă se degaja ^ ^ eaj» suferință cruntă a omenirii, suferință fără sfîrșit, de. care se făcea vinovată Germania fascistă.

Un amănunt mă impresionează chiar de la început. Peretii celulei — un uriaș manuscris babilonic — sînt plini, de sus pînă jos, asemenea unui mozaic, cu tot felul de inscripții în mai toate idiomurile lumii. Fantastica frescă a slovelor vorbește despre unul și același lucru. Vorbește despre ura năprasnică contra hitlerismului.

Au trecut 30 de ani. Multe imagini s-au estompat în mintea mea. Legile uitării au acționat implacabil. Și totuși, ele n-au avut putere să facă să-mi dispară din memorie anumite trăiri ce mi-au rănit inima.

Acum, cînd scriu, revăd aievea, încrustate în cimentul zidurilor, acele acuzații pline de revoltă, țîsnite din tot atîtea suflete jignite, lovite, dar niciodată înfrînte. Una din ele mi-a amintit de acel

J'accuse! al marelui Zola.

lat-o, așa cum era cioplită în stînca temniței:

*Ma mere m'a donne la naissance,
Mon pere la puissance, Ma femme la
jouissance, UAllemagne la
souffrance*^{III}.

În chiar ziua sosirii mele fac o cunoștință interesantă.

De la o vreme nu mă mai atrage peisajul ce mi se oferă de la înălțimea celor cinci etaje. Simt nevoia să-mi caut un loc, să mă aciuiez undeva. Îmi dau seama că trebuie să apelez la un deținut mai vechi, dar nu știu la cine să mă opresc.

Deodată se apropie de mine doi militari sovietici: un locotenent major și un sergent. Nu-i observasem. Mă bucur mult. Parcă aș fi găsit niște vechi cunoștințe.

Mă îndrept surîzînd către cei doi ostași și le întind mîna. Ofițerul se oprește; mă cercetează cu privirea. Îmi întind și ei mîinile. Ne privim adînc în ochi și ne cercetăm cu neîncredere. Cu timpul, între noi avea să se închege o adevărată prietenie; neîncrederea avea să se risipească. Din păcate, noile mele cunoștințe au stat puțin timp la Rossauerlände. Ne-am întîlnit mai tîrziu în altă închisoare. Acolo am aflat că locotenentul major Ilia Surkov și sergentul Grișa au făcut parte dintr-o grupă de cercetare. Au fost parașutați în spatele frontului german, în pădure din Ungaria.

— Eram cinci ostași sovietici. Aveam cu noi și o ra-distă, Niura, — povestește Ilia —. A căzut în luptă. Mai bine m-ar fi ucis pe mine. Ce suflet minunat s-a pierdut. Și n-avea decît 19 ani.

— Da. Păcat. Și misiunea?

— Misiunea a fost îndeplinită.

Mai mult nu vorbesc cei doi militari de pe malurile Volgăi. Nici nu e nevoie.

Clipele se scurg cu o monotonie ucigătoare. De cîte ori se deschide ușa și apare gardianul, inimile noastre parcă încetează să mai bată. Nu trece o zi

III Mama m-a născut,
Tatăl mi-a dat puterea,
Soția — plăcerea
Germania — durerea.

fără să ni se aducă alți „oaspeți”. E absurd și neomenos să te bucuri că și alții sînt privați de libertate, dar noii veniți ne aduc știri de afară. Ne comunică situația de pe front. Deținuții noi sosiți, se înțelege, n-au nici un motiv să se bucure. E limpede pentru oricine ce înseamnă să încapi în ghearele Gestapoului.

Alteori este chemat afară unul din cei mai vechi; trebuie să apară în fața anchetatorilor. Omul strigat știe ce-l așteaptă și spaima, pentru moment, îl paralizează. Unii se înapoiază, alții nu. Ce se întîmplă cu' aceștia din urmă? Nimeni nu știe.

Sînt oameni care, cînd se reîntorc, par înnebuniți. Zadarnic încercăm să aflăm ce li s-a întîmplat. Cei interogați rămîn muți.

Rezist destul de bine cîteva zile. Apoi mă îmbolnăvesc. Corpul îmi arde ca focul. Durerile din gît îmi dau o senzație insuportabilă. Se presupune că am contractat o boală contagioasă. Lumea se alarmează. După cîteva zile de zăcere sînt transportat la infirmeria închisorii.

Am amigdalită.

24

Noaptea și dimineata următoare, temperatura mi se ridică la peste 40°. Poate și faptul că sînt subalimentat contribuie la înrăutățirea stării mele generale. Spun aceasta pentru că în situații similare, cînd am mai suferit de amigdalită, am suportat mai ușor temperatura ridicată. Or, aici mi-am pierdut cunoștința.

Spre amiază mi se deschide abcesul și mă calmez. Pot acum să cercetez interiorul „salonului”¹¹ în care sînt internat, să-mi descopăr vecinii.

Infirmeria este plină pînă la refuz. Bolnavii zac cîte doi și chiar cîte trei într-un pat. Din capul locului mă surprinde un lucru. Cei mai mulți pacienți suferă de o maladie ciudată. Inițial, am crezut că-i vorba de o boală de piele. Oamenii despre care vorbesc sînt unși cu o alifie neagră. Nici ochii nu li se văd bine. Și în patul meu se află un bolnav cu fața unsă și cu capul nefiresc de umflat. Alfia neagră îi transformă fața într-o mască desprinsă parcă dintr-un panopticum. Omul geme și încearcă, fără succes, să-și deschidă ochii. Într-

un târziu se mai potolește. Aș vrea să-l ajut, dar nu găsesc nici o posibilitate.

— Ce ai? De ce fel de boală suferi?

Repet întrebarea în mai multe limbi. Îi iau mîna și i-o mîngîi. Are o mîna mare, aspră. Mîna de muncitor.

Într-un târziu îmi răspunde în limba sîrbă. Deduc:

— Am fost interogată la Gestapo.

Și boala e bună la ceva; pot să dorm — împreună cu noua mea cunoștință — într-un așternut care, deși nu-i curat, este totuși un așternut. Oare și eu voi avea aceeași soartă ca vecinul meu de pat? Și eu voi fi stîlcit în bătai? Ge stupidă întrebare... Doar nu mă aștept să se poarte cu mine cu mînuși! În sfîrșit. Toate se vor lămuri la timpul lor.

Temperatura mi-a scăzut. Mi s-a dat cu albastru de metilen în gît și abcesul a cedat. Așa că reintru în celula cu nr. 61.

Găsesc deținuți noi. Îmi atrage atenția un om cu o figură care nu-ți spune nimic: comună, un tip cu o înfățișare de burghez provincial. Om de vîrstă mijlocie. Are o față rotundă ca un măr domnesc. Fruntea mare și pleșuvă îi scoate și mai mult în relief capul chel ca o bilă de biliard. Ochii sînt însă admirabili. N-aș putea spune ce culoare au. Sînt atît de luminoși, plini de viață, de căldură. Cînd ridică pleoapele, îți trimite parcă o scînteie ciudată, neastîmpărată și fața lui capătă o frumusețe surprinzătoare. In in-

25

chisoare este cunoscut sub numele de Franz. Mai târziu aflu că este originar din Viena.

— Aici sînt înregistrat François Poiret... Tovarășii îmi spun Franz.

— Crezi că este bine să-mi spui astfel de amănunte? Rămîne o vreme pe gînduri. Apoi zîmbește îngăduitor... — în alte împrejurări ai avea dreptate să-mi faci observație. Acum însă n-ai. Gestapoul știe cine sînt; are toate atuurile în mîna. Cunoști metoda? Nu-i nici o nenorocire. Vorbesc despre atuurile adversarului în partida ce o joacă cu mine. Înțelegi? Jucăm o partidă în doi; nimeni nu-i amestecat... Ba mi se pare că mint. Mai este și soția mea prinsă în joc. Mă întîlneam cu ea într-un

cinema, la Paris. Sînt cele mai indicate locuri de întîlnire cînd ești filat. Într-o seară ne-au oprit la ieșire. Și ea este aici; la secția femeii. Așa că... Oricum, ai dreptate; nu-i rău să fii prudent. Am trîncănit destul. Nici eu nu știu ce mi-a venit. Nu mă judeca prea aspru. De la o vreme simți nevoia să-ți verși năduful.

Franz și-a cîștigat repede un respect și o autoritate incontestabile, recunoscute de noi toți ca ceva de la sine înțeles. Și aceasta fără nici un efort din parte-i, fără să fi urmărit acest lucru.

Mă impresionează calmul său de neclintit, cunoașterea profundă a firii omenеști, rara sa pricepere de organizare; se vede că a trăit o îndelungată activitate revoluționară, într-o temniță cu o omenire atît de eterogenă, unde fiecare trăiește clipă de clipă sub teroarea necunoscutului, unde sîntem supuși la tot felul de privațiuni, condamnați la o chinuitoare inactivitate, atmosfera este încărcată ca o zi de iulie înaintea furtunii. Oamenii manifestă o irascibili-tate nestăpînită. Motive de neînțelegere se găsesc destule, și aceste neînțelegeri degenerază repede în certuri, în încăierări.

Franz găsește totdeauna resursele necesare să aplaneze conflictele ce se nasc din senin.

Acestor calități se datorește faptul că-l acceptăm cu toții șef în camera de detențiune. Datorită lui, putem ieși uneori din celulă pentru a căpăta cîte ceva de lucru. Qe lucrăm? Scuturăm păturile, măturăm culoarele sau, pur și simplu, spălăm closetele. Dar ce invidiați sînt cei ce se bucură de această favoare I Trebuie să adaug că la Rossauerlânde nu se acordă cele 30 de minute de „plimbare” în cerc, drept de care se bucură, de obicei, deținuții dir alte închisori.

26

Un aventurier și etica sa

Numărul celor închiși în celula 61 s-a mărit cu o unitate. Dimineața, ușa s-a deschis și a mai intrat un om. Un ins cu o siluetă elegantă, cu fața brună, prelungă, ascuțită. Intrarea în celulă și-o face ca un actor în scenă. Noul venit se simte în apele lui.

Se aclimatizează cu ușurința unui cameleon. 11 ajută și faptul că vorbește fluent mai toate limbile popoarelor din bazinul mediteranean. Spre surprinderea mea, observ că se descurcă destul de bine și în limba română.

De la început îmi provoacă repulsie. Sub masca unui om de lume, își ascunde cu grijă firea meschină, lașă. Deși arborează o indiferență aparentă, observ că trage cu urechea și încearcă să surprindă, în special, discuțiile politice. Uneori provoacă el însuși astfel de convorbiri. Cu greu, disimulează scopul acestor provocări.

Meseria, mai precis, meseriile lui lanis, mărturisite de el: crupier, prestidigitator, chelner etc. Cunoaște fel de fel de treburi, care de care mai suspecte.

François Poirot, unul dintre oamenii de care nu s-a putut apropia, îi înțelege repede jocul și ne pune în gardă:

— Luați seama. Individul a fost introdus în celulă cu un anumit scop. Este ceea ce se numește în limbajul lor, al lumii respective, un ciripitor. Fă-1 atent, mai cu seamă, pe Niko, pe egiptean. Am impresia că pentru el a fost trimis grecul aici.

Da, cu noi se află și un egiptean. Un tânăr candid, zvelt ca o amforă. Cum și de ce a ajuns în închisorile Vienei? Din păcate, își dezvăluie gândurile cu mult prea multă ușurință; părerile lui despre regimul existent în Germania hitleristă sînt mult prea limpede enunțate.

Nu știu de ce, lanis îmi amintește de strămoșul lui, de Efialte, trădătorul de la Termopile. Insinuant și perfid, caută să se strecoare ca un șarpe în sufletul omului de pe malurile Nilului. Și egipteanul, mult prea tânăr, nu poate să sesizeze intenția ticăloasă a acestui trădător de profesie.

La puțină vreme, egipteanul este „poftit”¹¹ la sediul Gestapoului. Cînd este readus, spre seară, de-abia se mai poate mișca. Fața lui frumoasă seamănă acum cu o măslină terciuită. Din ochiul cu care mai poate privi scapără fulgere, care ar vrea să-l trăsnească pe lanis.

27

A mai trăit o săptămînă la infirmerie și apoi a fost „eliberat”, fără a mai fi nevoie să fie judecat.

De la o zi la alta, corpul se resimte; ni se dă o

mincare cu mult sub nivelul suficient de nutriție. În trei rînduri, cite o zecime dintr-o plină de un kilogram. La aceasta se adaugă 30 de grame de salam sau de margarină și o farfurie cu „supă” de chimen. Cînd nu ni se servește „supă”, primim o zeamă caldută în care anevoie se pot găsi cîteva fire de paste făinoase.

Deținuții originali din Viena primesc, din cînd în cînd, pachete cu mîncare.

Chinurile foamei devin tot mai crîncene pentru cei ce nu primesc nimic din „afară”. Și aceștia sînt cei mai mulți.

În categoria celor mulți ar trebui să se numere și lanis; nici el nu primește pachete. Cu grecul însă, lucrurile se petrec altfel. Omul nici nu se sinchisește de faptul că ar putea muri de inanție. Mi se pare mie, dar parcă s-a mai împlinit de cînd este închis. Cheia enigmei ne-o arată chiar el. Nu poate rezista ispitei de a-și etala bogăția. În căptușeala hainei, lanis are bani de aur — mahmudele turcești. În schimbul unei monede și al delațiunilor, gardianul îi procură mîncare. Într-un rînd, grecul este chemat să iasă afară. Se îngălbenește ca o luminare de ceară. Peste cîteva minute intră în celulă cu o față radioasă. Aduce cu el patru plini, care răspîndesc o aromă înnebunitoare. Stăpîn pe asemenea comoară, omul se găsește în fața unei probleme greu de rezolvat. Unde să depoziteze pîinile, expuse poftei a 150 de guri hămesite? Pînă la urmă, le clădește una peste alta și se așază deasupra lor, ca un pașă peste pernele unui divan.

Absent, nebăgînd pe nimeni în seamă, rupe bucată cu bucată din pîinea de sub șezut și mănîncă cu poftă. Unii se prefac că nu-i interesează spectacolul. Alții se transformă, văzînd cu ochii, în fiare.

După primele momente de liniște și nemișcare, se naște o rumoare, un fel de vîiet amenințător. Oamenii încep să se miște nevăzut, să se tîrască asemenea unor reptile. Deodată, fără nici un fel de comandă, se produce o învălmășeală surdă.

Cît o fi durat acea luptă, desperată, sălbatică, pentru o fălrmă de mîncare, n-aș putea spune. Cu ce s-au ales cei ce au încercat să smulgă prin violență un strop de viață? Cu zgîrieturi, cu haine

sfișiate. Cît despre hrană...

28

Cînd s-a dezmeticit, lanis nu mai avea nimic din pîi- nile cumpărate cu mahmudele de aur. Se luptase ca un lup, își înfipsese ghearele în oameni, dar totul a fost de prisos. Zdrobit și buimăcit, se uita năuc împrejur. Refuza să înțeleagă realitatea celor intîmplate.

Un american la Rossauerlände

În vremea cît am stat în închisoarea de pe Elisabet- henstrasse, așa cum am mai spus, am cunoscut fel de fel de oameni. Una din figurile care mi-a reținut atenția a fost Gay Haynes, sergent major în armata americană.

A apărut într-o dimineată cenușie, ca toate diminețile de acolo. Ușa s-a deschis și a intrat un tînăr înalt, blond, îmbrăcat în uniformă forțelor armate ale S.U.A.

În primele zile nu ne-a acordat nici un fel de atenție. Arbora o atitudine distantă. Bătătorea puținul spațiu liber, călcînd apăsător pe tălpile groase ale bocancilor, în ritmul unui marș.

Pînă la urmă a trebuit să se încadreze și el în această mulțime pestriță, căzută în plasa Gestapoului. Barba a început să-i crească, așa cum ne crescuse la toți. Păduchii l-au asaltat și pe el, așa cum ne-au asaltat pe toți ceilalți. Foamea și lipsa de activitate au măcinat aparenta lui indiferență.

Nu-mi puteam explica motivul detențiunii acestui militar american la Rossauerlände. În lagărul de prizonieri din Kaisersteinbruck — de unde fusesem adus — am putut să-mi dau seama că pentru prizonierii militari americani și englezi se crease un regim special. Dintre toți, ei erau singurii care primeau pachete prin Crucea Roșie.

La Viena nu trecea o zi fără să nu se dea alarmă

aeriană. De acolo, de sus, de la etajul V, urmăream zborul avioanelor alb-argintii, care evoluau asemenea unui cârd de cocori. Păreau nevinovate și inofensive. Numai că, după plu-

29

tirea lor, în orașul de pe malurile „Dunării albastre”¹¹ se înălțau spre cer limbi gigantice de flăcări roșietice.

Ga de obicei, într-o după-amiază, urmăream zborul păsărilor de oțel și aluminiu, când am simțit lingă mine o prezență străină. Era Gay Haynes.

L-am cercetat cu coada ochiului.

M-a întrebat dacă cunosc limba engleză. I-am răspuns că nu. S-a întristat. Sau mi s-a părut mie.

Într-o colectivitate multinațională, pînă la urmă se creează o limbă comună; și — de bine, de rău — te poți înțelege. Mai prin vorbe, mai prin semne. S-a bucurat cînd a înțeles că sînt militar, că sînt locotenent. Despre România avea cunoștințe vagi de tot.

Urmăream zborul în formație de patrulater al bombardierelor americane. Mă interesau mai cu seamă țîșnirile de libelulă ale avioanelor de vînătoare care făceau siguranța greoaiei bombardiere. Îl uitasem pe vecinul meu, cînd îl aud vorbindu-mi. Cu mare greutate am priceput despre ce este vorba:

— Am fost mitralior la bordul unui astfel de avion. Și-mi arată pe cer escadrila care dispărea la orizont.

Îl privesc lung. După o tăcere îi răspund:

— Ar trebui atunci să fii într-un lagăr de prizonieri de război.

— Da, ar trebui, numai că avionul meu a fost lovit. M-am salvat cu parașuta. Gestapoul mă socotește spion, diversionist.

Așa ne-am cunoscut. Am aflat apoi că este feciorul unui fermier din Iowa. Mult îi mai plăcea să vorbească despre ferma lui. Era stăpînit de o nostalgie coplesitoare.

— În fiecare an trimitem la Chicago 2 000 de capete de vite. Ferma noastră este un paradis.

Suporta greu detențiunea.

— Sînt două săptămîni de cînd stau cu cămașa nespălată. Acasă schimb lenjeria în fiecare zi. Și

aici... îmi vine să înnebunesc.

— Și o să mai stai cu aceeași cămașă mult și bine.

— Știi câți păduchi am omorât azi? — îmi arată pe degetele mâinilor: — 20! Nu mai pot.

În scurt timp, mîndrul și bogatul fermier din Iowa se transformă într-o zdreanță. Nu face nici un efort să-și

30

Infrîngă apatia. Trăiește veșnic sub teroarea coșmarului viitoarelor interogatorii.

— Ce-o să-mi facă? Au să mă împuște? Doar n-am nici o vină. N-am făcut altceva decît că m-am salvat cu parașuta.

Încerc să-l ajut.

— Oe fel de ostaș ești tu? Ești dator să lupți pînă la capăt, să lupți, în primul rînd, cu frica din tine.

Greu ne mai înțelegeam.

Pînă la urmă reușesc — într-o oarecare măsură — să-l abat de la gîndurile lui negre.

— Gîndește-te la ai tăi. Spui că ai o mamă, o soție pe care o iubești. Trebuie să lupți, să trăiești pentru ele.

— Dacă ai cunoaște-o pe mama... O femeie admirabilă, cu părul alb, cu ochii blînzi, duioși. Și soția mea, Doris. Sîm tem căsătoriti doar de un an. Nu există ființă mai gingașă, mai frumoasă ca ea. Dacă ar ști în ce situație mă aflu, cred că și-ar pierde mințile. Închipuie-ți 1 Așteaptă un *baby*!

Și iată-1 și pe Gay Haynes chemat la Gestapo. S-a îngălbenit, a amuțit.

— Fii bărbat, Gay! Doar te-ai parașutat ca să-ți salvezi viața.

— Sigur, nu are de ce să-mi fie teamă. Totuși...

După vreo două ore se reîntoarce. Este răvășit, descumpănit. Și făcuse cunoștință doar cu primul interogatoriu. Nu-mi spune mult timp nimic. După o vreme explodează:

— Cînd se va sfîrși războiul, am să vorbesc. Voi arăta lumii întregi ororile care se petrec în Germania hitleristă. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că într-o țară despre care am învățat că este una dintre cele mai civilizate din lume să se poată petrece astfel de lucruri...

Pe Gay Haynes nu l-am mai văzut. într-o zi, cînd

m-am înapoiat și eu de la interogatoriu, nu se mai afla în celulă. L-or fi transportat într-un lagăr? Gestapoul nu-i prea lăsa să supraviețuiască pe cei anchetati. S-ar putea să-l fi ucis. Numai morții tac. Deși, uneori, nici ei nu tac.

În anii din urmă i-am scris o scrisoare deschisă prin presă. A apărut în revista „Flacăra”⁴¹. I-am amintit că își luase un angajament — să vorbească. Sergentul major Gay Haynes nu mi-a răspuns. Să fi fost oare omorât? Dar atunci de ce nu mi-a răspuns soția sa, Doris Haynes? Sau copilul lui Gay?

31

Hotel „Metropol”

Într-o zi, spre sfârșitul lunii decembrie a anului 1944, ușa se deschide și gardianul mă strigă. Felul cum imi pronunță numele este așa de încâlcit, încît nu pricep din capul locului că cel strigat sînt eu. Acum, în celula cu nr. 61, numele meu este oarecum cunoscut. Fac parte din cei „vechi”. Se pare că alți deținuți au descifrat mai repede sensul chemării. Altfel de ce m-ar fi privit întrebător?

Franz se apropie de mine. Îmi ia mina.

— Pe tine te cheamă. Curaj. Să fii tare. Se apropie și Ilia și Gay. Ne privim în ochi. Am știut să dau sfaturi. Să dovedesc, la rîndul meu, de ce sînt și eu în stare. Ei, o să aflu acum despre ce-i vorba. Zîmbesc oarecum forțat și mă îndrept spre ușă. Gardianul dă semne de nerăbdare. Mă apostrofează supărat — probabil fiindcă l-am făcut să aștepte.

Jos mă așteaptă un „domn” cu un aer de nepăsătoare boierie. Mă cercetează o vreme cu un ochi critic, după care semnează o hîrtie. Apoi îmi răsucesce cu îndemînare mîinile la spate și mi le prinde strîns în cătușe.

Ieșim împreună pe poarta închisorii. Foarte politicos, îmi oferă locul din dreapta.

Mai tîrziu mi-am dat seama de rostul acestui gest de „bunăvoință”. Tinea pistolul la îndemînă, în buzunarul din dreapta al paltonului.

Mergem tăcuți pe cheiul Dunării. Din cînd în cînd, mă scrutează cu coada ochiului. Nu sînt în apele mele, îmi simt obrazii arzînd. Sînt cuprins de jenă. În fond, o jenă stupidă. Mă ard privirile

cercetătoare ale trecătorilor. Din păcate, n-am cum să-mi ascund cătușele; mă cuprinde o senzație de nuditate pe care n-o mai încercasem. Mă simt stingherit mai cu seamă pentru că sînt îmbrăcat în uniformă. Arăt ca un sălbatic — capul descoperit, neras, cu uniforma mototolită.

Fulgi mari și reci mi se așază pe gît, pe nas și îmi dau o furnicătură sîcîitoare. Este ciudat cum în momente critice — ca să nu le spun tragice — te pot preocupa astfel de lucruri lipsite de importanță.

Privesc orașul și aș vrea să-l găsesc frumos, așa cum îl făurise fantezia mea încă de pe băncile școlii. Dar nu pot.

— Vorbești nemțește? — mă întreabă însoțitorul.

— Nu. înțeleg foarte puțin.

— Poate franțuzește?

32

— Da. Limba franceză o vorbesc binișor.

— Ai mai fost în Viena?

— N-am mai fost. Am dorit mult s-o cunosc. Sper s-o revăd în alte condiții.

— Așa... speri? Și în ce condiții ai vrea s-o revezi?

— După ce se va sfîrși războiul și voi fi liber.

Omul tace o vreme, apoi reia:

— Așa... Va să zică speri să mai fii liber.

Mă gîndesc că pentru un agent al Gestapoului pare destul de cumsecade. S-ar putea să mă înșel; dracul face oare mănăstiri ?

Acest început de conversație îmi dă curaj să adaug:

— Mi se pare ciudat faptul că am fost pus în cătușe. Pe cîte știu, nu sînt nici escroc, nici asasin. În afară de asta, dumneavoastră aveți un revolver în buzunarul paltonului. Dacă aș încerca să fug, ați putea să mă împușcați.

Mă privește lung. îl surprinde, probabil, felul cum îi vorbesc. într-un tîrziu îmi răspunde:

— Așa se obișnuiește. De vreme ce ești în cercetarea Gestapoului, pentru noi ești un om suspect, dacă nu chiar un criminal.

După vreo 20 de minute ajungem la Hotel „Metropol”¹¹, pe vremea aceea sediul Gestapoului din Viena. Cît stătusem în închisoare, ticluisem

diferite răspunsuri la întrebările ce presupuneam că mi se vor pune. Dar mă gîndeam, totodată, că una-i socoteala de acasă și alta cea din tîrg.

Din hol, urcăm treptele unei scări impunătoare. Sînt introdus într-o cameră de la etajul II. Însoțitorul îmi scoate cătușele și mă lasă singur. Îmi dezmortesc mîinile și încerc să mă orientez. Pe perete, o oglindă. Mă privesc. Aproape să nu mă mai recunosc.

În timp ce-mi studiez metamorfoza, simt că mă sfredelește o privire. Mă întorc. În stînga mea se află un alt om decît cel ce mă însoțise. O mutră lipsită de expresie, incoloră. Mi se adresează într-o românească perfectă:

— Ești ofițer? Cum de ai ajuns aici?

Pricep că este interpretul.

Peste puțin timp intră și gestapovistul care mă condu sese. Aduce în brațe o mașină de scris. Deci, tot el este și referentul — judecătorul de instrucție —, și nu un simplu agent de însoțire.

Mare personalitate trebuie să fiu — reflectez în sinea mea — dacă un referent în persoană se deranjează să mă

33

ridice din închisoare. Numai să nu-mi iasă pe nas această personalitate.

Își potrivește, fără grabă, hîrțiile în mașină, își piaptănă părul — deși nu era nevoie — și scoate o cutie cu țigări din sertarul biroului. În tot acest timp mă cercetează ca pe o făptură ciudată.

Stau și eu la pîndă. Aștept să fiu atacat, dar nu știu cînd și cum.

— Luați loc.

Nu mă așteptam la o astfel de... politețe protocolară. Sau poate îl invită pe translator?

Atîta nemțească pricep și eu. Trag un scaun de lingă perete și mă așez cît mai comod. Într-adevăr, altfel se poate „conversa” stînd pe scaun.

— Fumați?

— Da, fumez.

— Poftiți, serviți-vă.

Iau o țigară. O frec între degete. Translatorul așteaptă răbdător să mi-o pun în gură. Îmi întinde flacăra brichetei.

Trag în piept un fum adînc. Simt, deodată, că se învîr-tește sediul Gestapoului cu mine. E-atîta timp

doar de cînd n-am mai fumat. îmi revin repede. Înțeleg trucul clasic al amabilității, al atmosferei cordiale. Numai că ce fel de cordialitate poate să existe între un lup și un miel? Mă adaptez jocului. Parcă pot să fac altceva? Totuși, stau în gardă.

— Ei, să începem.

Translatorul traduce fidel fiecare cuvînt.

— Așadar: numele, prenumele, vîrsta, ocupația, în cazul cînd nu sînt ofițer de carieră — ciulesc urechile: știe ceva despre mine — etc. etc. Pe scurt, o autobiografie.

— Domnul referent vă atrage insistent atenția ca nu cumva să încercați să ascundeți adevărul.

Biografia mea este destul de simplă. Și nu am de ce să-mi fie rușine s-o povestesc. E clar că nu pot, și nici n-am dreptul, să divulg anumite lucruri.

— Domnul referent vă mai atrage atenția să povestiți absolut totul, chiar dacă vi se pare că anumite date sînt lipsite de importanță.

Ei, drăcia dracului, parcă mi-ar citi în suflet ca într-o carte deschisă și doar n-am apucat nici cel puțin să le spun cum mă cheamă.

— Altfel... Noi avem mijloace să aflăm întregul adevăr...

34

În nopțile din celula 61 mă pregătisem oarecum pentru clipa de față. De ce oare mi-e atît de greu să povestesc acestor... domni viața mea?

— Ați afirmat că ați fost comandant de companie. Așa e?

— Da, am fost comandant de companie.

— Susțineți această afirmație?

— Desigur.

— Perfect. Ce companie ați comandat? În ce unitate?

Am dreptul să divulg un secret militar? Da. Căci n-am comandat nici un fel de companie. Nu știam că pot să mint cu atîta seninătate. Problema este însă alta; oare nu-i socotesc eu prea de tot nerozi pe acești gestapoviști ? Doar au oricînd posibilitatea să verifice exactitatea declarațiilor mele. În lagărul de prizonieri de război de la Kaisersteinbruck au mai rămas ofițeri și, dacă vor fi întrebați, s-ar putea ca vreunul din ei să spună

adevărul. Și apoi Gestapoul nu m-a ridicat numai pe mine. În închisoarea din Rossauerlände așteaptă să fie interogați alți șase ofițeri — toți din aceeași divizie din care fac și eu parte. E drept, înainte de a ne separa, am convenit să inducem în eroare Gestapoul. Dar...

— Ei, domnul referent v-a întrebat din ce unitate ați făcut parte înainte de a fi căzut prizonier.

— Am comandat compania 1 din Regimentul 1. Ochii referentului și-au schimbat culoarea. Îmi dau seama că nu mă crede. Ce pot să fac? Altă alternativă nu am.

Mi se citește declarația.

— Semnați.

Am semnat.

— Pentru ziua de astăzi, interogatoriul s-a terminat. Domnul referent spune că ar fi fost mai bine pentru dumneavoastră dacă ați fi ținut seama de recomandările ce vi s-au făcut.

— Adică?

— Adică dacă ați fi spus adevărul și n-ați fi omis o serie de amănunte din biografia dumneavoastră.

La întoarcere, referentul nu mi-a mai acordat nici cel puțin o privire. Am ajuns la vreme în celula de la etajul V. Tocmai se împărțea „supa” de chimen. Franz mă întreabă din ochi. Ridic din umeri. Îmi dau ușor seama că viitoarea întrevvedere nu va mai fi la fel de „cordială”¹¹.

35

Să-i acord oare încredere?

Iarăși a crescut efectivul nostru. Noul sosit era acolo când m-am înapoiat de la... „hotel”, dar nu-l observasem.

Se apropie de mine — tânăr, imberb și tuciuriu.

— Iozef Rainer.

Îi spun numele meu. Îl privesc ca pe un semn de întrebare.

— Sînt și eu român, din Sibiu.

Mă bucur, așa cum te bucuri de un prieten. Începusem să mă satur de atîta vorbire străină, în

care mă descurcam destul de anevoie. îmi place să aud — după atîta vreme — dulcele meu grai românesc.

— Ai spus că te cheamă Rainer?

— Mă cheamă de fapt Ion Qhirițescu. Te rog însă să-mi spui lozef Rainer. Am să-ți explic mai târziu ce-i cu mine. Dar cu dumneata ce s-a întîmplat? Ești politic?

Mă surprinde, la început, faptul că nu păstrează nici un fel de rezervă în discuție. Dezinvoltura lui îmi dă de gîndit. „O fi vreo iscoadă?” Hotărăsc să fiu atent. Totuși, îi răspund și eu sincer, în măsura posibilităților.

- Da.

Mă intrigă și îmbrăcămintea lui. Sub haina uzată de muncitor zăresc o uniformă de subofițer din aviația hitleristă. Este firesc ca neîncrederea mea să sporească. îl întreb:

— Ge-i cu uniformă asta?

— Ești curios. Poate ai să afli cîndva...

Și într-o seară îmi povestește cele ce urmează:

— M-am născut și am trăit în Transilvania. După ce am dat bacalaureatul — adică în vara anului 1943 — am fost recrutat în armata română și trimis la o școală specială de aviație din apropierea Vienei.

— Ai cerut să mergi sau te-au trimis?

— N-am cerut. Ga să fiu drept, m-am bucurat, totuși, atunci cînd m-au ales. Ge vrei? Sînt tînăr, am fost dintot- deauna dornic de aventuri și mai cu seamă îmi place să zbor.

— Iată, acum ai ceea ce ai dorit: aventura!

— Da, într-adevăr. Să vedem cum o să se sfîrșească. Trebuie să-ți spun că școala la care am fost trimis este o instituție perfect utilată. Gine o termină ajunge „as” în cel mai scurt timp. Ga elevi eram cazați cîte patru într-o cameră frumos mobilată, prevăzută cu tot confortul, plus un aparat de radio.

36

Stăteam împreună cu doi tineri din valea Rinului și cu un altul din Berlin. Tatăl unuia din cei doi face parte din marea finanță a Reichului. Este un fel de rege în industria Germaniei și acționar la mai multe fabrici din America și Anglia. Pe cit am putut afla, ștăbul ăsta este unul din familia celor ce

l-au adus pe Hitler la putere. Fiu-său visa și el să cucerească lumea. Gu toate acestea, îmi spunea adeseori că i-ar plăcea să se găsească cât mai departe de Germania. Era un filoenglez declarat...

Cu acest coleg — cu Frederic — am legat o strînsă prietenie. Al doilea coleg nu interesează, o figură ștearsă, obișnuită. Al treilea, Willi — un nazist fanatic. Acesta ne-a stricat toate socotelile. De fapt, am căzut din greșeala noastră — a lui Fredi și a mea. Dar să nu anticipez.

Împreună cu acest amic, ascultam—atunci cînd puteam — radio B.B.Q. Demult înțelesesem că sînt de neadevărate, de aproximative știrile transmise de posturile de radio germane. Pentru noi se contura tot mai clar perspectiva că Germania va pierde războiul. Lui Frederic nu-i convenea însă această perspectivă.

— Dar că România a întors armele împotriva Germaniei știați ?

— Desigur. Și tocmai acest lucru ne-a întărit hotărîrea de a fugi din școală. Numai că planul nostru nu era așa de ușor de realizat, cum poate îți închipui.

— Cred și eu că nu era ușor.

— În legătură cu planul fugii noastre, Fredi obținuse și asentimentul tatălui său cînd fusese acasă într-o permisie. Evident însă că nu i se aprobase fuga spre Est, ci spre Vest.

Ceas cu ceas, am chibzuit și am organizat, pînă în cele mai mici detalii, zborul nostru clandestin. Socoteam că n-am omis nimic și că vom reuși cu siguranță.

Eu pilotam un „Messerschmidt“ de vînătoare, ultima creație a aviației Reichului. Ne favoriza și faptul că prietenul meu se formase nu numai ca pilot, ci și ca observator. Puteam oricînd să cer să zboare în celulă cu mine, tocmai fiindcă mai zburasem în această formație.

Fredi, ca observator, avea oricînd acces la camera hărților. Folosind o ocazie favorabilă, a reușit să sustragă o hartă și ne-am fixat pe ea itinerariul: via Roma, oraș intrat, nu demult, în stăpînirea trupelor americane.

O problemă care ne-a dat destulă bătaie de cap a fost benzina și uleiul. Pentru zborul de școală se făcea plinul nece-

sar unei ore, maximum două ore de zbor. Or, pînă la Roma, noi aveam nevoie de 5—6 ore de zbor.

— Si cum ați procedat?

— Simplu. Zburam mai puțin. În felul acesta ne-am făcut rezerva necesară de carburanți. Reușisem să ne facem rezerve de atîtea bidoane cîte ne trebuiau. Dar treaba aceasta a comportat riscuri mari.

— Ați lucrat, după cum se vede, bine și totuși ați eșuat.

— Da. Ne-au făcut cnocaut. Cînd am crezut că totul este pus la punct, am hotărît ziua și ora concretizării planului nostru. Eram siguri c-o să reușim. Jubilam la gîndul că vom ajunge la Roma. De acolo ne-ar fi fost ușor să ne descurcăm; să pornim fiecare spre destînul lui. Harta și o parte din bani le ascunsesem în cutia de radio.

În sfîrșit. Iată și ultima seară pe care trebuia s-o mai petrecem în școală. Mai era puțin pînă la ora stingerii. Îmi simțeam nervii încordați la maximum. Ne impuneam să părem liniștiți.

Ei, ce să-i faci, vindusem — se vede — pielea ursului din pădure. Stăteam de vorbă înainte de culcare, cînd în camera noastră intrară doi ofițeri. Cineva dintre noi comandă:

— *Achtung!*

Am sărit în picioare și am așteptat. Inima îmi bătea de parcă ar fi vrut să sară din piept. Fără să vreau, m-am uitat la Willi. Privea țintă spre radio. Atunci am înțeles.

Unul dintre ofițeri desfăcu capacul aparatului. Metodic, scoase banii și barta cu însemnările noastre. Fără a ne adresa un cuvînt, ne-au luat pe toți patru și ne-au închis. Pe Willi doar de formă. A doua zi l-am zărit, din incinta închisorii, plimbîndu-se.

— Și te-au trimis după aceea aici.

— Ași... Cazuri ca ale noastre le cercetează foruri superioare. Există o comisie — așa-zisă volantă — cu sediul la Berlin. Aceeași comisie care i-a judecat pe cei ce au încercat să-l asăsineze pe fiihrer. Ai auzit, cred, de atentat. Păcat că a eșuat.

— Am auzit.

— Mă obișnuisem cu gîndul că am ratat tentativa fugii noastre. Ce să-i faci? Am jucat totul

pe o carte și am pierdut. Ar fi fost frumos să fi reușit. Ți dai seama? Aș fi avut destule lucruri interesante de povestit în țară. Cred -că ar fi fost bucuroși comandantii noștri. Și-apoi, vedeam Italia — Roma, Veneția! Dar în loc să devin erou... Viața este, pînă la urmă,

38

un fel de ruletă. Ai mizat, ți-a ieșit numărul, ți-a pus Dumnezeu mina în cap. Dar dacă nu-ți iese și joci ultima miză pe care o pierzi, nu-ți rămîne decît a doua alternativă: pistolul. La fel și cu mine... Am avut ghinion. Totuși, norocul mi-a mai întins o dată mina. Așa ca atunci cînd, plecînd să te sinucizi, vezi un pol de aur pierdut de cineva și te reîntorci în sala de joc. Să revin însă.

Scoala noastră — cu tot camuflajul ei — este un obiectiv vizat destul de des de aviația aliaților. Într-o seară s-a dat, ca de obicei, alarma. Am fost scos și eu din camera unde eram închis și dus într-un adăpost — niște tranșee săpate la marginea aerodromului. Atunci mi-a fulgerat prin minte că aș putea profita de această împrejurare ca să fug. Santinela se adăpostise ceva mai departe de mine, ascunzîndu-și capul în pămînt. De sus, avioanele lansau o grindină de bombe de toate calibrele. Hangarele ardeau ca niște torțe. N-am mai stat mult pe gînduri. Zărisem o lopată pe marginea șanțului. Am luat-o și l-am izbit în cap pe soldatul care mă însoțea.

Îmi părea rău, dar n-am avut de ales.

În zare se vedea Viena, cu slabele ei lumini camuflate. Primul gînd a fost să mă îndrept spre oraș. Mi-am dat repede seama că ar fi o prostie. Așa că am luat-o în sens invers. Noaptea și ziua următoare am stat ascuns într-un stog de fîn. Mi-era o sete și o foame îngrozitoare. La începutul celei de-a doua nopți am făcut un ocol și abia după aceea m-am furișat spre Viena.

Dar, cum vezi, este iarnă. Eu eram fără manta și fără centură. Suspect de sus pînă jos. De aceea ocoleam cu grijă arterele centrale. Bani mai aveam. Din aceia cu care plănuisem să fugim, ascunsesem o parte în căptușeala vestonului. Muream de foame și totuși mi-eră frică să deschid ușa unui restaurant. Mai era și problema cartelelor, pe care nu știam cum s-o rezolv.

Frînt de oboseală, am intrat într-un cinematograf. Lingă mine, o femeie. Alături de ea, un bărbat. Am înțeles, după cum conversau, că femeia era vieneză, iar bărbatul francez, din cei aduși la muncă.

N-aș putea spune ce s-a rulat. Când filmul s-a sfârșit și oamenii mei s-au ridicat să plece, m-am luat după dînșii. Era o situație caraghioasă. Ei se fereau de mine, iar eu de toată lumea. I-am oprit și i-am rugat să mă asculte. Le-am spus povestea — așa cum ți-o spun și dumitale. Nu aveam altă ieșire.

M-au luat la ei.

Acasă, mi-au dat de mâncare. Apoi m-am culcat.

B9

M-am deșteptat a doua zi când soarele era sus de tot. în cameră, nimeni. Pe un scaun am găsit hainele cu care sînt îmbrăcat. Pe masă, bani și un bilet: „îmbracă-te, ia banii și du-te cu dumnezeu”.

Crezi că am plecat imediat? Ași Mi-era frică. Am așteptat să treacă timpul.

După ce s-a înnoptat, am pornit spre Gara de vest.

Nu știu dacă cunoști incertitudinea, panica de care este cuprins un om fără acte. Știi doar că bilete de călătorie nu se eliberează fără autorizație în marele Reich. Așa că am călătorit clandestin pînă la granița Ungariei. Mă gindeam: dacă reușesc să mă strecur, mă predau sovieticilor, și apoi ce-o fi o fi...

Nu-ți mai povestesc prin cîte emoții am trecut. Era miezul nopții. Pîndeam patrulările grănicerilor. Se întîlneau, își dădeau parola și se despărteau. Am prins momentul de... vid și m-am strecurat în întuneric. Am pătruns ca o umbră în „țara nimănui”.

Cum îmi va merge oare dincolo? Așteptam nemișcat, întins cu burta la pămînt. Studiam din beznă toate posibilitățile. Când am crezut că nu voi întîmpina nici o primejdie, cînd grănicerii maghiari au făcut și ei vid, am trecut dincolo, în Ungaria. îmi închipuiam că am reușit. Fericirea mea nu mai cunoștea margini. Scăpăm doar din ghearele morții. Iluzia fericirii s-a spulberat repede, ca un fum risipit de furtună. Am căzut ca un prost, ca un

pește în plasă. Tocmai atunci se îndrepta spre frontieră un control, un rond, cum se spune. Am încercat eu o explicație... Totul a fost de prisos; m-au dus la punctul grăniceresc de frontieră. A doua zi m-au expediat peste graniță, înapoi în Austria. Aici m-a înhățat Gestapoul. Așa am ajuns la Rossauerlände. Cum mă voi descurca? Ce le voi spune? Nu știu. Poate, pînă atunci, armata sovietică ori poate chiar armata americană va ajunge la Viena. Totul este să nu mă recunoască cei de la Gestapo. Cu siguranță că le-au fost date semnalmentele mele.

— Se întîmplă uneori să fii ascuns foarte bine tocmai în închisoare. Cui să-i vină în minte să te caute aici?

— Da, dar nu în închisorile Gestapoului.

Ce s-o mai fi întîmplat cu Iozef Rainer?... într-o zi a fost chemat și el la Hotel „Metropol”; nu l-am mai văzut. Or fi fost adevărate întîmplările pe care mi le-a povestit?...

Da! Au fost adevărate. Cînd m-am înapoiat în țară — așa cum i-am făgăduit lui Ion Chirițescu, alias Iozef Rainer, din Sibiu — am luat legătura cu părinții lui.

40

La redacția ziarului unde lucram a venit o femeie între două vîrste — mama lui Iozef. Este foarte greu să povestești, să scrii despre o astfel de întîlnire.

— L-ați cunoscut pe fiul meu, pe feciorul soțului meu? Ce face? E bine? Este sănătos?

— L-am cunoscut, doamnă...

— Și unde l-ați cunoscut?

— La Viena. A trebuit să-mi las imaginația să improvizeze. Puteam oare, aveam dreptul să-i spun mamei lui adevărul? Să-i povestesc că feciorul ei, după ce a fost hăituit ca o fiară, a fost prins și întemnițat? N-am avut curajul să-i spun că nu l-am mai găsit în Rossauerlände... că poate fiul ei este mort.

— Dar de ce n-a venit și el acasă, așa cum ați venit dumneavoastră?

— Știu eu, doamnă? Feciorul dumneavoastră este un băiat chipeș. A rupt inima la multe fete vieneze. S-ar putea să vă aducă o noră în casă cînd

o veni.

— So aducă, maică, s-o aducă. O s-o primim ca pe fiica noastră. Numai să dea Dumnezeu să vie mai degrabă. Îți mulțumesc, domnule... Ne-ai făcut un mare bine.

Au așteptat oamenii să le vină copilul acasă. S-au scurs zilele, săptămânile, lunile și chiar anii. Când, într-o zi, a apărut Iozef Rainer, înviat parcă din morți.

— După ce te-au dus pe tine la Hotel „Metropol”, m-au strigat și pe mine și pe încă câțiva. Ne-au dus într-un lagăr. Poate Ebensee, dacă nu mă înșel. Apoi în altul și iar în altul. Eram vreo 70—80 de oameni cu care se pare că nu știau ce să facă.

Trecusem demult în Germania. Ce să-ți spun: Austria era o „Arcadia Felix” față de bătrîna țară a celui de-al III-lea Reich.

Într-o zi ne tîram — noi, „banda de bandiți” — pe o șosea. Unde mergeam? Habar nu aveam. Deodată ne interceptează o motocicletă cu ataș. Un ofițer SS se dă jos și vorbește nu știu ce cu comandantul escortei. Am reținut doar că unități americane vor sosi curînd. Apoi a plecat.

Ne-au dus la marginea unei pădurici nu departe de șosea și ne-au împușcat.

-Și...?

— Ei bine, îți mai aduci aminte? Cînd ne-am cunoscut la Viena, în închisoare, ți-am povestit epopeea mea. Nu știu. M-ai crezut sau nu... Eu ți-am spus, totuși, adevărul. Am trecut prin multe și am scăpat. Am eu o stea norocoasă care

41

veghează asupra mea. Acolo, lingă pădurice, mi-am primit și eu porția. Numai că glonțul a trecut pe lingă inimă. Se vede treaba că nemții din escortă se grăbeau, căci nu și-au terminat munca după toate regulile.

— Adică?

— Adică nu au mai avut timpul să ne dea lovitura de grație, să ne tragă un glonte și în cap. Sau poate n-or mai fi avut muniții? Cine știe. Fapt este că americanii au mai găsit pe câțiva dintre noi în viață...

— Apoi?

— Asta-i totul. Eu m-am trezit nu lângă pădurice, ci într-un spital din Bruxelles, în Belgia. M-au îngrijit bine. În special o frumoasă infirmieră voluntară. Aș putea spune că ei îmi datorez viața.

— Și-acum?

— Și-acum, nimici. Am venit cu Yvonne—cu infirmiera— și am prezentat-o părinților; e soția mea.

Un revelion neobișnuit

Zilele se scurg cu o atît de ucigătoare monotonie, încît nici nu-mi dau seama că a sosit seara de revelion. Ce ne va aduce oare anul 1945?

Gîndurile mă duc departe, în copilărie. Pe atunci, în ajunul Anului Nou așteptam plin de nerăbdare să se întunece. Buhaiul era demult gata. Harapnicul, de asemenea. Urarea o știam ca pe apă — o spuneam și în somn. Mama încărcă masa cu cele cuvenite. Amintindu-mi, în închisoarea din Ros-sauerlände, de plăcintele cu răvașe, mi se făcea rău.

Acum... nici măcar o bucată de pîine neagră.

Ce-or fi făcînd cei de acasă? E al patrulea revelion pe care îl fac departe de ei. Cînd am plecat, fata mea era în clasa a doua... Acum poate că este elevă de liceu! Poate că nici nu o voi mai recunoaște.

Din cînd în cînd, gardianul deschide ușa și strigă un nume. Sînt chemați norocoșii, cu rubedenii în Viena. Pachetele primite de unii din tovarășii noștri măresc suferințele celor ce nu pot să spere cel puțin că li se va trimite nu de mîncare, ci o vorbă, un gînd de la cei apropiați.

42

Deodată, aud că este strigat Franz, Francois Poiret. Primește și el un pachet.

E greu de povestit. Aș vrea să știu ce i s-a adus. Simt că, dacă l-aș privi pe Franz, mi-ar da și mie ceva. Îmi este cumplit de rușine.

Îmi afund capul în salteaua murdară. Miroase a

praf, a mucegai. Închid ochii. Încerc să uit. Oare unde vor fi luptînd ostaşii din unitatea mea? Unde vor fi ajuns? Au trecut trei luni... Trei veacuri de cînd am fost despărţit de tovarăşii mei de luptă, de ostaşii alături de care am luptat lîngă Oradea. De-aţi veni mai repede, dragii mei, de-aţi veni pînă nu-i prea tîrziu. Ar fi cel mai frumos dar de Anul Nou.

S-a întunecat de-a binelea. Doar lumina gălbuie a becului se străduieşte zadarnic să alunge umbrele mohorîte de prin unghere.

— Dormi?

Mă ridic. Franz este lîngă mine. Îmi întinde — ce minune! — o ceapă şi un măr. Nu ştiu ce să aleg. Pin ă la urmă mă hotărăsc pentru ceapă.

— Ia şi mărul.

Ilia şi-a întors ochii doar o clipă. Grişa a privit şi el, dar şi-a lăsat repede capul în jos. Alături, Gay Haynes plînge înăbuşit. I-o fi şi lui dor de revelionul petrecut altădată în Iowa, îi invităm la ospăţul nostru. Cu o lamă de ras tăiem în patru ceapă şi mărul. Aşteptăm în tăcere ora 0, ora revelionului.

Cineva începe să îngîne un colind. Pe cît îmi amintesc, un belgian. Apoi altul. La un moment dat, celula se umple de armonia unui cor bizar, cîntat pe felurite tonalităţi. Unii nu pot suporta nostalgia clipei; lacrimile curg, curg nestăvilite.

Atmosfera este apăsătoare ca plumbul.

Cînd, peste capetele noastre se înalţă o voce puternică, limpede, de tenor. Vocea se impune ca o trîmb ită în ansamblul unei orchestre haotice. Tresărim. O clipă nu se aude decît această chemare. Melodiile — pline de melancolie — se risipesc rînd pe rînd. Doar una singură predomină, cîntată cu impetuoşitate, în zeci de graiuri diferite. De parcă întreg globul pămîntesc s-ar fi rostogolit pe un pod uriaş de granit:

„Sculati, voi, oropsiti ai vietii...”

Ce tonic ne-a însufleţit. Colindul revelionului nostru în întîmpinarea anului 1945 a fost, pînă la urmă, „Internaţionala”. Erau doar adunaţi acolo oameni de pe toate paralelele şi meridianele lumii.

„Hitler der Hund“

A trecut și revelionul. În ziua de 5 ianuarie sînt din nou chemat la parter.

Ce-mi rezervă oare al doilea interogatoriu? Îmi iau rămas bun de la cei de care mă legasem mai mult — un rămas bun ca un fel de adio — și plec.

Jos îl găsesc pe același referent. Mi se pare că mă privește cu o căutătură rea, veninoasă. Mare îmi este surpriza cînd îl văd și pe unul din tovarășii mei de la Kaisersteinbruck. Sublocotenentul Emil Dîrlău.

Atunci cînd am fost transportați din lagărul de prizonieri și aduși la Viena, Gestapoul ne-a separat. Ne-a repartizat pe fiecare în celule diferite, să nu putem să comunicăm unii cu alții în timpul interogatoriilor.

Omul este îngrijorat. Cred că nici eu nu arăt mai breaz. Urmează ritualul obișnuit al luării în primire a deținuților. Cătușele apar și ele. De rîndul acesta, nu mă mai surprinde. Sîntem scoși în aerul rece și curat, purificat de zăpada ce se cerne albă din cerul plumburiu. Deși ne găsim în luna ianuarie, frigul este suportabil, chiar și fără manta. În Moldova noastră (Emil este și el moldovean, de prin părțile Bacăului), la începutul lui ianuarie se lasă un ger de crapă ouăle corbului.

Sîntem duși din nou spre Hotel „Metropol“, pe același drum ca prima dată. De rîndul acesta, nu mi mai arde să admir farmecul, splendorile orașului. Tovarășul meu pășește alături, cu pași mărunți; este îngîndurat și parcă puțin speriat.

— Mi se pare că am băgat-o pe mîneacă...

N-am apucat să-i răspund. Referentul îl apostrofează plin de mînie. Am înțeles că n-avem voie să vorbim.

Ne continuăm drumul în tăcere. A slăbit bietul băiat, dar tot dîrz merge. De sub lentilele groase, ochii privesc înainte fără să se plece. Fulgii cad reci și mari. Recî și grei.

La Gestapo îl iau mai întîi pe Emil la interogatoriu. Pe mine mă lasă să aștept într-un hol. Mai sînt vreo 15 oameni, bărbați și femei; își așteaptă rîndul.

Înainte de a ne despărți, prietenul meu reușește

să-mi șoptească:

— Fii atenți Ne-a trădat Necșoiu B.

Nu sînt surprins. Bănuiam că așa va fi.

44

Nu știu însă de ce știrea trădării lui îmi produce o durere aproape fizică: trădare venită de la cineva cu care, totuși, ai luptat cot la cot. N-am pus niciodată prea mult temei pe integritatea morală a acestui ofițer. Și-atunci, de ce îmi vine atît de greu? Ne-a vîndut pentru ca să-și salveze pielea. Dar oare numai pentru asta s-a vîndut? Nu. S-a reîntors la fasciștii lui. Cine se aseamănă se adună.

În biroul referentului, atmosfera este încărcată la maximum. Translatorul îmi evită privirile. Gestapovistul fumează iritat. Înțeleg că, de rîndul acesta, n-are să-mi fie deloc moale.

— Ești ofițer?

- Da.

— Ești bandit, nu ofițer. Asta ești. Mi-ai înșirat verzi și uscate data trecută. Dar lasă! Ai să plătești scump obrăznicia ta. Acum să spui adevărul. Pricepi?

— Nu înțeleg ce vreți să spuneți. Sînt locotenent — ofițer român —, și nicidecum bandit.

Văd cum i se umflă venele la tîmple de furie. Fața i se face roșie ca sfecla. Bate nervos cu degetele în tăblia biroului.

— Și eu îți spun că ești un bandit. Bandit bolșevic. Ia seama... Am aflat noi ce hram porți.

Furios, scoate din sertar un dosar și-l trîntește pe birou.

— Iată aici declarațiile martorilor. Ei bine, s-a terminat cu ticăloșiile tale. Ei au mărturisit. Tu ești capul lor. O să lămurim noi totul. Spune ce-i cu tine, de cînd ești înscris în partidul comunist?

Eram pregătit pentru acest al doilea interogatoriu. Dar ce trebuie să răspund?

— Nu am ce să vă spun mai mult decît ce am declarat prima oară cînd m-ați interogat.

— Nu ai nimic de spus în plus? O să-ți reîmprospătez eu memoria. Ești comunist, bolșevic nemernic, asta ești. Ai luptat împotriva Reichului și cu arma, și cu scrisul, și cu vorba. Ești comisar politic, politruc. Și cu politrucii avem noi un fel special de a vorbi.

Așadar, Gestapoul cunoaște adevărata mea activitate. Știe că sînt loctiitor politic. Ge-i de făcut? Cum trebuie să procedez? Absurd era faptul că, deși eram loctiitor politic, deși gindeam și acționeam ca un comunist, de fapt nu eram pe atunci membru al P.C.R. Dacă acceptam jocul Gestapoului, însemna să mă dau legat de mîini și de picioare. Or, cum se împăca aceasta cu convingerile mele? însemna să trădez.

45

Gestapovistul afirma că toți ceilalți tovarăși, toți ceilalți ofițeri au vorbit așa cum a vorbit Necșoiu B. Nu pot să cred acest lucru. Ga și cînd mi-ar fi ghicit gîndul, referentul urmează:

— Iată, aici sînt declarațiile lor.

îmi flutură niște hîrtii dactilografiate prin fața ochilor. Vreau să prind ceva din zbor, dar e cu neputință. Colile dispar în sertar. Deci n-au vorbit. Dacă ar fi mărturisit, mi-ar fi arătat declarațiile.

Mă închid în mine și tac; ce altceva aș fi putut face?

— Acum îți dai seama că știm totul. Tăcerea nu-ți va ajuta cu nimic.

— Am declarat o dată că sînt comandant de companie. Mențin cele declarate.

— Așa? *KommP* 0 să-ți arăt eu cum trebuie să vorbești în fața Gestapoului.

Coborîm la parter și apoi în subsol.

Simt o senzație apăsătoare. Ge-o să se întîmple cu mine? Știam la ce tratament îi supun fasciștii pe adversarii lor care au avut nefericirea să le cadă în gheare. Nu-mi cunosc încă puterea de rezistență. Totuși, sînt hotărît să nu le dau prilejul de a mă vedea slab. Mă gîndesc: în cel mai rău caz mă vor uide.

Războiul mă călise. Moartea? Trecuse de-atîtea ori pe lîngă mine, așa că... Mă așteptam la tot ceea ce poate fi mai rău. Dar nu stăteam în cumpănă. Hotărîrea mea era de mult luată.

Translatorul se uită la referent cu ochii plini de groază. Parcă el ar avea de îndurat viitoarele torturi, nu eu.

Subsolul este un șir lung de celule prevăzute cu gratii. Spre mijloc, o boxă largă — „biroul”¹¹ gardienilor. Aici îi iau în primire pe deținuți. Pe pereții boxei, lanțuri și bastoane de cauciuc.

în întâmpinarea noastră se reped doi gardieni. într-o încăpere din capătul opus, o femeie plînge, se vaetă dureros.

Ne oprim în fața unei celule. Peretele alcătuit din gratii este prevăzut cu o ușă. Înăuntrul celulei, doi oameni: un ofițer american și un cetățean în civil. Referentul le ordonă ceva în nemțește. Cei doi deținuți se întorc cu fața spre peretele din fundul celulei și stau în poziție de drepti.

Înțeleg că de-abia acum voi face adevărata cunoștință cu Gestapoul.

² Vino!

46

— Domnul referent — îmi atrage atenția translatorul — te avertizează încă o dată, spre binele dumitale, să mărturisești totul de bună voie, pînă nu-i prea târziu.

— Și ce vrea să mărturisesc?

— Să spui de cînd ești bolșevic. Gu cine ai legături în partidul comunist. Care îți este activitatea. Să spui de ce te-au numit comisar politic și de ce lupti împotriva noastră. Cîți oameni ai ucis pentru că nu voiau să se facă bolșevici. Și pe cine anume?

— N-am nimic de adăugat. Ce-am avut de spus am spus, îmi mențin declarația.

— Ia seama 1 Are să-ți pară rău.

Ridic din umeri.

Interpretul traduce cele spuse de mine. Și atunci, la un gest al referentului, unul din gardieni aduce un scaun. Apoi mi se ordonă să mă ridic cu spatele la grilaj, după care mi se trec miinile prin găurile zăbrelelor. Simt cum inelele unui lanț îmi intră în carne. Deodată mi se trage scaunul de sub picioare și rămîn agățat de grile.

Inițial nu înțeleg despre ce este vorba, dar cînd fierul îmi intră în subsuori, cînd lanțul începe să-mi rupă carnea și să-mi sfîșie încheieturile mîinilor, atunci înțeleg. Senzația cea mai dureroasă o simt însă în ceafă; nu pot să-mi îndrept capul. Aș vrea să ating cît de cît pămîntul cu picioarele, dar nu este cu putință. Încerc să mișc mîinile, dar lanțul se strînge și mai tare.

După prima clipă de zvîrcolire chinuitoare și inutilă îmi dau seama că trebuie să stau liniștit

dacă nu vreau să-mi măresc suferința. Nu vreau să le procur satisfacție; fac eforturi și nu mă lamentez, nu mă văicăresc. Deși îmi vine să urlu de durere, mă stăpînesc cît pot. Atunci îl aud pe referent spunînd:

— Adevărat tip balcanic.

îmi întorc privirea și încerc să mă gîndesc la altceva. Un gardian cu o vîină de bou în mîină îl întreabă dacă să înceapă.

Mă tem să nu-mi lovească ochii. În poziția în care stau nu mi-i pot acoperi. În minte îmi apare sîrbul din infirmerie, cu fața tumefiată, cu capul umflat, cu ochii închiși. Dar nu eu dispun de mine. Nu-mi pot explica nici azi cum, în acel moment, mi-am amintit de legendara atitudine a lui Mihai Viteazul în fața călăului care trebuia să-i taie capul. (Departate de mine de a mă asemui cu eroul de la Călugăreni.) Totuși, l-am privit și eu pe referent drept în ochi și am murmurat:

— Nu ti-e rușine să-ti fie!

47

— Ce-a spus?

— N-am înțeles, răspunse translatorul, deși înțelesese foarte bine. I-o fi fost frică?

În acel moment se petrece un lucru neașteptat. Civilul din spatele meu se întoarce și vorbește într-o nemtească perfectă:

— N-aveți dreptul să-l bateți! Este ofițer.

Ahl Cum s-a mai înfuriat referentul! Zbiera ca un nebun.

— La perete! întoarce-te la perete...

Cine o fi fost acel om? Am scăpat cu ochii întregi. S-o fi gîndit poate gestapovistul că a fi legat în lanțuri și suspendat pe grile este o tortură suficientă?

Referentul a plecat împreună cu translatorul. Mai înainte, gardianul l-a întrebat:

— Ce limbi cunoaște?

— Româna, franceza și rusa.

— Germana nu?

— Ți-am spus: româna, franceza și rusa, idiotule.

Clipele se scurg chinuitoare. Cei doi deținuți închiși în celula din spatele meu — germanul și americanul — mă cercetează cu curiozitate. Le

spun în nemțeasca mea stricăță:

— Rușii sînt la Budapesta.

Din nefericire, n-am observat că unul din gardieni s-a apropiat de mine; are tălpi de cauciuc, așa că nu l-am auzit venind.

— *Alsoo...* /^{IV} Domnul referent a spus că nu știi nemțește. Ei, stai tu. Te învăț eu minte. Și vina de bou lovește și lovește.

Aplec capul și-mi strîng pleoapele.

Atunci intervin din nou tovarășii mei din celulă.

— Ți s-a interzis să-l bați. Am să te raportează. Gardianul se îndepărtează mormăind.

Îi întreb pe noii mei tovarăși dacă au idee cam cît timp mă vor ține așa.

— Depinde. În orice caz, pînă mîine dimineată tot o să stai spînzurat de gratii.

Mă înfior. O zi și o noapte de chinuri... Voi putea oare să rezist? Simt cum îmi năvălește sîngele în cap. Mi se frîng oasele gîtului. Și mi-e o sete îngrozitoare. De foame uitasem. Nu știu nici eu ce să aleg. Aș vrea, totuși, dacă ar fi după mine, înainte de orice, să-mi scoată lanțurile, să mă coboare de pe gratii. Mi se pare că nu există o mai mare fericire decît să pot pune picioarele pe pămînt. Ce greu mi-e trupul...

Spre prînz, gardianul aduce celor doi din celulă masă. Puțină plină și două castroane cu *Gemuse* — un fel de amestecătură caldă de diferite legume, între care predomină sfecla și varza. Americanul miroase mîncarea și strîmbă din nas. După puțin timp îl cheamă pe gardian și-i dă cîtiva dolari. De unde i-o fi scos, nu știu. Peste cîtva timp li se aduce o hrană mai acceptabilă. Înțeleg că acest sistem este practicat mai de mult. În așteptare, oamenii gustă o dată, de două ori din mîncarea închisorii, apoi se pregătesc să o arunce în closet.

N-am mai putut să rezist și am murmurat:

— *Hunger* /

Se uită unul la altul:

— Vrei să mănînci mizeria asta?

La răspunsul meu afirmativ, oamenii aduc

IV? Așaa...

dinăuntru celulei un scaun și-l așază în spatele meu. Ofițerul american ține strachina la înălțimea capului. Tovarășul lui introduce mina prin ochiurile grilajului și mă hrănește ca pe un copil. Până la urmă, îmi șterg și mustățile. Sînt — se pare — tare caraghios. Acum însă mă preocupă prea puțin aspectul estetic al fizicului meu.

După „dejun”^{1*}, oamenii mă ajută să-mi sprijin tocurele de o grilă transversală. În felul acesta mi-am mai ușurat suferința.

Orele se scurg încetul cu încetul. În sfîrșit, se face noapte, îmi dau seama de trecerea timpului atunci cînd îi văd pe noii mei prieteni mîncînd din nou și culcîndu-se. Chiar și gardianul își pune capul pe masa din boxă și începe să sforăie subțire. Doar femeia din fundul subsolului geme tînguitor.

Ce să fac oare să treacă vremea mai ușor? Îmi impun să mă gîndesc la altceva, să mă gîndesc la viața mea trecută. Dar prezentul mă obsedează. Unele amănunte scăpate de referent în cursul interogatoriului îmi dovedesc, în afară de orice îndoială, că trădătorul este Necșoiu B. Într-adevăr, el cunoaște anumite aspecte ale activității mele, pe care mi le etalează Gestapoul. Mai tîrziu, mult mai tîrziu, presupunerea mea avea să se confirme.

La puțin timp după arestarea grupului de militari români, în primele zile ale lunii noiembrie 1944, lui Necșoiu B. i s-a dat drumul; a trecut fățiș în slujba dușmanului și, după victoria asupra Germaniei fasciste, n-a mai revenit în țară.

Gîndurile mă poartă înapoi la Kaisersteinbruck. Dacă atunci aș fi tăcut, dacă n-aș fi vorbit împotriva fascismului, acum nu aș sta spinzurat de grilă. E greu. Îmi pare oare rău că am luat atitudine împotriva Germaniei fasciste? Simt oare vreun regret pentru faptul că i-am înfruntat pe legionarii români și pe hitleriști atunci cînd ne-au propus să ne alăturăm lor? Nu! Nu regret nimic!

În prima zi, în lagărul de război de la Kaisersteinbruck, se părea că lucrurile vor decurge la fel ca într-un lagăr obișnuit.

— Ei, ce spui? — mă interpela sublocotenentul Paraschi- vescu, un tînar ofițer din Corpul vînaătorilor de munte. — Vezi? Sînt oameni cumsecade.

— Nu te grăbi, sîntem doar în prima zi...

— Ești imposibil. Nici realitatea nu vrei s-o recunoști. Ce vrei să insinuezi? Ne-au adus doar și jocuri de șah.

— *Timeo Danaos et dona ferentes*^{VI}.

— Prostii.

— Se poate. Timpul va hotărî.

Și timpul a hotărît. De ce m-am temut n-am scăpat. A doua zi, lupii au început să-și arate colții.

În sala unde eram adăpostiți au intrat doi legionari veseli. Spuneau glume, apoi s-au apucat să joace șah și...

— Fiihrerul este pe punctul să arunce în arena războiului o armă teribilă. S-a terminat cu Rusia bolșevică. S-a descoperit ceva ce nu s-a mai văzut. Voi ați avut noroc. Iată, v-am adus niște declarații. Le semnați și gata. Mîine sînteți liberi.

— Ce fel de declarații ? — i-am întrebat.

— Declarații că vă înscriveți în armata națională.

— Armata română, adevărata armată a țării, luptă împotriva Germaniei hitleriste. Altă armată română nu există.

— Ba există. Se formează acum. Avem nevoie de cadre ofițerești. Și dacă refuzați, o să regretați, mi-au replicat.

— De ce să regretăm?

— Pentru că atunci înseamnă că sînteți alături de bolșevici. Semnați!

Îi priveam pe tovarășii mei de arme. Oameni feluriți. Unii sînt mai tari, alții mai slabi. Fiecare înțelegea că își joacă viața. Și-apoi, acum cînd scriu, timpul ia o proporție minimă. Oferta tentantă de a alege între viață și moarte s-a făcut însă cu încetîntorul. Și, deși în sufletul lor se dădea o luptă surdă, a învins dragostea de patrie, jurămîntul dat poporului și țării. Ei au rezistat și tentațiilor și amenințării cu moartea și n-au trădat. Excepția lui Necșoiu B. nu poate întuneca demnitatea atitudinii de care au dat dovadă ceilalți ofițeri.

Pe la ora 8 dimineata ni s-a anunțat o vizită simandicoasă. Nu trece mult și în sală intrară doi ofițeri nemți: un căpitan și un locotenent.

VI* Mă tem de greci chiar și cînd aduc daruri.

Am rămas uluit. Locotenentul era St..., profesor de istorie și geografie. Știam că este legionar. Nu-mi închipuiam însă că îl voi vedea în uniformă de ofițer hitlerist.

Manifestînd o mare bucurie, mă îmbrățișă:

— Munte cu munte, d-apoi om cu om! Strînge-ți bagajele. Mergi cu mine, mergi cu noi.

— Imposibil.

— Cum imposibil?

Și am vorbit. Am vorbit trei ore. Trei ore de discuții în contradictoriu.

— Cu alte cuvinte, ești comunist. Am înțeles.

După cîtva timp veni un subofițer neamț. Mă arată.

— Cine vrea să treacă alături de... acesta?

Spre satisfacția mea, lîngă mine au trecut toți ofițerii. Chiar și Necșoiu B. Deși ulterior ne-a trădat. Dar ce să-i faci? Pădure fără uscături nu există. Important este că legionarii, conduși de Horia Sima, n-au putut constitui nici cel puțin o companie pe care s-o arunce împotriva țării mele, împotriva României.

Greu se scurge noaptea. E o liniște de mormînt. Nici femeia nu se mai aude plîngînd. Sînt obosit, sînt sfîrșit de durere. Dar nu-i cu putință să adorm, deși strîng pleoapele pînă mă dor și ele.

Necșoiu B.? Enigma alăturării lui la grupul nostru s-a dezlegat pe parcurs, după ce am fost arestați și scoși din lagărul de prizonieri de război.

— Sînteți niște idioți! Dacă el vrea să se sinucidă, treaba lui, intervine unul din legionarii care ne aduseseră jocuri de șah și care ne vizitaseră în noul loc de detențiune.

Oamenii erau înfricoșați. Ce ne așteaptă?

Le-am povestit tot felul de întîmplări. Am discutat și economie politică. L-am remarcat pe sublocotenentul Ion Topoliceanu. Ce curios! în el îmi puneam cea mai slabă speranță. Și cînd colo... El mă ajuta cel mai mult. Pentru cei care încă șovăiau avea un zîmbet ironic de o elocvență clară.

— Atenție la Necșoiu B.

Da, și Topoliceanu l-a descifrat pe trădător.

A trecut prima noapte de carceră. Dimineața au

sosit alte figuri simandicoase. De rîndul acesta, legionarul era unul Petrașcu. (Pe vremea aceea nu știam că era mina dreaptă a lui Horia Sima, unul dintre cei mai fanatici și mai cruzi dintre capii legionarilor.) Un discurs scurt, fulminant. Încheierea :

— Cine se încăpățînează să rămîină lingă acest bandit... o să împărtășească soarta lui. În Reich, pentru astfel de indivizi există o mașină necruțătoare: mașina morții. Vă va măcina pe toți dacă rămîneți cu el. Alegeți!

Tăcere.

— Repet. Cine nu vrea să aibă soarta banditului să iasă afară.

I-am privit pe rînd. Sublocotenenții Dîrlău și Arsene se țineau bine. Așteptam să iasă Necșoiu B. Dar, spre surprinderea mea, a ieșit Spiru Hagi. Spre cîntea lui însă, n-a putut fi convins să trădeze. S-a reîntors. De ce nu ieșise Necșoiu? Ce socoteală și-o fi făcut?

Hotărăsc să nu mă gîndesc la prezentul apropiat. Ce-ar fi să las să-mi vagabondeze imaginația în trecut? Să-mi aleg perioadele frumoase ale vieții. Să silesc amintirile dragi să revină. Să le rețin.

Într-un tîrziu mă desprind din haina efemerei mele existențe. Sau, mai precis, îmi pierd cunoștința.

Mă trezesc în zori, odată cu întreg subsolul.

La ora opt vine translatorul. Se uită lung la mine.

— N-ai murit?

— Nu. încă n-am murit.

După puțin timp apare și referentul. Fără să-mi dea atenție, dă ordin să mă dezlege.

Cînd pun picioarele pe pămînt, îngenunchez. Trebuie să treacă oarecare timp pînă cînd sîngele își reia circulația normală.

Ce se va mai întîmpla? Mă iau cu ei, fără ca gardianul să-mi facă formele de dare în primire. Perspectiva de a fi readus în subsol îmi dă fiori.

În birou sînt lăsat singur cu interpretul. Ieșind, referentul „uită” ușa spre anticameră întredeschisă.

Mi se oferă un scaun. Este și timpul. De-abia pot

să mai stau în picioare.

— **Ia o țigară. Dacă vine șeful, spui că ai luat un muc din scrumieră.**

Cît de puțin îi trebuie omului să fie fericit!

52

Trag cu sete fumul. Oboseala începe să mă cuprindă. Ce bine ar fi să dorm. Să mă întind pe un pat și să uit...

— Sîntem singuri. Spune-mi pînă nu vine el.

— Ce să spun?

— Spune de cînd ești comunist.

— Vreți să afirm ceva ce nu este adevărat?

— De ce te încapățînezi ? Noi știm totul.

— Dacă știți totul, nu văd ce rost are să mă mai întrebați.

— Faci rău că te porți așa. Are să te mai țină pe gratii o zi, două, trei. Are să te bată pînă ai să mori.

— Ce să fac... Aș fi bucuros să fiu liber, să trăiesc... Am acasă o copilă și aș vrea s-o revăd. Dar dacă nu se poate...

— I-au intrat mințile în cap? — întreabă referentul. Se strecurase pe nesimțite.

Nu înțeleg prea bine ce-și vorbesc. După un timp oarecare mă duc iarăși în subsol.

Locul se învîrte cu mine. De-abia pot coborî treptele. Mă îngrozește gîndul... Iarăși va trebui să suport chinurile spîn- zurării pe grile. Și cine știe cîte zile...

De ce oare mi-e teamă? Căci mi-e teamă.

Dar n-a fost așa.

Gardianul mă dă definitiv în primire. Apuc să fac un semn **cu** mina către cei doi prieteni din boxă. Apoi sînt lăsat în holul de la intrarea Gestapoului, în paza altui gardian.

Aici mai sînt cîțiva inși. îi cheamă pe rînd. Pînă la urmă rămîn doar eu și încă o persoană. După înfățișare, după mîini, după lădița mică și neagră, înțeleg că este un muncitor din uzină. Fusese luat direct de la bancul de lucru.

Amiază. Gardianul ne închide și pleacă.

Se vede că nu arăt prea strălucit. Noul meu tovarăș se uită curios la mine.

— *Was bist du?*^{VII}

— Român.

— *Warum bist du hier?*^{VIII IX}

— *Politisch*⁶.

— *Hitler, der Hund! Hast du Hunger?*^X

— *Jawohl*^{XI}.

— *Komm*^{Pi}

Și ne strecurăm cu grijă în W.G. Aici, noua mea cunoștință deschide lădița, scoate o felie groasă de pâine unsă cu margarină și mi-o întinde.

— Mănînc-o repede.

Mă întreabă dacă fumez și-mi dă opt țigări. Opt țigări O avere.

Spre seară sînt dus din nou la Rossauerlände. Mi se pare că intru într-un sanatoriu. În fond, așa și este dacă mă gîndesc la orele petrecute în... „salioanele”¹¹ Hotelului „Metropol”¹¹.

Prietenii mă primesc cu o simpatie emoționantă.

— Mănîncă — spune Franz. — Tovarășii ți-au oprit supa pe timpul cît ai fost plecat. Mănîncă în liniște. Trebuie să fii tare. Nu reușesc ei să ne doboare cu una cu două...

Bine, dar castronul de supă este plin cu paste făinoase. Ce s-a întîmplat?

Nu știu ce se petrece cu mine. Mereu mi se urcă un nod în gît. De-abia pot înghiți ceea ce mi s-a dat să mănînc. Să fie o reacție întîrziată? Nu. Mai degrabă o imensă tulburare lăuntrică. Nu mi se dă de pomană. Este un act de solidaritate. Este forța colectivului.

— Ți-a fost greu? Te-au chinuit rău? Lasă! Bine c-ai rezistat! Să nu crezi că ei nu se tem de noi... Și încă cum.

— Știi, după ce te-au luat pe tine, l-au ridicat și pe american. Cred că l-au trimis într-un lagăr de prizonieri de război.

— Dar Ilia unde-i? Și Grișa?

— I-au luat și pe ei înainte de a veni tu. Îmi pare ciudat că i-au strîns pe toți militarii. Cu tine se vede că povestea e mai a dracului. De ce te-or fi trimis înapoi?

VIII — Pentru ce ești aici?

IX• — Politic.

X' — Hitler, cîinele! Ți-e foame?

XI — Da.

^{J1} - Vîno!

Ce om dintr-o bucată acest Franz. Admirabil tovarăș. M-aș bucura mult să-i cadă în mână aceste rînduri, acest modest omagiu, dacă mai trăiește.

„Mit aliem"

A doua zi, orașul este supus unui bombardament de o neobișnuită violență. Închisoarea, cu zidurile ei seculare, se zguduie din temelii. Incendiile înroșesc orizontul spre est și spre centrul Vienei. Ceea ce mă surprinde este faptul că, în mod sistematic, clădirea noastră rămîne neatinsă. Uneori mă înțarcă o dorință lașă. Aș vrea să ne acopere și pe noi

54

„covorul¹¹ de bombe. îmi vin însă repede în fire. Atîta timp cît respir, n-am voie să-mi pierd speranța.

La cîteva ore după încetarea alarmei, cineva aduce vestea:

„Schonbrunnul a fost lovit¹¹.

Îată ce înseamnă războiul! Milioane de ființe ucise. Lacrimi și suferințe nesfîrșite. Se distrug comori de artă care nu vor mai putea fi refăcute niciodată. În acest castel sînt adunate minuni ale muncii creatoare, ale geniului uman, tezaure ale întregii omeniri.

Într-o zi — după-amiază — ușa se deschide și, spre nedumerirea mea, mă aud din nou striga:

— ...*Aber mit aliem*^{XII}

Cu tot ce am! Numai că eu nu am nimic. Toată „bogăția¹¹ mea este pe mine. îmi iau rămas bun de la prietenii ce mi-i făcusem. Sînt gata să plec spre un alt orizont. Franz îmi spune:

— Cred că te vor duce într-un lagăr de concentrare. Caută legătura cu tovarășii de acolo. Te vor ajuta. Reichul nu mai are mult de trăit.

Sfatul lui Franz — ca tot ce mi-a venit de la el — mi-a fost de mare folos. În lagăr însă aveam să fiu dus mai târziu.

Ajuns la parter, îl caut din ochi pe referent. Nu-l zăresc, în schimb, ce surpriză. Îi văd, gata echipați de drum, pe Spiru Hagiș și pe Emil Dîrlău. Bucuria revederii este reciprocă. Avem timp să schimbăm impresii. Nici ei nu au stat pe roze. Au trecut pe sub aceleași „furci caudine”¹¹, mai puțin subsolul Hotelului „Metropol”.

— Tare m-am temut că n-o să te mai vedem. Așa-i, Emile?

— Așa-i, Spireo. Și eu m-am temut. Te-au chinuit rău? Că ți-au făcut? Îți spun drept, după felul cum vorbea referentul despre dumneata, gîndeam că n-ai să mai ieși viu din beciurile Gestapoului.

— Dar voi, vouă cum v-a mers?

— Noi am scăpat mai ușor. Ai văzut de ce-i în stare Necșoiu? Cel puțin de s-ar fi mulțumit să spună ce știa; doar și-atîta era de ajuns pentru hitleriști ca să ne ucidă.

— Ei, ce-a fost a trecut. Acum să vedem ce-o să se întîm-ple cu noi mai departe. Tu ce crezi, Spireo? Ce gînduri or fi avînd?

— Om vedea, domnule locotenent. Eu, totuși, nu înțeleg de ce s-a alăturat grupului nostru Necșoiu. Putea să rămîie la Kaisersteinbruck.

— Nici eu nu-mi pot explica atitudinea lui. Poate și-o fi închipuit că informațiile date vor fi mai valoroase dacă le va furniza direct Gestapoului. Voi l-ați mai văzut?

— L-a văzut Emil. A și vorbit cu el.

— Da. Am vorbit. Mi-a spus deschis că trece de partea lui Horia Sima. Mare ticălos. Mi-a spus că cu dumneata s-a terminat. Acum, el e liber.

Oameni dintr-o bucată și Emil, și Spiru. Pe Emil îl cunoșteam mai demult. Un omuleț plin de neastîmpăr. Sub lentilele groase de miop, îi jucau ochii în cap ca la o veveriță, învățător la o școală de pe Valea Asăului. Era prețuit de oameni pentru firea lui dreaptă, pentru semeția lui. Era, de asemenea, iubit de școlari pentru căldura sufletului său curat. În batalion era locțiitor politic la o companie de aruncătoare. Deși puținel la trup, nu l-am auzit niciodată plin-gîndu-se de greutatea instrucției sau ale frontului. Modest, priceput și

harnic.

Pe Spiru — sublocotenent, comandant de baterie — îl cunoșteam mai puțin. Știam că înainte de a fi ofițer fusese muncitor la Galați. Fire mîndră, bărbat bine legat, scump la vorbă. A dat și el o ripostă hotărîta Gestapoului. Cu ei, cu acești tovarăși, aveam să merg pînă la capăt pe drumul ce ni l-am ales.

— Dar Topoliceanu? El unde este? Știți ceva de soarta lui?

— Topoliceanu s-a ținut și el bine. S-ar putea să apară din clipă în clipă.

N-a apărut însă. Cu el, cu Arsene și Bouaru a fost mai simplu. Ei nu făceau parte din aparatul politic. Mai tîrziu am aflat că au fost eliberați de armata sovietică chiar din B ossauerlände. Au venit înaintea noastră în țară.

Între timp, grupul nostru s-a mărit. Au fost aduși și alți deținuți, din alte celule. Oameni necunoscuți, cu ochii plini de neliniști, de-abia tănuite.

După formalitățile de rigoare, sîntem scoși din temniță. Afară ne așteaptă o dubă neagră, în care sîntem „poftiți** să ne urcăm.

Despre dușele negre auzisem destule lucruri rele. Va să zică va trebui să sfîrșim intoxicați cu gazele de la eșapament, uciși, otrăviți cu oxid de carbon.

56

Qurînd îmi dau seama că teama mea nu este întemeiată. Mai mult. Unii dintre deținuți — originari din Viena — discută cu vioiciune despre noua închisoare unde sîntem transportați.

— Margarethen-Amtsgericht?

— *Oh! Das ist besser!*^{XIII}

Ce poate să fie mai bine într-o închisoare hitleristă, chiar dacă se cheamă Margarethen?

— O adevărată pensiune în comparație cu alte închisori, continuă același tovarăș.

— Bine că nu ne trimit în lagăr, adaugă un altul.

— O să ajungem și acolo, n-ai grijă.

— Cu cît mai tîrziu, cu atît mai bine. Sovieticii sînt aproape...

XIII“ — O! Asta-i mai bine!

Da. Speranțele noastre — ale tuturor — erau legate de sosirea armatei sovietice. De-ar veni mai repede, de n-ar sosi prea târziu.

— Ați auzit? L-au omorât pe Thälmann.

— L-au asasinat pe Teddy al nostru?

O tăcere solemnă se lasă în mașina care gonește pe străzile — altădată vesele — ale Vienei.

— De unde ai aflat?

— Mi-a spus un tovarăș cu care am stat în celulă. Fusesse și el la Buchenwald.

— Curios. Dacă a fost în lagăr la Buchenwald, ce caută tovarășul dumitale la Rossauerlande?

— Nu știu. Nu l-am întrebat. Pe Thälmann l-au împușcat într-o noapte în august trecut. Îți dai seama? 11 ani l-au chinuit, l-au torturat. Mare păcat, mare om am pierdut.

Acum, după ce s-au scurs atîția ani, înțeleg mai limpede sensul unor fapte care pe atunci mi se păreau lipsite de logică. În acea vreme se profila cu claritate, la orizont, apusul Germaniei naziste. Înseși căpeteniile hitleriste, magnații industriei, oblăduitorii fascismului din cel de-al III-lea Reich își dădeau seama că se apropie ora cînd vor trebui să răspundă pentru crimele săvîrșite.

Deși îl știau pe acest mare comunist german înlăntuit după gratii, înnebuniți de frică, ei l-au sortit morții. Cenușa nu poate acuza, și-au spus ei. S-au înșelat. Nici morții nu tac. Și cenușa vorbește, acuză.

Margarethen — Amtsgericht, Zelle 20

Aveau dreptate oamenii din mașină. Temnița este acceptabilă, dacă se poate vorbi astfel despre o temniță. Mă bucur că schimb închisoarea preventivă de pe Elisabethenstrasse și sînt adus la Margarethen-Amtsgericht.

Mă bucur, dar, dacă aș fi cunoscut atunci ce semnificație avea Amtsgerichtul, mi-ar fi pierit entuziasmul. Căci Amtsgerichtul din Margarethen era nu numai o temniță, ci și un tribunal de circumscripție — prima instanță judiciară a celui de-al III-lea Reich. Gestapoul „legaliza” în felul acesta exterminarea adversarilor politici ai Germaniei hitleriste. Puțini au fost cei ce au scăpat cu viață atunci cînd au ajuns în fața unei astfel de

instanțe — mă refer la oamenii trimiși de Gestapo. În majoritatea zdrobitoare a cazurilor, sentința era invariabilă: „Condamnat la moarte”.

Odată intrat pe porțile închisorii, sînt iarăși despărțit de tovarășii mei. Ne vedem doar dimineata în curtea închisorii, cînd ne învîrtim timp de 30 de minute în cerc.

Închisoarea este o clădire cu trei etaje — un patruleter cu o latură deschisă către Gara de vest a Vienei. În această parte, curtea este ascunsă vederilor de un zid înalt de circa trei metri.

Curtea în care ne facem „plimbarea” de dimineată este un platou sordid din piatră. În mijlocul acestui manej crește un copac pitic — mi se pare un smochin. Este înfășurat în paie și cîrpe de sac, să nu degere.

Sînt dus la etajul I, în celula cu numărul 20. În fiecare zi, după deșteptare, potrivit regulamentului, cel mai vechi „locatar” trebuie să raporteze gardianului de serviciu:

„*Zelle zwanzig, zwei (drei) Manner*”¹⁴*, după cum este cazul.

Celula se închide cu o ușă grea din lemn de stejar, ferecată cu șine groase și balamale mari. Ușa are o vizetă care se manevrează din afară. Tot pe partea exterioară a ușii, o tăbliță indică: *Gefährlich*, adică criminali periculoși.

În interiorul celulei se găsește — sub fereastra zăbrelită — un pat pliant pentru o persoană. Pe pat, o saltea subțire de paie și o pătură. Lîngă peretele din stînga, o masă, de asemenea pliantă. Într-un colț, un W.C., impropriu zis; apa nu mai funcționează demult, consecință a bombardamentelor. În alt colț, un lavabo de fier. Deci, o celulă de închisoare acceptabilă pentru un om. În condițiile supraaglomerării, ea este locuită de trei inși. Doi dintre deținuți — ultimii veniți — trebuie să doarmă jos, pe o salteluță de două degete, așezată direct pe ciment. Iarna e destul de grea, deoarece zidurile de granit, podeaua de ciment transformă camera din Margaretben într-un adevărat cavou.

În celula nr. 20 am luat locul unui deținut ceh.

XIV¹⁴ „Celula numărul 20, doi (trei) oameni”.

Gardianul care mă conduce — un om mic de statură, cu o licărire ironică în ochi — deschide ușa. Lingă prag, pe o pătură, zace un om. Ochii sticloși mă privesc fix, nefiresc.

— *Donnerwetter* Z^{xv} — exclamă gardianul.

Numai că omul nu mai poate să audă. Aflu mai târziu că s-a sinucis.

Margarethen-Amtsgericht — faimosul pension, cea mai blindă închisoare din Viena — este, așa după cum am mai spus, o anticameră a morgii. Aici sînt aduși cei condamnați la moarte.

Sentința se execută prin ghilotinare.

Despre această ghilotină se povestesc multe. Se spune că este amenajată într-o cămăruță, un fel de carceră. Condamnatul introduce capul pe o ferestruică — un fel de ghișeu — asemenea unui om care ar cere o lămurire, o informație. În aceeași fracțiune de secundă este ghilotinat de un cuțit în greutate de 80 kg. Alții spun că se obișnuiește ca celor condamnați să li se taie capul pe butuc. Înainte de execuție, condamnații primesc 5 țigări. Este, totuși, ceva!

Un difuzor original

În noua mea reședință găsesc doi oameni, cu care voi trăi laolaltă de acum înainte. Pînă cînd? Cu ei am legat o temeinică prietenie. Pe unul îl cheamă Pierre Mayer. Pe al doilea, Boris, dr. Boris Mitranici. Cel mai vechi deținut este francezul.

Cu ajutorul lor mă instalez — de bine, de rău — și iau cunoștință de regulile închisorii, de obiceiuri și de alte amănunte.

— Munca noastră obligatorie — îmi spune Pierre — este să alegem un sac de mazăre pe zi. Boabele rele, cu gărgărite, le separăm de cele bune, care merg pe piață, la vînzare. Pentru munca

noastră, negustorul plătește. Bani îi ia Reichul hitlerist.

— Trebuie să fie o ocupație plăcută, odihnitoare, reflectez eu.

— Întocmai. În plus, ai voie să mănânci cît poțeste, evident, dacă ai măsele sănătoase; mazărea e tare ca piatra.

— Ai avut noroc — intervine și dr. Mitranici. — Cei de la etajele II și III sînt obligați să umple săculețe cu sodă caustică. Inhalarea prafului de sodă numai bine nu le face. Dar nu ne-ai spus din ce țară ești.

— Din România.

— Îmi pare bine. Sîntem vecini. Eu sînt din Iugoslavia.

Noaptea se lasă încetîșor. Încep să mă adaptez noilor condiții și sînt bucuros că am doi tovarăși cu care sper să-mi fac existența mai ușoară. Nu știu motivul întemnițării lor și nici nu-i întreb; nici mie nu mi-ar conveni să mă descoase. Astfel, las timpul să lucreze.

La un moment dat, Pierre spune:

— Cred că e aproape opt. Trebuie să înceapă.

Nu știam despre ce este vorba.

Îl văd apropiindu-se de closet. Ridică capacul și își apropie urechea de gura vasului. După cîteva momente de așteptare, îi face semn lui Boris. Acesta se așază cu spatele spre ușă, astupînd astfel vizeta. Totul se petrece ca într-o panto- mimă.

Deodată se aude o voce cavernoasă: „*Achtung*”.

Nimeni și niciodată n-a putut descoperi pe acest crainic anonim. În fiecare seară, la aceeași oră, deținuții sînt informați prin acest original difuzor despre situația internațională, despre situația frontului. Oră opt este așteptată cu mai multă nerăbdare chiar decît oră sărăcacioasei noastre mese. Știrile sînt pentru noi asemenea unor baloane de oxigen.

Pînă la ivirea zorilor, timpul trece destul de greu. În celulă este umed și frig. În cursul zilei, cît ne mișcăm, este suportabil. Noaptea însă, salteaua subțire de paie așternută jos, pe ciment, și pătura învechită sînt cu totul insuficiente. Pierre — fiind cel mai vechi dintre noi — are dreptul la patul pliant. Î-1 cedează lui Boris. Sîrbul este ceva mai în vîrstă,

mai slab și are o mină frântă. Fusesse prins — după cum am aflat mai târziu — pe cînd îngrijea partizanii răniți într-o luptă din munții Iugoslaviei.

Strănepot al lui Napoleon?

Într-o seară privesc din profil figura lui Pierre Mayer. Seamănă cu cineva cunoscut, dar nu pot să-mi dau seama cu cine. Mă hotărâsc să-l întreb cînd sesizez apropierea, asemănarea.

— Știi, Pierre, profilul tău îmi evocă chipul lui Napoléon. Este o asemănare uimitoare.

— N-ar fi cu totul imposibil să fiu un strănepot de-al Corsicanului.

— Cum așa?

— Foarte simplu. Nu știu cine-mi sînt părinții. Acum 20 de ani, maică-mea m-a lăsat în fața porții unui institut de asistență socială. Numele mi l-a dat direcția institutului. Așa că s-ar putea să ai dreptate; n-ar fi exclus să fiu de viță imperială. Dar la ce mi-ar folosi această ilustră descendență? Mă simt destul de bine ca tipograf. Adică mă simțeam. Acum...

— O meserie frumoasă, într-adevăr.

— Da, este frumoasă, totuși, aș fi vrut să mă ocup cu altceva.

— Cu ce?

— Ei, aș fi vrut să fiu învățător.

— Și de ce nu te-ai făcut învățător? Am impresia că la școală n-ai fost printre elevii slabi.

— Nu. Dimpotrivă. Am fost printre primii. Numai că asistența socială își are și ea legile ei. Instituția a investit un anumit capital cu îmbrăcăminte, hrana și creșterea mea. Or, acest capital trebuie să și-l recupereze. În fond, asistența socială este o instituție de binefacere, dar, în același timp, este și o instituție de afaceri. Totul este calculat la centimă.

Multe și interesante lucruri se pot auzi într-o închisoare. Pe atunci mă gîndeam: dacă scap, dacă nu mă execută Gestapoul, poate, cîndva, am să

scriu despre aceste întâmplări.

— Asistența — continuă Pierre — își ia obligația să te crească pînă termini școala primară. Dacă, între timp, pă-

61

rinții care te-au părăsit înțeleg să restituie instituției banii cheltuiți, atunci situația se schimbă.

— Se întâmplă asemenea cazuri?

— Desigur. Uneori, copilul abandonat are un semn distinctiv. Un medalion cu numele de botez sau ceva asemănător. Părinții — în general mama, cînd vrea să rămînă anonimă — trimit banii respectivi, referindu-se la un astfel de semn de identitate. Atunci tînrul este liber să facă ce vrea.

Cu mine însă — ca și cu alții, cei mai mulți — nu s-a întîmplat așa. După ce am absolvit școala primară, am cerut să fiu trimis să învăț pentru a deveni învățător. Nu mi s-a aprobat. Timp de opt ani a trebuit să muncesc la tipografie. Din ceea ce cîștigam, jumătate dădeam... „părinților mei adoptivi”.

Și acum, hai să încercăm să dormim.

Mesaj alb

Alegerea boabelor de mazăre îmi este de mare folos. Filozofii — în peripatetica lor meditație — își dirijau mai ușor gîndurile cu ajutorul șiragurilor de mătănii. Și pentru mine, boabele verzui constituie un fel de mătănii, fără însă să am pretenția de a fi și filozof.

După cîtva timp ne părăsește Pierre.

Este dus să lucreze la spălătorie. Rămîn, așadar, singur cu Boris.

Pe omul acesta — grav, taciturn, închis ca o scoică în carapacea ei — este cu neputință să-l faci să-și deschidă sufletul. Viața l-a învățat că e mai bine să-ți ții gura. Alesul boabelor de mazăre îl plictisește repede. Lasă patul jos și se urcă pe el. Stă, astfel, ore întregi, privind printre gratii la

imensitatea cenușie sau albastră a cerului. Mai cu seamă către ora 5 după-amiază dă semne de nerăbdare. Ora o aflăm — atunci când este senin — după o rază de soare ce atinge în treacăt colțul mesei.

Într-o zi mă apropii și eu de fereastră. Boris privește atent peste zid. De la locul nostru de observație se poate vedea trotuarul opus al străzii.

Când raza atinge colțul mesei, pe trotuar apare o femeie tânără cu un copilăș de mină. Se oprește și ridică copilul dea-

62

supra capului. Acesta privește cu încordare, ținând mâna deasupra ochilor, apoi bate din palme. Mâini mici și albe ca două aripi de hulub. După o clipă, femeia și copilul dispar. Se risipesc ca un fum. Cui oare este adresată această bătaie a inimilor? Spre care fereastră se înalță, ca un imn al durerii, al iubirii, mâinile copilășului — petale albe ale vieții de-abia înflorite ?

Germanie, Germanie fascistă, câtă suferință aduci tu omenirii...

Să fie oare gardianul „Ein Roter“?^{XVI}

Programul de dimineată se desfășoară cu exactitate și monotonie. La ora 6 — deșteptarea. Apoi spălatul, curățenia celulei, raportul dat gardianului și... zeama neagră — cafeaua.

În cele ce urmează voi aminti două personaje din administrația închisorii. Este vorba, în primul rând, chiar de comandantul temniței noastre.

Intr-o seară ne face „cinstea”¹¹ și ne vizitează. Inspectează celula, ne privește cercetător și se oprește în fața mea.

— *Sprichst du Deutsch?*^{XVII}

- Nu.

XVI „un roșu”.

XVII — Vorbești nemțește?

— De ce? Nu-ți place limba germană?

Rămîn surprins auzindu-l vorbind românește, și încă destul de bine.

— De ce nu mi-ar place? E bine să cunoști orice limbă. Dar n-am avut ocazia s-o învăț.

— Acum ai ocazie. Te afli doar în Germania.

— ...?!

— Văd că te miri. Da! Cunosoc și eu limba română.

— Intr-adevăr! Ați fost în România?

— Am locuit timp de mai mulți ani în Ardeal, la Sighișoara. Soția mea este de-acolo.

S-ar putea ca aprecierea mea să fie subiectivă. Omul acesta nu seamănă cu un obișnuit comandant de temniță fascistă. De aceea poate se și spunea că Margarethen era cea mai blîndă închisoare din Viena.

În urma acestei convorbiri mi s-a acordat într-un rînd „favoarea” de a căra apă, iar altă dată de a curăța cartofi fierți. Cine nu a fost întemnițat într-o celulă cu greu va putea înțelege ce înseamnă să schimbi cît de cît decorul — să ai posibilitatea de a te mișca în afara celor patru ziduri, să ți se creeze o iluzorie libertate și, mai ales, să cureți cartofi fierți.

De o atenție asemănătoare s-au bucurat și ceilalți doi militari români — Emil Dîrlău și Spiru Hagiú. Acestuia din urmă i s-a dat, în plus, să cirpească niște haine rupte din uniforma vărgată a ... „casei”.

Dar asta s-a întîmplat mult mai tîrziu.

A doua figură interesantă era gardianul. Unii spuneau că ar fi *ein Roter*. Că ar fi fost „roșu”, poate era prea mult spus. Dar mai știi? Căci cum s-ar putea explica ciudatele intervenții spre a ne ușura viața... Uneori bătea în ușa celei. Cînd Boris o deschidea, găsea un castron cu cartofi fierți sau o supă de chimen fierbinte, cu care ne încălzeam. Dimineața, în curtea interioară erau scoși majoritatea deți- nuților. Plimbarea se făcea în cerc, doi cîte doi, unii în spatele altora. Regulamentul interzicea orice conversație. Atunci cînd era de serviciu gardianul nostru, interdicția nu se aplica, în afară de aceasta, noi, cei de la etajul I, coboram cu buzunarele pline de mazăre;

puteam astfel să-i alimentăm pe cei de la etajele II și III.

De la aducerea mea în închisoarea Margarethen a trecut aproape o săptămână. Zilele se scurg la fel de cenușii și nimic nou nu vine să destrame monotonia vieții noastre. În fiecare dimineață, ușile celulelor se deschid fix la ora 8 fără 10 minute. În gangul etajului începe rumoarea, vagă la început, dar care crește tumultuos, devenind un zumzet, asemenea unui roi de albine.

Deținuții ies în fața ușii deschise și așteaptă să fie duși la... plimbare în țarcul curții.

În prima dimineață, necunoscînd obiceiul, sînt surprins de acest ritual. Ies și eu, cu Pierre și Boris. La capătul gangului, gardianul dă ordin deținuților să se încoloneze în ordinea celulelor. Pe unii îi împinge înapoi. Spre dezamăgirea mea, sînt și eu împins în celulă. Cheia se răsucesce în broască; scrișnetul ei mi se pare un rîs batjocoritor. Se vede treaba că într-adevăr sînt un criminal periculos dacă nu mi se admite nici obișnuita „plimbare” de 30 de minute.

Mă urc pe pat și încerc să privesc în curte. Gel puțin cu atîta să mă aleg. Impresia e penibilă. Nu mai văzusem o

64

astfel de scenă. În fața deținuților, înșirați pe două rînduri, merge un gardian înarmat. La sfîrșitul coloanei, alt gardian, iar în mijlocul manevrei, un al treilea dirijează învîrtirea în cerc a unor oameni sortiți morții.

Dacă cineva face semne ori încearcă să schimbe ordinea rîndului cu un alt deținut, spre a putea comunica cu vreo cunoștință, este scos din cerc și trecut lîngă zid, cu fața la perete. Contravenientul nu se va mai bucura a doua zi de privilegiul ieșirii la aer.

E penibil și totuși îi invidiez. Aș vrea și eu să mă mișc în cerc, să respir aerul proaspăt. Starea aceasta privativă a durat cinci zile.

Într-o dimineață, gardianul — *Roter-ul* — mă privește lung și-mi face semn să ies. Ce fericire! Parcă aș fi un copil căruia i s-a ridicat pedeapsa după ce fusese consemnat.

Surpriza însă urmează de-acum înainte. Alături

de mine merge un vienez bătrîn și ursuz, un fost ministru de pe vremea lui Schuschnigg sau așa ceva. Pierre și Boris pășesc în spatele meu. Mai în față îi zăresc pe Spiru și Emil.

Respirăm aerul cu lăcomie și ne învîrtim, ne învîrtim în tăcere. Supraveghetor este gardianul nostru. După cîteva minute îi cheamă pe ceilalți doi gardieni la o... șuetă. Și- atunci? Ce minune! Învințitul în cerc se transformă într-o adevărată promenadă.

Așa se întîmplă de fiecare dată cînd dirijor este gardianul de la etajul nostru.

Ne strîngem repede unul lîngă altul. Emil este de-a dreptul emoționat.

— De-am rămîne aici pînă la eliberare, n-ar fi rău.

— într-adevăr.

— A întreat un rus de tine — îmi spune Spiru.

— Un locotenent major, Ilia Surkov.

- Cînd?

— Acum cîteva zile. Uite-1 colo.

Ce surpriză să ne întîlnim la Margarethen...

— Ti-am dus grija.

— Știu. Vă mulțumesc la amîndoi.

— Lasă...

— Mîine am să vă aduc mazăre.

— îmi pare bine că ești sănătos. Cum a fost la Gestapo?

— Așa și așa. Dar cu voi cum a fost?

— *Toje, tak i tak!*^w. Se vede că sînt pe drojdie. Parcă li-e frică.

¹⁸ — La fel, așa și așa!

65

O partidă de șah cu... cîntec

După plimbare intrăm în celule și ne apucăm de lucru. De-abia aștept să înșir mazărea pe masă. Încep să atribui fiecărui bob o anumită personalitate. îmi place culoarea lor verde-gălbuie. Rămîn ore întregi tăcut în fața mesei ornate cu perle comestibile.

Boris este inabordabil. Mă doare că nu pot să-l scot din apatia lui. Și, totuși, într-o zi gheața se sparge.

Revenind de la spălătorie, Pierre ne face o mare surpriză. Parcă-l văd și acum. Înalt, frumos, cu ochii verzi, intră pe ușa celulei cu haina-zeghe aruncată neglijent pe umăr. Ne aduce, ferită de priviri indiscrete, obișnuita gamelă cu mazăre fiartă. Și ne mai aduce ceva. Un joc de șah! Un șah cu piesele lucrate din carton. Sînt destul de reușite; izbutise să le dea o poziție verticală. Observase că ne plictiseam de moarte. Boris privește piesele cu indiferență. Totuși, surprind în ochii lui o licărire care se stinge la fel de repede precum se aprinsese.

Aștept cu nerăbdare să treacă noaptea și să ieșim în curte. Știu că Ilia reușise să păstreze un vîrf de creion. După ce-mi deșert buzunarele de mazăre, i-l cer. Reîntors în celulă, desenez pe masă un eșichier. Apoi aranjez piesele.

— Vrei să facem o partidă? — îl invit eu pe Boris. — Cred că cunoști jocul.

Mă privește în tăcere.

— Jocul îl cunosc. Dar, dacă nu consumi grăsimi, n-ai putere de gîndire, de concentrare. Or, șahul...

— Ai dreptate. Cu toate acestea, să încercăm.

Se mai plimbă un timp de la fereastră spre ușă. Pîna la urmă, aduce sacul cu mazăre în dreptul mesei și se așază.

Tragem la sorti. îi cad albele. Joacă mai bine decît mi-am închipuit. Mă face destul de repede mat.

Aveam acum în fața mea un alt dr. Boris Mitranici. Un om plin de vigoare, de hotărîre și spontaneitate.

În partida a doua joc eu cu albele și uit unde ne aflăm. Nu mai simt apăsarea sufocantă a zidurilor. Jocul mă absoarbe în întregime. La o mișcare pe flancul regelui îi întind o cursă. Sacrific o piesă de calitate pentru ca după cîteva mutări să pot lua regina. Ca urmare, aș fi cîștigat partida. Boris îmi sesizează însă intențiile. Mutarea mea îi cere un efort prelungit de gîndire.

GG

Pîna atunci nu ne destăinuisem motivul întemnițării. Pierre — discreția personificată — nu forțase nici el lucrurile.

Așteptînd să mute, mă trezesc fredonînd *E lucevan le stelle*, cunoscuta arie a tenorului din

Tosca.

Partenerul meu mută, îmi zădărnicește planul și mă silește să mă concentrez. Atunci îl aud continuînd celebra melodie începută de mine.

Ridic ochii de pe tabla de șah și-l privesc. Îmi zîmbește cu blindețe. Îi întind mîna, Boris mi-o ia și mi-o strînge în tăcere. Mi s-a părut? Era atît de caldă mîna aceea!

Așa s-a topit gheața neîncrederii dintre noi și — ce era mai important — cu timpul s-a risipit și starea lui de apatie.

Pe atunci, în Zelle 20, Boris Mitranici era greu abordabil. Și acest lucru este ușor de înțeles. Noi eram unul față de altul niște străini. Într-o închisoare sînt adeseori strecurați tot felul de provocatori. De aceea, nu trebuie și nici n-ai dreptul să-ți deschizi sufletul și să-l pui pe masă. Cînd scrisesem lucrarea memorialistică *15 țigări^{xviii}*, nu cunoscusem în întregime adevărul despre el. Acum, după treizeci de ani, doctorul Boris Mitranici, aflînd că va apărea o nouă ediție, completată, a acelor memorii, îmi trimite rîndurile de mai jos, un fragment dintr-o carte intitulată *Ultimii patrioți*, carte pe care are de gînd s-o publice. Autorul mă autorizează să folosesc însemnările lui pentru ca cititorii să cunoască cine a fost el și de ce a ajuns în temnițele naziste. Iată pe scurt faptele:

În ultimul război mondial, un ofițer englez și-a luat cu el un dine — un pointer — cu părul neted, alb cu negru, cu urechile mari, clăpăuge. Luptînd în Africa, englezul a fost luat prizonier de un subofițer neamț. Acest subofițer a fost apoi trimis în Serbia ocupată și făcea parte din Comandamentul militar de la Rudnik. Plecînd în Iugoslavia, a luat dinele cu el. În urma unui atac reușit din partea armatei sîrbești de rezistență la Gornji Milano vai — în anul 1941 — orașul a fost recucerit. Ca urmare, 130 de soldați și subofițeri, împreună cu căpitanul lor, au fost luați prizonieri și duși în munții din Suvobor. Comandantul din Rudnik a mers și el alături de Rora (dr. Boris Mitranici) de la Brajici la Râvno Gora. Ră-mînînd

în urma coloanei cu câțiva pași, a observat că Bora avea, în partea dreaptă, un pistol de 9 mm, dar și o brasardă de medic. Și atunci l-a întrebat:

— Domnule doctor, vorbiți germana?

— Da.

— Vă pot pune o întrebare?

— Întrebați.

— Sînt rănit la picioare.

— Veți fi văzut de medic cit de curînd.

— Ce se va întîmplă cu noi?

— Sînteți prizonier de război și veți fi tratat ca atare.

— Sînteți partizan?

— Nu.

— Atunci sînteți cetnic...

- Nu.

— Vă rog să luați clinele cu dumneavoastră. Cred că se va afla în miini bune.

— Cum îl cheamă?

— Senta.

— Lui Bora i s-a părut că Senta a înțeles că despre ea este vorba și l-a urmat imediat.

Prizonierii germani au fost tratați corespunzător. Colonelul — mai tîrziu generalul — Draza Mihailovici le-a transmis cîteva dispoziții, pe care Bora le-a tradus:

„Ofițeri și soldați. Nimeni să nu încerce să fugă. în caz contrar, veți suferi consecințele de rigoare. Dacă printre voi se află bolnavi sau răniți, să se prezinte. Vă veți bucura de toate drepturile, conform Convenției de la Geneva. Din păcate, nu avem prea mari posibilități. Trebuie să trăiți de-acum înainte modest, ca și noi”””.

După această scurtă alocuțiune, colonelul a salutat și s-a retras la postul său de comandă, într-o colibă din pădure. Mai înainte însă i-a dat ordin lui Bora să-i însoțească pe prizonieri în satul Planica, unde era organizat un lagăr într-o școală elementară.

Nemții s-au executat de îndată, au făcut curățenie și li s-au asigurat condițiile necesare de viață. Ofițerii au spus că nu doresc un regim preferențial și au rămas cu ostașii.

Căpitanul german i s-a adresat doctorului Bora și a precizat că nu-i cere o favoare. Totuși, l-a rugat:

— Am o soție care se află în Gornji Milanovac. Cred că își face griji; nu știe ce se întâmplă cu mine. Dacă este posibil, aș dori să afle că trăiesc.

Bora a ezitat o clipă; cererea căpitanului german era oarecum dificil de rezolvat. Dar s-a gândit că și el are o mamă

68

care își face griji. Și-atunci i-a răspuns, dindu-i o bucată de hîrtie:

— Scrieți: „Sînt sănătos și prizonier¹¹. Semnați.

Prin oamenii lui de legătură, Bora a făcut să parvină această înștiințare la destinație.

Timpul a trecut. La un moment dat, într-o altă luptă, Bora a fost, la rîndul lui, rănit grav — i-a fost sfărîmat cotul de la mîna stîngă — și luat prizonier de către nemți. Senta, căzută și ea în captivitate, dar separată de Bora, a refuzat orice mîncare. A fost închisă într-o magazie. Cînd a vrut să iasă, a încercat să rupă ușa, dar n-a putut. Pînă la urmă a murit.

Dar cum a căzut Bora prizonier? Unitatea din care făcea parte, luptînd în retragere, se găsea în următoarea formație: avangarda — unitatea de luptă propriu-zisă — și ariergarda. La mijloc se aflau și ostași răniți. Deși el însuși grav rănit, Bora a mai avut forță să le facă injecții antitetanos. Apoi i s-a făcut negru înaintea ochilor. Camarazii săi Luka Spasovici și Andra Saveici așteptau să se lase umbrele serii pentru ca să-l poată transporta cu ei. Le-a spus să plece cu restul arier- gărzii și să-l lase. Nu mai știe ce s-a întâmplat, căci a leșinat...

S-a trezit culcat într-un pat sărăcăcios, într-o colibă țărănească. Deasupra capului său a văzut capul lui Andra.

— Nu cumva știi vreun loc unde ai putea să te ascunzi?

— Du-mă în satul Bogtanice, la Stanisa Petkovici. El mă va primi cu siguranță. Și atunci, Andra și cu Bora s-au îmbrățișat pentru ultima dată.

Ajunși în Bogtanice, Stanisa l-a primit pe rănit așa cum se cuvine:

— Intrați, fraților. Casa mea este deschisă oricînd unui luptător rănit.

— Îți mulțumesc, omule. Dar tu știi ce riști dacă

mă găz- duiești?

— *Știu. Nu-mi fac decît datoria. Dacă va fi să mor pentru aceasta, vom muri împreună.*

Bora avea febră. Țăranul și familia sa au vegheat la căpătâiul lui două zile și două nopți. Dar nu-i putea fi de nici un ajutor. Cotul sfărîmat de glonț îl durea cumplit. Rana începea să supureze. La un moment dat, Bora și-a amintit că în sat se află un confrate de-al său, dr. Vladimir Boscovici, și, dacă nu va putea veni el, atunci să vină soția lui și să-i pună brațul la loc.

69

Dar n-a mai apucat să vină medicul. Un copil de-al gazdei a intrat speriat și a strigat:

— *Vin jandarmii!*

Mina lui Bora a apucat revolverul.

— *Ce vrei să faci? — l-a întrebat gazda. Și i-a luat pistolul.*

— *Du-mă afară. în spatele casei este o prăpastie. Arun- că-mă în ea și astfel vei scăpa de griji și de răspundere.*

— *Nu, Bora. Rănân cu tine.*

Lui Bora i-au dat lacrimile. I-a strîns mina lui Stanisa, a scos apoi ceasul și l-a dat unei fete a gazdei.

— *Păstrează-l în amintirea mea.*

După două zile, jandarmii l-au predat nemților. Iar pe Stanisa l-au împușcat.

Alături de celula noastră, la nr. 19, se afla de mai multă vreme un deținut ciudat. Niciodată nu l-am putut vedea. Nu era scos la plimbarea de dimineată. în jurul lui se crease o atmosferă de mister. Uneori — atunci cînd gardianul ne lăsa la ușă un supliment de mîncare — ieșeam pe culoar. Mă repezeam să mă uit pe vizetă în celula lui Spiru și a lui Emil. Odată am încercat să pătrund în taina celulei nr. 19. N-am văzut nimic. Celula era goală.

îmi întorc capul. Gardianul mă privește absent. Apoi face un gest cu mîna la gît.

Deținutul din celula cu nr. 19 fusese executat.

în noaptea următoare încerc zadarnic să adorm. Din closet vine un zgomot surd. Imaginația mea, înfierbîntată, mi-l aduce înaintea ochilor pe necunoscutul din celula de alături.

Ascult tăcerea înfiorată a străvechii capitale a

Austriei.

Îmi amintesc tulburătoarele ei legende, cu bogata și fantastica ei istorie. Mi se pare că aud un lied de Schumann, îl văd pe Eminescu cutreierînd, cu fruntea înălțată spre luceferi, prin bătrîna cetate a Vienei.

Mi-e somn, dar ochii nu vor să se închidă. De undeva, de departe, un ceas bate într-un turn de două ori. Sau poate mi s-a părut. Ușa celulei se deschide. Gardianul, însoțit de un SS-ist, strigă:

— Mitranicil *Mit aliem!*^{XIX}

Boris se scoală. Se îmbracă calm, ca de obicei, își adună cele ce-i aparțin. Zîmbește trist. Ne întinde mîna:

— Rămîneți cu bine. Cred că cu mine s-a terminat.

„Accrocher ou pendre...!”

O vreme rămîn singur în celulă. Doar seara mai pot schimba o vorbă cu Pierre. Optimismul lui robust, tinerețea lui îmi refac moralul, cu care, de la plecarea lui Boris, nu mă prea pot mîndri. De cîte ori se deschide ușa, mi se pare că voi auzi: „... *Mit aliem!*”

Timpu'l trăit laolaltă cu Pierre Mayer — acest om de o splendidă fermitate de caracter — nu-mi va pieri niciodată din amintire. Felul lui de a fi m-a ajutat nespun de mult acolo, în închisoare, ca și mai tîrziu la Mauthausen. Discutam cu el ceasuri întregi despre cele mai diverse lucruri. Subiectul preferat era însă cel actual, care frămînta întreaga omenire — lupta împotriva fascismului. Făceam incursiuni în trecut, discutînd despre cărțile lui Maupassant și Zola, despre minunatele pagini în care erau zugrăvite faptele de eroică rezistență ale poporului francez în tragicii ani 1870— — 1871. Treceam apoi la prezent. Îmi povestea despre mișcarea de rezistență din Franța, vremelnicele cotropiri de hitleristi, despre maquisarzi — oamenii de după tufișuri—, cei mai temerari, cei mai buni fii ai Franței, care le-au făcut ocupanților

multe zile negre.

Discuțiile în jurul acestui subiect atingeau aspecte diferite. Nu arareori, Pierre aborda latura anecdotică a problemei. Cunoștea multe snoave și întâmplări hazlii legate de lupta poporului francez în trecut și în prezent împotriva ocupanților germani. Începea cu celebrele gasconade și sfârșea cu anecdote din Parisul ocupat.

Îmi aduc și acum aminte de câteva din acestea, care m-au amuzat mult.

Într-un music-hall, după obișnuitul cancan și alte numere distractive, apărea un actor ținând în mână un tablou ce-l reprezenta pe Hitler.

Ocupanții — așezați în primele rînduri — și unii colaboraționiști aplaudau frenetic. Majoritatea publicului însă păstra o tăcere de gheață. La început, cînd l-au auzit pe actor rostind un discurs ditirambic la adresa „marelui fiihrer“, unii spectatori au părăsit sala. În schimb, nemții se umflau în pene.

La sfîrșitul cuvîntării, artistul — spre satisfacția publicului — încheia:

71

— Pentru meritele sale excepționale, pentru geniul său inegalabil, propun să păstrăm acest tablou în mijlocul nostru. Și întreba:

— *Qu'en pensez-vous? Faut-il l'accrocher ou le pendre* 2^{XX} — la care publicul răspundea în delir:

— *Pendre, pendre!* ^{XXI}

Nemții aplaudau și ei, nepricepînd, inițial, dublul sens al cuvîntului *pendre* ^{XXII} ^{XXIII}. Pîna la urmă, teatrul a fost închis...

Multă vreme, autoritățile fasciste din Paris n-au înțeles ce sens au grupurile de oameni care mergeau pe stradă purtînd pe umeri două bețe. Populația saluta cu un zîmbet plin de înțeles aceste grupuri. Semnificația era următoarea: în limba franceză, *deux gaules*, două bețe, se pronunță la fel ca numele generalului de Gaulle.

Nemții aveau și în Franța gazetele lor. În

XX — *Ce spuneați? Să-l agățăm sau să-l atîrnăm?*

XXI — *Să-l spînzurăm, să-l spînzurăm!*

XXII *Pendre*: a atîrna sau a spînzura.

XXIII *Grand con* — expresie injurioasă.

apropierea unui pod de pe Sena își alesese locul un bătrîn vînzător de ziare. Printre obișnuiții cumpărători de dimineață era și un ofiter german. Acesta se oprea și primea ziarul. Înminîndu-i gazeta, vînzătorul i se adresa:

— *Tiens, grand con !*²ⁱ

La care neamțul răspundea:

— *Danke schön !*^{XXIV XXV XXVI}. Și-i dădea un bacșiș, neștiind ce înseamnă expresia cu care era întîmpinat. În îngîmfarea lui, ocupantul își închipuia că trebuie să fie vreo formulă de politete, de amabilitate. El întrebă, totuși, pe un parizian, cunoscut de-al său, care este semnificația acestui cuvînt.

Francezul și-a dat seama că, dacă-i explică înțelesul adevărat, hitleristul s-ar putea supăra. Ascunzîndu-i realitatea, l-a lămurit cam în felul acesta:

— *Grand con* înseamnă ... mare cuceritor. Derivă de la verbul *conquerir*²³.

Neamțul nu-și mai încăpea în piele de mîndrie. A doua zi, cînd scena cu vînzătorul de ziare se repetă, el îi dădu un bacșiș gras și-i spuse, mulțumindu-i:

— *Aber, ich bin nicht ein „grand con“, Hitler ist ein „grand con“*²⁴.

Astfel treceau zilele. În asteptarea a ceva ce nu puteam ști ce va fi. Mi-a fost destul de greu atunci cînd direcția închisorii a hotărît ca Pierre să fie transferat la spălătorie. M-a lipsit de un admirabil prieten.

Pentru „Ajutorul Roșu”

Singurul divertisment sînt boabele de mazăre, pe care le aleg sau le mănînc, după cum și ele îmi macină măselele. Iar seara, la ora opt, vocea

XXIV — Mulțumesc frumos.

XXV²⁴ A cuceri.

XXVI — Dar nu eu sînt un „grand con“, Hitler este un „grand con“.

crainicului, venită din străfunduri subterane, care transmite buletinul de informații.

Aștept din clipă în clipă să se deschidă ușa celei și să fiu chemat, așa cum fuseseră chemați cel de la celula cu nr. 19 și Boris. Uneori incertitudinea este mai rea decât moartea.

Avioanele de bombardament — vizite cotidiene — nu-mi mai fac nici o impresie.

Faptul că am rămas singur este oarecum avantajos pentru mine: nu mai dorm pe ciment. Asupra patului pliant am acum întîietate. Cu toate acestea, nopțile îmi par și mai lugubre. Aștept zorile, dar mă sîcîie pînă și monotonia aceluia raport obligatoriu: „*Zelle zwanzig, ein Mann* /^{XXVII}

Intr-o zi, gardianul mă oprește și mă corectează:
— *Zwei Männer!*^{XXVIII}

în spatele lui se mai află un om.

Cine să fie oare? După ce se închide ușa, ne privim. Un om obișnuit. Nu ne întrebăm nici unul nimic. Inspectează cu curiozitate celula și ...

— *Schon!*^{XXIX}

În gîndul meu: „Ai să vezi tu cît de frumos este! Așteaptă să dormi o noapte pe cimentul înghețat!“

Se uită la mazăre, o încearcă.

— E tare ca piatra.

Continuu să tac. Cine știe ce fel de om este?

Se urcă pe pat și privește spre stradă. Chiar în aceeași clipă sună alarma. Avioanele de vînătoare săgetează văzduhul. În urma lor se aude „ron, ron, ron“. Vin bombardierele.

Gara de vest se acoperă de fum și flăcări.

Sîntem la doi pași de ea. Cum de nu bombardează și închisoarea?

Gardianul de serviciu ne amenință de jos. Pare ridicol, cu tot pistolul lui automat, așa eum stă, neștiind unde să se refugieze.

Mă întorc la masa cu boabele de mazăre și încep să-mi deapăn mătăniile. De pe pat mă privește surîzînd noua mea cunoștință.

— Va să zică nu ne trimite la adăpost. Putem să murim ca niște șoareci prinși în capcană. Și nu ți-e

XXVII^M „Celula 20, un om!“.

XXVIII²» Doi oameni

“ — Frumôs!

teamă?

— M-am obișnuit.

În sfîrșit, se termină și vizita zilnică a bombardierelor.

Mîncasem un pumn de mazăre și alesesem un alt pumn de boabe de un verde cbihlimbariu. Fixez sferele miniaturale într-un mozaic ce-mi încîntă fantezia, cînd îl aud vorbind din nou:

— Totuși, cum poți să fii atît de calm? Eu nu știam unde să mă ascund, iar tu te joci cu boabele de mazăre...

— Ți-am mai spus, chestie de obișnuință. Mîine, poi- mîine ai să fii și tu la fel de liniștit.

În curînd devenim prieteni. Este un vatman din Austria. Cotizase la „Ajutorul Roșu”. El spune că n-ar fi știut despre ce este vorba, că ar fi fost o eroare etc. Mă prefac că-l cred.

După un timp relativ scurt — cîteva zile — este scos. A fost oare eliberat sau nu? Prietenia mea cu acest om, deși efemeră, nu știu de ce, mi-a lăsat o amintire luminoasă.

Deci mișcarea muncitorească există. Se cotizează pentru „Ajutorul Roșu”. În holul „Metropolului” l-am cunoscut pe acel muncitor care m-a ajutat. La Rossauerlände se găsește Franz. În duba neagră, oamenii cu care am venit la Marga-rethen vorbeau cu durere de asasinarea lui Thälmann.

O prezență nouă

Iarăși sînt singur în Zelle 20. Dar nici de data aceasta, singurătatea mea nu va fi de lungă durată.

Cu prilejul ieșirii la aer îmi revăd tovarășii din România și pe Pierre Jayer. Aștept cu nerăbdare ora opt. Chiar această simplă învîrtire în cerc este un divertisment.

În timpul „plimbării”, cînd nu pot să mă apropiu de prietenii mei, privesc la cei aproape 200 de

deținuți; fiecare din ei reprezintă o lume; acești oameni, privați de libertate, sînt tot atîtea vieți furtunoase, tot atîtea proteste vii împotriva Germaniei fasciste. Căci, chiar dacă oamenii sînt reduși la tăcerea impusă de rigiditatea rece a temniței, gîndurile nu pot fi înlănțuite.

De cîteva zile simt o prezență nouă. Simt, fără să-mi pot explica, de unde vine acest sentiment: apariția unei ființe deosebite, impresionante. Observ cum unii deținuți mai vechi își vorbesc fără cuvinte. Văd cum își opresc ochii spre rîndul din față, primul de după gardian.

Pierre se află în dreapta mea. Ne aranjăm în așa fel în fiecare dimineață spre a reînnoda firul legăturii rupte prin mutarea lui la spălătorie.

— Ce se întîmplă?

— Am să-ți spun deseară.

Nu înțeleg. Doar el doarme la spălătorie...

— Da, deseară. Voi fi readus în celulă.

Mă bucur; îmi va aduce noutăți. Vom putea vorbi la fel ca mai înainte.

Înapoiat în celulă, mi se pare că timpul trece extrem de greu. Privesc printre gratii. Este o vreme blîndă, spre norocul nostru. Pomul din mijlocul curții și-a lepădat paiele — îmbrăcămintea lui de iarnă.

La ora 17, copilul își face ca de obicei apariția. O fi fost fetița lui Gustáv Weber? Femeia îl ridică — așa ca în fiecare zi — și mînuțele, ca două aripi albe, schițează gestul îmbrățișării. Mi se pare? Aripile nu mai flutură ca altădată. Cad frînte pe umerii încovoiați ai mamei. Femeia se oprește. Privește îndelung spre zidurile mute. Copilul se lipește speriat de pieptul ei.

Din ziua aceea nu i-am mai văzut trecînd; poate că nu mai aveau pentru cine...

În sfîrșit, se face seară. Apare și Pierre. Celula nu mi se mai pare acum înghețată, lugubră. Observ însă pe fața lui, atît de luminoasă de obicei, o umbră de îngrijorare.

— Ce s-a întîmplat? De ce te-au trimis înapoi? Nu mai lucrezi la spălătorie?

— Tocmai asta-i problema. Nu mai lucrez la spălătorie. De ce? Nici eu nu știu. Se pare că... n-o să mai stăm mult timp aici. Pe cît înțeleg, sovieticii au rupt frontul la Balaton. Acum sînt în drum spre

— Minunat. Mi-aduți cea mai frumoasă veste. În plus, aceasta înseamnă că și eliberarea noastră se apropie.

— Știu eu? Din partea Gestapoului mă aștept la tot ce poate fi mai rău.

— Adică?

— Cum să-ți spun? S-ar putea oricînd să se deschidă ușa și să fim împușcați. Ori s-ar putea să fim trimiși într-un lagăr de concentrare, ceea ce este și mai rău.

— Glumești, Pierre. Ce poate fi mai rău decît un glonț care să-ți curme firul vieții?

— Nu vorbi așa. Lagărul este mai îngrozitor decît un glonț trăs direct. Apropo 1 Mă întrebai cine este omul din primul rînd pe care l-ai văzut azi-dimineață la plimbare. De ce te interesează?

— Mi s-a părut o făptură deosebită...

— Ai dreptate. Este Bernadcek, unul din cei mai dîrji comuniști. Originar din Linz. Iată un om care rezistă de ani de zile în infernul din Mauthausen.

— Ce-i ăsta?

— Un lagăr de concentrare.

— Ei vezi..., dacă acest om a putut să reziste cîtiva ani, atunci pot să reziste și alții.

— Într-adevăr. Numai că Bernadcek este o personalitate de care pînă și hitleriștii sînt nevoiți să țină seama. Nu uita că mișcarea comunistă din Germania n-a fost nimicită în întregime. Dealtfel, acesta este și sensul aducerii lui la Viena. De ani de zile îl interoghează. Dar nici torturile, nici ororile din lagăr n-au putut să-i frîngă voința. Ei nu-l vor putea face să vorbească.

— Aș vrea să-l cunosc de aproape pe acest comunist.

— Dacă ne vor trimite la Mauthausen, s-ar putea să ți se satisfacă curiozitatea. Mai bine ar fi să rămii însă cu această dorință neîndeplinită.

Un „Amsel” și încă un trubadur

De cîtva timp, în pomul din curtea închisorii a poposit o pasăre, un mierloi sau, cum i se spune aici, la Viena, un *Amsel*.

Repede își construiește un cuib frumos și trainic; presimte, se vede, că s-a cam grăbit cînd s-a hotărît să părăsească ținuturile însorite de unde a venit.

76

Gît îl invidiez! Mierloiul poate să-și ia zborul nestingherit, ori cînd și oriunde. De ce oare și-a ales cuibul tocmai în cîrtea unei temnițe? Mă tem să nu-i vină chef vreunui gardian să tragă în solul zburător al primăverii.

Aștept noaptea cu nerăbdare. Pasărea are o voce caldă de mezzosoprană; ne îmbată cu modulațiile sale. Stăm vrăjiți, lipiți de gratii și nu ne mai săturăm ascultînd-o.

În fiecare zi, hitleriștii scot din celule un număr de deținuți care nu se mai întorc. Unii sînt asasinați prin decapitare, alții sînt trimiși în lagăre spre a fi împușcați sau gazați înainte de a fi arși în crematoriu. Și totuși, celulele nu rămîn goale. Alții, mereu alții vin în locul celor uciși.

Și Zelle 20 a mai primit un „oaspete”¹¹ — ultimul om cu care am mai conviețuit în Margarethen-Amtsgericht. E un tenor de la Opera din Viena. Numele lui? Inițial a ezitat să mi-1 spună. De ce?

— Ei, numiți-mă... Oskar.

E un tînăr înalt, frumos, însufletit de un optimism admirabil. Prezența acestui tovarăș înseamnă un fel de tonic pentru noi.

Îi spun tovarăș pentru că numai un tovarăș putea să îndrăznească să cînte aici „*Die Rote Fahne*”^{XXX}. Se explică, așadar, de ce Gestapoul și-a oprit privirile asupra lui.

Mohorîta celulă se luminează odată cu venirea lui. În prima zi ne cîntă un lied de Schubert.

— Minunati — îi spun eu. — Totuși, această muzică este mult prea melancolică pentru situația

XXX „Steagul roșu”.

noastră. De aceeași părere este și Pierre.

— Aveți dreptate. S-o lăsăm, așadar, pentru alte vremuri. Să vă cînt mai bine niște slagăre vieneze. Din Grinzing. Mă tem însă că nu veți înțelege mare lucru.

Melodiile pline de prospețime, de umor și veselie se revărsară de atunci mereu, ca dintr-un izvor de munte.

Celula temniței noastre s-a transformat într-o cameră de muzică.

Atunci cînd Orfeu cînta, pînă și fiarele pădurii se opreau să-l asculte. Lucru deloc imposibil, de vreme ce pînă și gardienii închisorii ascultau duși pe gînduri ariile sublime ale tenorului deținut în Margarethen-Amtsgericht.

Nu prea pricepeam textul; mai mult ghiceam despre ce era vorba. Dialectul vienez este greu accesibil chiar pentru cineva care are germana ca limbă maternă. Intuim însă sensul muzicii, deoarece artistul posedă o mimică de o extraordinară expresivitate.

Între timp, AmseZ-ul și-a terminat cuibul.

Acum se pregătește să-și primească mireasa în noua sa căsuță, căptușită cu cel mai fin puf. Noaptea, mai cu seamă, se umplu de un farmec ireal atunci cînd mierloiul își strunește coardele. Ca un veritabil trubadur, înalță imnuri de dragoste unei nevăzute mierle, care se lasă prea mult așteptată.

Într-o astfel de nopți, zadarnic mă străduiesc să dorm; îmi string pleoapele pînă la durere, dar somnul nu se lipește de ochii mei. Imaginația mă poartă pe marginea halucinantă a coșmarului; aștept din clipă în clipă să se deschidă ușa și să se producă inevitabilul.

Deodată aud răspunsul la chemarea stăruitoare a celui cavalier cu penaj cernit; coșmarul se risipește. Mă ridic să ascult mai bine duetul liric: suave suspine de dragoste.

Dar ce se întîmplă? Nu o mierlă cochetează cu *AmseZ-ul* rătăcitor, ci cîntărețul din celula noastră. Se apropiase de gratii și se lua acum la întrecere cu solistul înaripat — stă- pîn în curtea închisorii.

Zărindu-mă, Oskar izbucnește în rîs. Vraja se risipește. De la ferestrele zăbrélite ale temniței ne privesc ochii curioși ai deținuților din celulele situate pe laturile din stingă și dreapta.

Tot în noaptea aceea am ascultat — așa cum nu cred să mai ascult vreodată — celebra arie „Meine Liebe, deine Liebe” din opereta „Țara surîsului”.

Vocea limpede, sonoră, emoționantă, răsună ca o chemare, ca un memento: „lubiți-vă, oameni buni. Nici continentele, nici culoarea pielii nu pot să ne despartă”. Cred că sensul pe care artistul îl atribuie acestei arii — nu întâmplător aleasă — îl înțeleg mulți din cei de după gratii.

La sfîrșit, cîntărețul a fost aplaudat frenetic. Ciudații auditori din lojile lor puțin obișnuite au priceput mesajul.

Așa după cum era de așteptat, primăvara timpurie nu este decît un bluff al naturii. Într-o dimineață, Viena a apărut la fel de albă ca în fiecare zi din timpul iernii. AnweZ-ul? Cine știe ce s-o fi întîmplat cu biata pasăre! S-o fi adăpostit într-un loc mai ferit sau s-o fi dus să asculte povestirile lui Johann Strauss în pădurile vieneze, ascuns în vreo scorbură? Poate și-a dat pur și simplu duhul cîntîndu-și vîersul. A dispărut sărmanul *Amsel*, după cum a dispărut și Oskar într-o bună zi.

78

„Heraus! Los, los...”

Postul nostru clandestin de ascultare ne transmite cu regularitate ultimele noutăți. Un succint „Buletin de știri” cu situația frontului la zi. Necunoscutul crainic confirmă informațiile aduse de Pierre.

Îmi dau seama însă că nemții nu vor abandona cu una cu două capitala Austriei. Încă de pe vremea cînd luptam efectiv, înainte de a cădea prizonier, știam că Viena face parte dintr-un complex de linii de rezistență. Orașul însuși se găsește în centrul unei vaste rețele de fortificații. Se înțelege deci că hitleriștii vor opune o rezistență înverșunată, iar la nevoie vor arunca în luptă ultimele lor rezerve.

Să tot fie, poate, ora trei, trei și jumătate. Umbrele nopții învăluie sumbru închiisoarea. Dîre de lumină galbuie se strecoară parcă de sub o pătură murdară, așternută peste becurile vopsite

în albastrul camuflajului.

Liniștea e mai obsedantă chiar decât huruitul bombardierelor. Mi se pare că o reptilă uriașă se târîie prin culoarele închisorii. îl văd pe Pierre cum se frământă și el, cuprins de neliniște.

— Nici tu nu dormi?

— Nu. Fii atent. Se întâmplă ceva.

Într-adevăr. Zgomotul devine mai pregnant. în celulele alăturate se petrece ceva neobișnuit, insesizabil. Și doar este vreme de noapte.

Cineva umblă la broasca ușii noastre.

— *Heraus 1 Mit aliem !... Los. Los* /^{XXXI}

Ce-i de făcut? S-a sfârșit oare cu chinul nostru?

Cine știe? S-ar putea să se fi sfârșit într-un anumit fel. Sau poate că de-abia acum va începe cu adevărat... O să vedem. Deocamdată ne îmbrăcăm.

În definitiv, tot e mai bine să ai o certitudine — fie ea oricît de neplăcută — decît să trăiești într-o veșnică așteptare a ceva care în imaginație îți apare macabru.

Mă îmbrac repede. Pierre este și el gata, cu toate lucrurile adunate. Așteptăm să se redeschidă ușa. Dar ce se întâmplă? Zgomotele încetează și liniștea este acum mai înfiorătoare decît bubuitul surd al loviturilor, decît strigătele gardienilor de mai înainte. Ciudati Nu mai simt nici un fel de teamă, nu mai am nici un fel de emoție. Aștept să se deschidă ușa și să fim împușcați. Doar este un procedeu obișnuit al fasciștilor. Aș prefera să primesc gloanțele în față, în plin piept. Nu știu de ce, mi se pare că, dacă voi fi lovit în spate, mă voi chinui mai mult.

Privesc printre gratii în curtea interioară. în întuneric deslușesc umbre de oameni care se agită. Se aud ordine. Închizătoarele armelor pocnesc sec. Mă uit spre gratiile din stînga, din dreapta și văd figuri care scrutează, ca și mine, întunericul, necunoscutul.

Încetul cu încetul, zorile se ivesc la orizont, risipind tenebrele nopții. Odată cu lumina, revin și zgomotele de acum cîteva ore. Ușa se deschide fantomatic. Privim amîndoi să vedem cine va apărea. Nu-i nimeni. Ieșim pe culoar și... rămînem

XXXI — Afară! Cu tot ce aveți!... Repede. Repede!

încremenți. Gardianul deschide celulele, apoi pleacă mai departe. Ieșim unul câte unul și umplem culoarul; ne privim nedumeriți.

Ce s-a întâmplat? Sîntem oare liberi?

Iluzia durează doar o secundă. Gardianul se reîntoarce. Ne invită să coborîm în curte.

Deci nu vom fi împușcați. Altfel ce rost ar avea să ne cărăm cu tot calabălîcul.

Jos ni se restituie hainele și întreaga „avere”. Eu am trei cărți și un creion. Alții, lădițe, geamantane. Se fac tot felul de presupuneri, care de care mai sinistre. Mai frecvent se aude cuvîntul MAUTHAUSEN.

Cineva deschide un cufăraș și scoate zeci și zeci de pachete cu țigări. Fumează cine vrea. Cred că am fumat 50—60 de țigări în cele două ore cit am mai stat în curtea închisorii Margarethen.

Grupul nostru s-a refăcut imediat. Spira și Emil mă întrebă îngrijorați ce se va întîmplă cu noi...

Aceeași întrebare îmi stă și mie pe buze...

Sînt trei ore de cînd mergem cu trenul, cei aproape 100 de oameni foști oaspeți ai „celelalte mai bune” închisori din Viena. Unde mergem? Nimeni nu știe nimic, în afară de SS-iștii care ne escortează.

Trenul s-a oprit și ni se ordonă să coborîm. Pe tăblia din fața gării citim:

MAUTHAUSEN

II

MAUTHAUSEN

„KNOCHENMOLE”—MOARA DE OASE

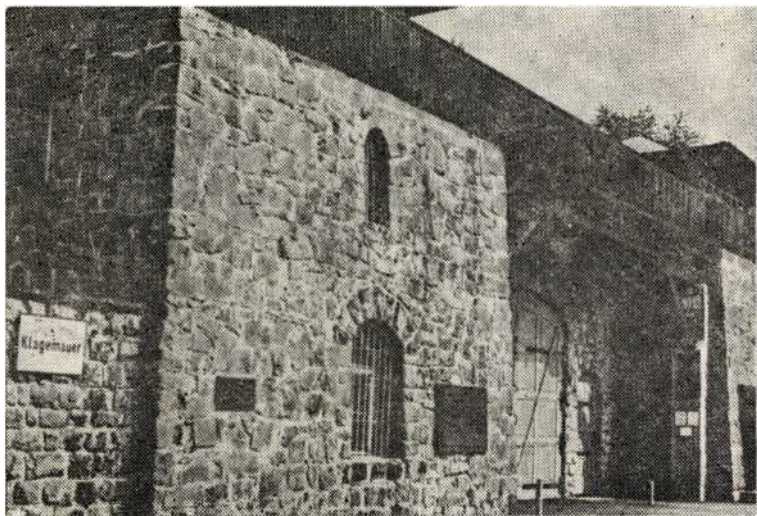
Primul contact

Așadar, de ce ne-am temut n-am scăpat. Figurile tovarășilor originari din Viena sau din alte localități din Austria s-au alungit și au căpătat culoarea cerii. Li aud șoptind îngroziți. Unii de-abia se mai pot mișca. Nu-i înțeleg. Nu pricep de ce sînt atît de înspăimîntați.

Aveam să înțeleg foarte curînd.

Ne încolonăm din nou. Sîntem numărați și pornim pe ulița principală a unui tîrgușor aflat în spatele gării. Localitatea are același nume ca și gara în care debarcasem.

În zare se profilează vîrfurile semețe ale unor munți înzăpeziți. Dinspre stînga, dinspre Linz, șerpuiește bătrîna Dunăre.

Mauthausen: poarta centrală

Urcăm obosiți și deprimați coasta unei coline. În creștetul ei se înalță, sumbră, zidurile lagărului. De departe, priveliștea cu perspectivă pe fundalul munților este interesantă, pitorească.

Intrăm într-o pădurice rară, fiecare cu gândurile lui. Deodată, apare o coloană de schelete înveșmântate în zdrențe vărgate. Coloana se mișcă tăcută. Doar sabotii clămpăne pe stînci, înfiorînd liniștea. Privesc încremenit și nu înțeleg cum de se pot mișca aceste ființe, din care s-a scurs parcă și ultimul strop de viață. În orbitele adînci, ca două gropi de mormînt, zădarnic caut licărirea luminilor vii. Ochii s-au retras în fundul capului. Ochi de o fixitate halucinantă, ochi care nu văd pe nimeni, care nu se uită nici în stînga, nici în dreapta.

Și totuși, aceste ființe sînt oameni. Sînt deținuți din lagărul de concentrare Mauthausen. Cum? Oare și noi și eu vom ajunge la fel? Și de ce este nevoie să fie escortați cu atîta severitate? Mai pot aceste fantome să se revolte?

Îmi arunc privirea spre vecinul din dreapta. Este un olandez firav ca vai de lume. Pe vremea cînd am făcut cunoștință cu el nu știam cum îl cheamă. Am aflat mai tîrziu: Jan van Melsen. Cît timp va putea să reziste unui asemenea tratament?

Însoțitorii noștri, SS-istii, ne studiază reacțiile.

„Iată ce vă așteaptă”¹¹, par a spune privirile lor pline de răutate.

Într-adevăr, sîntem speriați. Poate și mai mult; sîntem uluiți și nu ne vine să credem că ceea ce vedem este real.

Totuși... Vom încerca să rezistăm pînă la ultima suflare. Șansele noastre sînt altele, infinit mai bune decît ale acestor nenorociți; războiul trebuie să se termine din zi în zi.

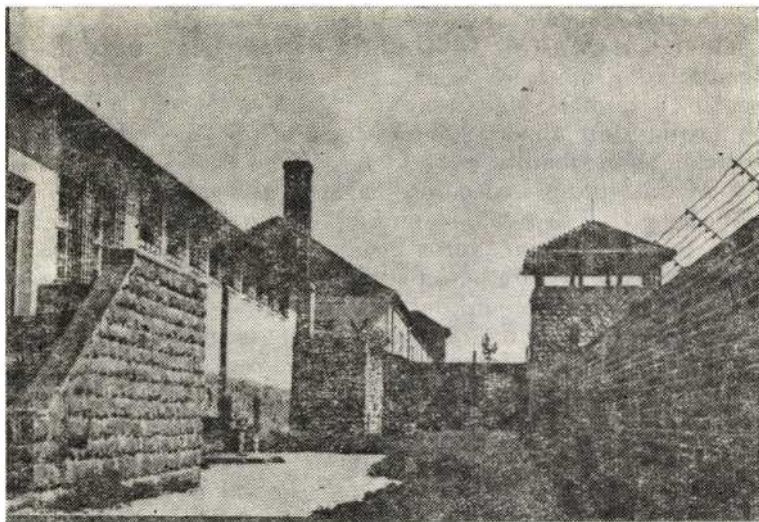
Dar vai! Cum ne mai înșelăm. Războiul a mai durat aproape două luni, două luni ca două veacuri.

- *Halt!*

Am ajuns. Sîntem opriți pe un platou vast. În fața noastră stau mute uriașele porți ferecate ale lagărului. Zidurile de granit ne privesc semețe din înălțimea lor de peste 10 metri. Deasupra zidurilor zbîrnîie în bătaia vîntului șirurile paralele de sîrmă cu curent de înaltă tensiune. Din loc în loc, peste înălțimea zidurilor se profilează turnurile de pază.

De aproape o oră așteptăm în afara lagărului. Comandantul escortei s-a dus, cu actele însoțitoare, să ne predea. În fond, de ce să ne grăbim?

84

Mauthausen: carcera

Într-un târziu, țițînile porților încep să scîrțîie. Intrăm în incinta lagărului aproape 100 de oameni. Cîți vom mai ieși ?

Cînd se deschid porțile și pășim înăuntru, am impresia că se ridică o cortină. Înaintea ochilor mi se arată o lume halucinantă. Nu se aude nici un zgomot. Oamenii se mișcă ca pe un ecran mut. Fără să vreau, priveliștea îmi amintește de Ulise atunci cînd Circe l-a făcut să vadă lumea Infernului.

În dreapta se înalță o serie de clădiri — administrația. Aici vom fi inventariați. Mai departe, bucătăria. Apoi, crematoriul, cu două coșuri imense. În fund, în unghi drept, latura se deschide cu *Hecier-ul* — un fel de „infirmierie”, în realitate anticamera crematoriului.

În stînga, pe mai multe șiruri, se găsesc așa-zisele „blocuri”, barăci uniforme din scînduri.

Administrației lagărului Mauthausen — „lagărul mamă” — îi erau adiacente, în Ostmark-Austria,

încă 49 de lagăre permanente.

*

Ne aliniam pe două rînduri, cu fața spre interior, în așteptarea șefilor lagărului.

Scena începe să se completeze cu detalii care la prima vedere îmi scăpaseră. Mă surprinde un amănunt: deținuții nu seamănă unii cu alții. Cei ce se mișcă în spațiul dintre

85

blocuri și clădirile din dreapta sînt înveșmîntați în zdrențe vărgate gri-albastru. Unii dintre deținuți sînt aproape eleganți; au o înfățișare de oameni bine hrăniți (e drept, foarte puțini la număr). Mai tîrziu am înțeles că deținuții cu aspect înfloritor sînt faimoșii kapo (șefi de echipă) de care ne vom izbi de acum înainte.

Mă așteptam — deoarece lagărul este așezat pe înălțimile unei coline — să respirăm aer curat. Atmosfera este însă îmbîcsită de un miros insuportabil. Am impresia că pe fețele noastre se așterne un strat subțire și lipicios, asemenea unei pînze de păianjen, de care nu poți să scapi. Îmi șterg fruntea, ochii și parcă mai rău mă ung cu această alifie grețosă, al cărei miros nu-l pot defini.

Mă gîndesc că poate nervii îmi sînt zdruncinați. Mă uit la Emil, la Pierre.

— Nu înțelegi? Urmăresc privirea parizianului.

Din coșurile crematoriului iese, în valuri, un fum gros, negru; un fum care ne îneacă, ne paralizează. În crematoriu, focul nu se stinge niciodată. Și totuși, capacitatea lui este mult prea mică pentru a acoperi necesitățile de exterminare impuse de Germania nazistă. Fumul acela vîscos îl simt și astăzi, după atîția ani.

Este și aceasta o metodă de nimicire a voinței de luptă, a dorinței de a trăi.

Tragedia ce se desfășoară în arena în care aveam să devenim și noi foarte curînd figuranți crește, cu fiecare clipă, în intensitate. Intre zidul din dreapta și spatele șirului de clădiri se află un spațiu liber. Aici se comite — chiar sub ochii noștri îngroziți — o crimă înfiorătoare.

Mă întrebam de ce nu sîntem luați mai curînd în

primire, în naivitatea mea, credeam că poate ne vor da ceva de mîn- care. De dimineată, de cînd plecasem din Margarethen, nu mîncasem nimic. Răspunsul la întrebarea mea îl primesc însă acum. Mi-l dau ororile ce se petrec sub ochii mei.

Ofițerii SS nu se interesează de noi, nu ne iau în primire deoarece asistă la executarea unei pedepse. Executanții, kapo cu funcții de răspundere în lagăr, îmbrăcați în uniforme negre, aliniați pe două rînduri, alcătuiesc o uliță neagră. Prin această uliță trec cîțiva deținuți. În spatele fiecărui deținut aleargă un cîine lup, excitat pînă la turbare de mirosul sîngelui omenesc. Dacă omul pedepsit, dacă nenorocitul se oprește o clipă, bestia îi sfîșie umerii, ceafa, spatele. Condamnatul este lovit cu ciomagul de către kapo.

86

Numărul loviturilor este nelimitat. Se izbește pînă cînd omul își dă sufletul.

Privim spre locul supliciului. SS-iștii fumează, conver sează, rîd. Din cînd în cînd, cîte unul asmute cîinii care par plictisiți.

Drama s-a consumat. Bestiile își ling boturile și se reîntorc la stăpînii lor. Se gudură și așteaptă să fie mîngîiate. Kapo s-au aliniat și ei, cu ciomegele mînjite de sînge.

SS-iștii nici nu-i privesc. Cîinii se bucură, totuși, de oarecare atenție.

Cine erau acei deținuți trecuți prin ulița neagră și uciși, așa cum i-am văzut în chiar primele clipe după ce intrasem în lagăr? Aveam să aflu mai târziu.

În lagăr există un bloc cu numărul 20. Aici erau deținuți ofițerii sovietici (combatanți, politici și alți nedoriți). Cei închiși în acest loc erau supuși unui regim special, infinit mai aspru în raport cu al celorlalți deținuți. Cine intra în blocul cu numărul 20 nu mai ieșea viu. Dar pînă să moară, chinurile întemnițaților de aici erau de nedescris.

Printre sovietici se afla și un general. Pe vremea cînd eram și eu deținut, auzisem cîte ceva despre acest om. Dar cititorul va înțelege că nu mă aflu în Mauthausen ca ziarist sau cronicar, că nu puteam să dau suficientă atenție tuturor întîmplărilor.

După eliberare, cu mulți ani mai târziu, cu ocazia

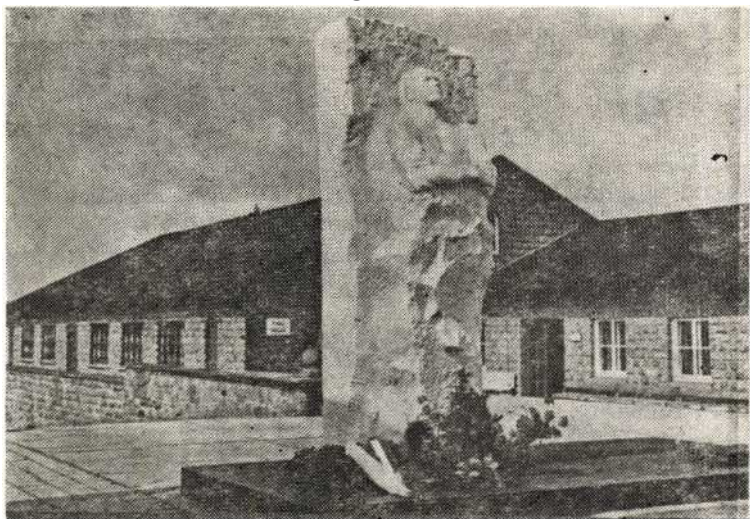
unei comemorări a victimelor din acel înfricoșător lagăr al morții, m-am informat mai pe larg despre viața și tragedia generalului Karbușev.

În luna ianuarie 1945, generalul Karbușev a fost scos din baracă. Era un ger cumplit. L-au dezbrăcat pînă la piele și l-au legat de un stîlp. Apoi l-au udat cu un furtun cu apă pînă l-au transformat într-o statuie de gheață.

Astăzi, chipul său este sculptat în marmură de Ural și domină valea Dunării ce curge pe sub zidurile fortăreței, către Viena.

Sortiți iremediabil morții, într-o noapte din luna februarie a anului 1945, deținuții din baraca cu numărul 20 s-au răsculat în masă și au încercat o evadare. În fond, nu aveau de ales; mai devreme sau mai târziu tot trebuiau să moară. Prizonierii au realizat un lucru care părea de domeniul fanteziei. Au reușit să ucidă santinelele și să iasă din lagăr. Se înțelege că au pierit mai mult de jumătate din acești eroi.

87

Monument închinat generalului sovietic D.M. Karbușev

Libertatea celor scăpați a fost și ea de scurtă durată. Au fost prinși în scurt timp. Se pare că 5—6 oameni din cei peste 500 de evadați au reușit, totuși, să-și cucerească libertatea. Cei prinși au fost

executați prin procedeul la care asistasem chiar din prima zi a sosirii noastre la Mauthausen.

„Supraoamenii”

Grupul de SS-iști, în frunte cu comandantul lagărului, se apropie. În flancul drept al coloanei noastre, un deținut, Bittermann, zîmbește superior. A făcut parte din SS. De ce este adus cu noi, nu știu. Are un baston superb, cu care se mîndrește în mod stupid. Măciulia de argint a bastonului scînteiază în razele reci ale soarelui de sfîrșit de iarnă. Pe cap poartă o pălărie elegantă — â la Eden — care îi dă un aer marțial. Contrastul cu restul decorului este grotesc. Poate de aceea grupul SS-iștilor se oprește în fața lui.

Din capătul celălalt al coloanei, disting cu greu întrebările și răspunsurile. Văd cum Bittermann se uită la fru-

88

moșul său baston. Apoi i-1 dă ofițerului. Acesta, oarecum indiferent, îl ia, îl studiază și...

— Pentru ce nu te descoperi în fața mea? Nu știi unde te afli? Porcule 1

Bietul Bittermann! N-a mai avut timp să-și scoată pălăria. Cu propriul său baston i-a fost zburată în țărîină. Privește tîmp, nevenindu-i să creadă că el, fost administrator al unor domenii regale în România, fost agent al Gestapoului, el, care putea să taie și să spînzure, este acum lovit ca un cîine rîios.

Bastonul lui Kurt Bittermann cade apoi și pe capul altora dintre cei aduși la Mauthausen.

Tanțos, impasibil, după ce-și descarcă nervii, neamțul ordonă nu știu ce subalternilor săi și pleacă. Ritualul urmează să fie completat de SS-iștii mai mici în grad.

Bag de seamă că sînt și eu obiectul de atracție al privirii unui subofițer SS. Mă aflu într-o situație incertă. Toți ceilalți își scosese rășchile sau pălăriile. Ca militar, n-avea nici un rost să-mi scot

boneta. Rămîn, așadar, cu capul acoperit. Tot cu bereta pe cap rămîn Emil și Spiru.

SS-istul ne privește cu mirare. Parcă nu i-ar veni să creadă că vede trei ofițeri români.

Uimirea noastră nu este mai mică cînd îl auzim adre- sîndu-ni-se într-o românească perfectă.

— Sînteți ofițeri români, dacă nu mă înșel.

— Da. Sîntem ofițeri români.

— Din ce loc ești?

— Din Iași.

— într-adevăr, se cunoaște după accent că ești din Moldova. Eu sînt din Galați. Dar cum de-ai ajuns aici? Ce-ai făcut?

— N-am făcut nimic. N-am vrut să ne înrolăm în unitățile lui Horia Sima.

— Ale camaradului Sima, vrei să spui.

— Și asta-i tot?

— Da. Asta-i tot.

— Bine. O să vedem noi din acte ce fel de păsări călătoare sînteți. Deocamdată pot să vă spun că ați nimerit-o cum e mai rău. Nu vă prea invidiez.

Ce minune! Am scăpat nebătuți. Și aveam doar boneta pe cap.

89

În sfîrșit, se termină prima luare de contact. SS-iștii se depărtează. Pentru a doua luare în primire se apropie acum un grup de kapo.

Bittermann — își revenise între timp — și cîtiva deținuți mai vechi intră repede în acțiune. Cu infinite precauții, kapo încep „să organizeze” lucrurile de valoare: valută, aur, pietre scumpe.

— O să vă prindă și vouă bine. Peste o clipă o să ră- mîneți doar cu pielea, care o avea norocul...

Un SS-ist fumează, absent în aparență, nu departe de noi. La scurte intervale schimbă priviri semnificative cu unii din kapo. Și acest „supraom” teutonic este la fel de avid după bunurile pămîntești ca oricare borfaș ordinar.

După ce ai fost umilit, jignit și bătut, ce importanță mai poate avea faptul că ești jefuit, că ți se ia verigheta sau vreun medalion de aur?

începe să se înnopteze. în grupuri de cîte 10 sîntem conduși în clădirea administrației, unde ni se inventariază totul, în afară de suflet. Goi cum ne-a făcut mama, întrăm, după această operație, într-un fel de baie. Aici medicii ne triază. Vreo 30—40 dintre noi sînt însemnați cu cretă roșie pe spate : „K”^{XXXII}.

— Ei — reflectam eu. — Nu-i bine să judeci lucrurile în pripă. Iată! Pe cei bătrîni și mai puțin forte nu-i vor sili să muncească prea greu. Le vor da o treabă mai ușoară.

Mă miră un lucru. De ce bolnavii nu sînt tunși, nu sînt rași la părțile păroase, așa cum se întîmplă cu noi, cei găsiți apti de muncă?

Aveam să capăt curînd răspuns și la această întrebare. Mă cam grăbisem să-i invidiez pe cei găsiți bolnavi și însemnați cu „K”.

Observ că sînt tuns cu o mașină numărul 3. Tot e bine. Afară e încă frig. Așa aré să-mi înghețe mai puțin capul. După prima tunsoare se apropie un alt frizer, cu o mașină numărul 0. Probabil că vrea să mă tundă la ceafă și la tîmple. Să fim tunși în mod civilizat. Nu-i rău. Numai că mașina numărul 0 ne lasă o urmă drept prin mijlocul capului.

Este o măsură de prevedere în plus. Dacă cineva ar reuși să evadeze, tunsoarea l-ar da repede de gol.

Odată și treaba aceasta terminată, sîntem scoși din nou în curtea lagărului. Grupul nostru, cei sănătoși și mai tineri, de o parte. Ceilalți, de altă parte.

Ne privim cu curiozitate; mai să nu ne mai

XXXII Pe atunci nu cunoșteam semnificația lui „K”. îmi închipuiam că este un indicativ pentru a-i desemna pe cei bolnavi. (*Kranker* — bolnav). în realitate, „K” era prescurtarea cuvîntului *Kugel*, care înseamnă glonț.

Cum erau executați cei însemnați cu „K” aveam să aflăm mai lîrziu. în incinta crematoriului, într-un colț, se afla o riglă de măsurat înălțimea omului. Cel ce trebuia ucis era așezat cu spatele, chipurile pentru a-i măsura înălțimea. Dar nu era așa. Un alt SS-ist se afla în spatele riglei și, cînd gaura efectuată în scîndură ajungea în dreptul cefei, deșutul era împușcat. Simplu, nu?

cunoaștem. Nu știm cum să ne ascundem goliciunea. Ne simțim, de pe acum, depersonalizați. S-ar putea să mă înșel, dar am impresia că un om dezbrăcat își pierde ceva din puterea de apărare, de autoconservare. Unii — dotați cu o doză mai mare de umor — fac haz. Frigul însă, tășul brizei alpine ne pătrunde repede în oase, ne face să ne strângem grămadă.

Într-un târziu, se apropie un SS-ist și doi kapo. Cum este drept și cum ne așteptam, iau mai întâi bolnavii și bătrânii. De-abia se mai pot mișca. Unii fără semnul „K” vor să li se alăture. Sînt luați spre a-i susține pe cei ce nu se mai pot ridica, pe cei ce sînt sfîrșiți.

Îi duc la infirmerie? Ce bine de ei. Iată-i, trec prin fața crematoriului. Sînt opriți? Da. Sînt opriți și introduși în sala de baie.

După cîtva timp, cei doi kapo se reîntorc. Dar unde sînt inapții, unde sînt cei ce i-au susținut pe bolnavi? Nu i-am mai văzut niciodată. Și cuptoarele ard cu vîlvătaî crescînde.

Deși sînt îmbrăcați gros, cei doi kapo cu mutre de cioclu se îndreaptă spre blocul lor să se încălzească sau poate să mănînce.

Mai trec cîteva ore; lungi ca veșnicia. Din coșurile crematoriului se risipesc în văzduh, zboară spre stele viețile oamenilor pe care mai înainte îi invidiam. Erau bolnavi și bătrîni. Trupurile lor istovite au fost doborîte din chiar această primă încercare.

Ei au terminat; nouă cînd ne vine rîndul?

91

Mă numesc nr. 138 024®

Cu fiecare rînd îmi vine tot mai greu să scriu. Nu-i mult de cînd mi-am dat seama de adevărata față a fascismului. Uram din toată ființa mea această ideologie antiumană, criminală. Dar a trebuit să ajung la Mauthausen ca mintea mea să poată aprofunda această noțiune politică. Credeam că ura mea împotriva fascismului atinsese apogeul. De-abia aici am înțeles ce copleșitor poate fi acest sentiment.

Într-un târziu, aproape morți de frig, sîntem duși

în baraca cu nr. 13. Dar nu ajungem cu toții. Pe câțiva dintre noi, deși nu erau însemnați cu „K”, îi lăsam la ușa crematoriului.

— Aici se vor încălzi, reflectează cinic un kapo.

Bietii oameni n-au putut rezista frigului de pe platoul Siberiei austriece, cum este supranumit lagărul Mauthausen de pe Dunărea superioară.

Ajunși la baracă, sîntem luați în primire de un puști cam de 15—16 ani, imberb și bine hrănit. Este „favoritul” șefului de bloc, iar șeful de bloc este un criminal german, deținut pentru jaf și asasinat.

Nici nu știu cînd s-a făcut ziuă.

Mai întîi ni se aduc vinclurile. Fiecare primește cîte un triunghi de culoare diferită, conform cu tabelul după care este strigat.

Cei mai mulți, printre care Spiru, Emil, Ilia, Grișa, Pierre și eu, primim cîte un vinclu roșu. Aceasta înseamnă că sîntem înregistrați drept politici, antifasciști sau poate chiar comuniști.

Unora li se dă un triunghi albastru — apatrizi. Altora verde — delincvenți de drept comun.

În lagăr mai existau sectari, cu vinclu violet, homosexuali, cu vinclu roz, ca puștiul ce ne-a luat în primire; în sfîrșit, mai erau evreii, care trebuiau să arboreze, în plus, ca semn distinctiv, o stea galbenă în șase colțuri (mi s-a obiectat, apoi, că acest amănunt nu ar fi veridic. Totuși, eu am văzut, la acea dată, evrei siliți să poarte o astfel de stea).

Sub vinclu, în dreptul inimii, trebuie să ne coasem inițialele țării căreia îi aparținem. Noi, cei din România, scriem „R”. Ne atașăm apoi cele două vincluri: unul pe piept — stînga, altul pe cracul pantalonului — dreapta.

² în lucrarea *15 țigări*, dintr-o eroare, numărul matricol a apărut 284 024 în loc de 138 024.

Offset >«T»»*«ti0iot 11 »t<-134(at,

W** 4*ri*w><W«^4»

*
***** ' «M^*^***

wmiMM

r»c»r»f HO*OOCM<;N>I

WCW^

tlt<u' xis^u' T^

umii tccuMf N ; \ »«*• b & xu <w
«W» ompti ie Vtwtox&M. w
it tnxvoi

GOKUMN^FEN-AffSZUG
Vi><«A^hai)
<\$S\$»> «M

Nume Bat. Nume Bat. Nr. Bat. 2	-----	Nume Bat. Cuz Bat. Unsur Bat. 2	T/B- 210 392
Ante Nume Nume	Alexandru	Ante Nume Nume	Alexandru
Profesia Profesia Profesia	Profesia Profesia Profesia	Profesia Profesia Profesia	Profesia Profesia Profesia
Data de nastere Data de nastere Data de nastere	1.1.1909	Data de nastere Data de nastere Data de nastere	1.1.1909
Locul de nastere Locul de nastere Locul de nastere	Bucuresti	Locul de nastere Locul de nastere Locul de nastere	Bucuresti
Numele din trecut Numele din trecut Numele din trecut	nicht angeführt	Numele din trecut Numele din trecut Numele din trecut	nicht angeführt
Religie Religie Religie	orthodox	Religie Religie Religie	orthodox
Detalii despre cariera Detalii despre cariera Detalii despre cariera	nicht angeführt	Detalii despre cariera Detalii despre cariera Detalii despre cariera	nicht angeführt

<0*

«sg^Oiw* ->*£ «isfei

*4^4^ «!&£ &agME&3rt —•
if.<«.

'> wi -----«1, ;« -aj^rsiht _

Procesul
Procesul
Procesul

Detalii despre cariera
Detalii despre cariera
Detalii despre cariera

wRr40
Mtyu^

"ya-Âwz" i« Kotnwfairati«?»0lB«@r

Procesul
Procesul
Procesul

ixt (iw S>St>«16sS»^«<terte let wmi&il "SI».S«u»• (> U>U «UK.JW) .

Detalii despre cariera Detalii despre cariera Detalii despre cariera	Schreibetabellkarte, Nummernbuch und Befreiungslisten des Konzentrationslagers Mauthausen.
Procesul Procesul Procesul	Don 31. März 1971
Nume Nume Nume	Alexandru Antonia
Profesia Profesia Profesia	Profesia Profesia Profesia
Data de nastere Data de nastere Data de nastere	1.1.1909
Locul de nastere Locul de nastere Locul de nastere	Bucuresti
Numele din trecut Numele din trecut Numele din trecut	nicht angeführt
Religie Religie Religie	orthodox
Detalii despre cariera Detalii despre cariera Detalii despre cariera	nicht angeführt

Facsimil după documentul Comitetului internațional al
Crucii
Roșii, prin care se certifică detenția în lagărul de la
Mauthausen
a autorului, cu începere de la 1 aprilie 1945.

Din seara aceea, în lagărul morții de la Mauthausen am încetat de a mai avea un nume. Am devenit nr. 138 024.

După vincluri și numere, primim cite o pereche de saboți — tălpi de lemn cu curele de pinză. Multe chinuri ne-au pricinuit aceste încălțări pe timp de zloată sau ploaie. Echipamentul ne este completat cu niște zdrențe murdare, vărgate — hainele — și o bonetă caraghioasă — mița. Astfel echipați, arătăm ca niște sperietori de ciori.

De mîncare, nimic.

În sfîrșit, sîntem repartizați în boxele dispuse pe trei rînduri suprapuse. Boxele fuseseră construite pentru o persoană. Ușor de înțeles că nu este deloc comod să te odihnești, dimensiunile 1,50/0,60 m fiind cu totul insuficiente chiar și pentru un singur om normal. Lagărul nu este însă un loc de recreare, ci de exterminare.

În vremea cînd am fost noi aduși, blocurile, suprapopulate, gemeau de numărul cu mult prea mare față de capacitatea lagărului. Așa că — s-ar părea de necrezut — am fost siliți să ne înghesuim cîte patru inși într-o astfel de boxă.

Noaptea ne întindem cîte doi pe scîndurile așazisului pat. Ceilalți doi se întind deasupra noastră, cu capul la picioare. În astfel de condiții, „odihna”¹¹ se transformă în chin, fără să mai vorbesc despre lipsa de aer, despre mirosul pestilential care duhnește din cei peste 400 de oameni sortiți unei implacabile și lente pieiri.

Și totuși, trebuie să dormim, indiferent cum. La ora trei dimineata se dă deșteptarea și, dacă nu sîntem în stare să rezistăm muncilor chinuitoare pînă seara la ora opt, crematoriul își deschide porțile și totul se sfîrșește.

Dimineata ne ia în primire șeful de bloc. O brută cu mutră de ucigaș, după cum indică și vinciul cusut pe vestonul lui bleumarin. Șefii de bloc, kapo, șefii de brigăzi sînt altfel echipați decît deținuții de rînd. Unii așează chiar un aer de eleganță. Hainele, bine croite, din stofă bună, se deosebesc prea puțin de un costum obișnuit. Numai spatele sacoului și cracul drept al pantalonului trădează calitatea de deținut: stofa hainei și a pantalonului este decupată și înlocuită cu un pătrat cu o suprafață cam de 15 cm² din stofă vărgată a

uniformei lagărului. Pe cap, acești șefi poartă șepci bine ajustate. Brățara de fier cu numărul de ordine respectiv, care ne strânge încheietura mâinii stîngi asemenea unei cătușe, ei o au confecționată ca o adevărată podoabă, cizelată cu oarecare artă.

94

Mauthausen: locul de apel

privind numerele scrise pe piept. Îl găsește repede pe cel ce nu răspunsese la apel. Îi face semn să iasă în față. De fiecare dată găsește 4—5 inși care urmează să fie instruiți după o metodă pedagogică gen Mauthausen. Pînă la urmă învățăm să răspundem la apel. Aceia care sîntem mai rezistenți.

Mi-i silă; un ticălos. Ne poruncește să ne lăsăm pantalonii jos și să numărăm loviturile de ciomag pe care ni le trage.

— Așa poate ai să înveți nemțește.

Cînd, zdrobiți de oboseală, ne reîntoarcem de la munca silnică sau în așa-zisa zi de repaus, chinurile noastre se multiplică. Deținuții n-au voie să se așeze. În cel mai fericit caz, stăm rezemați de pereții barăcilor. Indiferent dacă este soare, lapoviță sau ger, în baracă n-ai voie să intri fără ordin.

De aceea, unii își caută un loc mai retras, mai

ferit de ochii de Argus ai călăilor. Și atunci se explică de ce ne adunăm mai greu la apelurile inopinate. În astfel de cazuri, sîntem iarăși pedepsiți: stăm cu mîinile în sus, cu ochii în soare, alteori așezați pe vine sau în vîrfurile picioarelor, fără să avem voie să mișcăm. Vai de cel ce se cîntește. Ca să ne

98

Pe atunci nu mă familiarizasem încă cu argoul lagărului. Se vorbește aici o limbă aparte. Un conglomerat din cele mai folosite expresii și cuvinte aparținînd celor mai răs-pîndite limbi de pe glob.

Înțeleg cu greu că se interesează de conținutul cazanului adus de mine.

Kapo-ul care mă lovise rînjește superior și ridică capacul. Un sfert din cazan era plin cu margarină topită. Rația întregului lagăr.

„Pupi”

A doua zi după sosire sîntem înregistrați. La Mauthausen nu se tatuează numerele pe braț, ca la Auschwitz. Apoi sîntem luați în primire de tînărul neamț. Băiețandru cu vinclă roz este, pesemne, la începutul carierei lui de călău. Șeful blocului se ocupă de noi doar în cazuri „serioase”.

Ucenicul, se pare, este pe punctul de a-și depăși maestrul; la cîteva zile de la sosirea noastră, acest adolescent l-a omorît în bătaie pe un belgian din grupul de la Marga-rethen, care „organizase” niște mîncare și fusese prins.

În lagăr există o aprobare tacită de a te „organiza”. Cel ce nu știe să-și aranjeze această treabă este socotit prost, slab, un individ care nu merită să trăiască. Dar dacă ești prins, înseamnă că n-ai fost îndeajuns de abil. Și-atunci, trebuie să plătești. Plătești cu viața.

„Pupi” — imberbul de care vorbeam mai sus — este un individ odios, un laș. Pentru ca să se facă plăcut în ochii șefului de bloc, ne adună de mai

multe ori pe zi; face „apelul”. Pentru a ne obișnui cu numerele — noua noastră identitate. Se înțelege că nu răspundem toți cu promptitudine atunci cînd ni se strigă numărul. Nici eu nu răspund decît cu greu. Mă așez lîngă Pierre; el știe bine limba germană. Cînd vede că nu răspund imediat, mă înghiontește.

Datorită ghionturilor lui amicale, am scăpat de multe bătăi. Și Spiru, și Emil procedează la fel. Trebuie să ne adaptăm dacă vrem să trăim.

Puștiul sade la o masă cu lista dinainte și cu un ciomag alături. Strigă o dată. Dacă cel strigat nu răspunde, repetă strigarea. Apoi se ridică și trece surîzînd printre rînduri,

97

mult prea grele pentru slabele noastre puteri. Pline, aproape că nu mai pot fi urnite.

De aceea se formează brigăzi speciale de cărat mîncare, *Essenfahren*. Brigăzile sînt alcătuite din 10—12 inși.

La ora fixată, brigada specială se îndreaptă spre bucătărie, unde o așteaptă înșirate cazanele. Sînt ridicate în ordinea numărului blocului, la comanda unui șef de brigadă.

În ușa bucătăriei străjuiește un SS-ist cu doi cîini lupi. Care cum iese din bucătărie este percheziționat de cîini.

La început nu înțeleg de ce aceste dihanii sar în pieptul deținuților și îi adulmecă pe sub zdrențe. Curînd însă mă dumiresc despre ce este vorba, asistînd la drama unui alt deținut, tot dintr-o brigadă *Essenfahren*. Era la amiază; omul, înnebunit de foame, „organizase” un ciolan cu cîteva zgîr-ciuri, aruncat la lada de gunoi. Cîinii l-au mirosit însă și cît ai clipi l-au trîntit la pămînt.

SS-istul atît a așteptat. Scena a fost înfiorătoare. Cîinii rupeau din spatele bietului om, în timp ce SS-istul îl lovea cu ciomagul în cap. Totuși, cît timp a mai avut puteri, deținutul n-a lăsat osul din mînă; rupea cu dinții zgîrciurile amestecate cu țărîna udată cu propriul lui sînge. A fost ucis.

Cine n-a simțit chinurile foamei cu greu va putea înțelege cele ce povestesc.

Acum e rîndul nostru să ridicăm cazanele cu

sfeclă fiartă. Pe lîngă noi se învîrtesc cîtiva inși din blocul nr. 8. Mă întreb ce-or fi făcînd ei cu sfecla? Poate că o dau altor deținuți care le fac pantofii, le curăță baraca? Cine știe...

Întrucît le lipsește un om din brigadă, sînt eu ales, la întîmplare, spre a-i ajuta. Apuc de toarta unui cazan. Mă forțez să-l ridic, știind că nu-i deloc ușor. Cînd — spre nedumerirea mea — constat că-l pot ridica cu ușurință; cazanul nu-i greu în comparație cu unul obișnuit. (Cazanele erau acoperite, astfel că nu puteam să văd ce este înăuntru.)

Încerc să atrag atenția kapo-ului că ceva nu-i în regulă, că duc un cazan aproape gol. Observația o însoțesc de gestul de a ridica capacul spre a-i demonstra.

Doamne! în viața mea n-am primit o astfel de palmă. Odată cu un mănunchi de stele verzi, mi-a țîșnit și un șuvoi de lacrimi din ochi. Dar n-am ce să fac. Nu pot să ripostez.

Ajungem la blocul nr. 8. Cîtiva inși se apropie de noi.

Șeful nostru de bloc se consideră și el un supraom, un semizeu. În fond, poate că are dreptate să se asemene cu o zeitate, doar dispune de viața a peste 400 de oameni după cum îi este placul.

El și cu două ajutoare — un Stubendienst (planton) și un așa-zis Schreiber (furierul șefului de bloc) — alcătuiesc o trinitate omnipotentă. Ultimii doi nu știu ce să mai inventeze spre a ne face viața cît mai amară, mai insuportabilă.

Pe masa lor se află zilnic grămezi de pline, calupuri de margarină și bucăți de cîrnați — rația deținuților din blocul 13.

Niciodată SS-iștii nu se interesează însă dacă vreun deținut și-a primit ori nu hrana, chiar așa infimă cît ni se cuvine. Căci avem dreptul la 30 g de salam pe zi sau la 10 g de margarină. De asemenea, avem dreptul la 100 g de pîine, *Holzbrot*^{XXXIII XXXIV}, și de două ori pe zi la circa o jumătate de gamelă de *Gemuse**.

Eu, cel puțin, nu țin minte să mă fi înfruptat din

XXXIII Pîine amestecată cu rumeguș.

XXXIV Sfeclă furajeră.

bunătațile aflate pe masa șefului de bloc. Singura hrană este zeama *Gemuse*. Am auzit, mai târziu, că în această groaznică fiertură ar fi trebuit să se pună cîte 1 g de margarină pe cap de om. La 400 de oameni s-ar fi convenit deci 400 g. Desigur, o cantitate farmaceutică. Totuși, ar fi însemnat ceva.

Dar nici acest gram nu ajunge la noi.

Misterul aveam să-l descopăr, din întîmplare, într-o zi. În blocul nr. 8 sînt cazați kapo, șefi de brigăzi și alții. Aceștia au fiecare cîte o boxă, cu cearșafuri și cu cîte două păaturi curate, pufoase. Fiecare se luptă să trăiască cît mai bine. Unii acumulează adevărate averi pentru timpul cînd vor ieși din lagăr. Cînd și cum au să iasă? Acest lucru constituie ceva nebulos, dar nu o incertitudine absolută.

Toți sînt bine îmbrăcați și mănîncă pe săturate. Sînt maeștri neîntrepuți în arta de a se „organiza”, chit că pentru această treabă plătesc cu viața sute și mii de deținuți obișnuiți.

Începusem să povestesc misterul margarinei care nu ajunge niciodată în străchinile noastre cu sfeclă furajeră.

Mîncarea este transportată de la bucătărie în niște cazane identice cu recipientele de gunoi. Goale fiind, sînt dezmoțim, după o oră sau mai mult de ședere pe vine, ni se ordonă să sărim ca broasca.

La început, ca să ne arate cum trebuie executată mișcarea, sare și puștiul de 3—4 ori. Apoi verifică și îndreaptă greșelile, evident nu cu vorba, ci cu ciomagul.

„Los, los...”

Multe și amare sînt amintirile ce mi-au rănit inima!

Deșteptarea de la ora 3 dimineța mi s-a părut întotdeauna cea mai grea. Omul, cînd se trezește din somn, își simte forțele refăcute, se scoală plin de viață și întîmpină zimbînd pe semenii săi cu „bună dimineța”¹¹! Răsăritul soarelui îl face pe om

mai bun, mai îngăduitor.

Deșteptarea noastră nu se face niciodată atunci când soarele risipește tenebrele nopții. În întuneric ne culcăm, în negură ne trezim. Iar când se ivesc zorile, noi trudim din greu, cu ochii aplecați asupra noroaielor sau a pietrelor peste care pășesc cizmele călăilor ce ne supraveghează munca de ocnași.

— *Los! Los!*

În prima zi n-am înțeles exact ce se întâmplă. Eram zdrobit de oboseală; sufletul mi-era prins încă sub impresia celor văzute cu câteva ore înainte de a adormi. Căci, oricât de sumbru mi se prezentase un lagăr de concentrare fascist, oricâte grozăvii auzisem despre asemenea lagăre, realitatea depășea chiar cele mai halucinante presupuneri plătuite de imaginația omenească.

Mă uit la cei mai vechi cum năvălesc spre ușă, cum se izbesc unul de altul, cu capul aplecat înainte, încălțînd sabotii din mers.

La ora 9 seara intrăm în bloc. Ne bucurăm un timp. Apoi, aerul devine de-a dreptul irespirabil. Dacă după stingere cineva îndrăznește să iasă din baracă spre a lua o gură de aer poate să se socotească un om mort. Santinelele au ordin să tragă fără nici o somație.

Trupurile nespălate, răsuflarea grea fac din nopțile de la Mauthausen un coșmar. Și totuși, oamenii speră, luptă

99

să mai cîştige o zi, cu toate metodele criminale ale hitleriș-tilor de nimicire fizică și morală.

Peste tot este scris „*Eine Laus, dein Tod*“. Ce batjocură! „Un păduche, moartea ta“. Dar cum să te ferești de păduchi? Când să te speli și de unde să iei săpun? Apă? De-abia ai cu ce să-ți umezești buzele. Timp să te despăduchezi? Ce iluzie...

La ora 3 dimineata năvălesc în bloc Stubendienst-ul și „Pupi“, înarmați cu ciomege.

— *Heraus! Los! Los! Schweinemenschl*^{XXXV XXXVI}

XXXV Afară! Hai! Hai! Porci de oameni!

XXXVI**100**

⁶ „Munca te face liber“.

Los! los!, Schwei- nemensch! Și ciomegele cad peste oamenii de-abia adormiți, peste „porcii de oameni”¹¹, peste oamenii care nu valorează în ochii fasciștilor nici cît un păduche.

În acest vacarm domină doar zbieretele sălbatice ale nemților. Mă trezesc și eu de-a binelea cînd simt ciomagul pe spinare.

Îmi adun în grabă sabotii. Mă grăbesc laolaltă cu toți ceilalți. Îmi dau seama că, dacă voi mai sta mult sub boxă, încălțîndu-mi sabotii, ciomagul Stubendienst-ului îmi va frînge șira spinării.

Aș vrea să mă spăl. Ce naivitate! Există un lavabou cu cîteva chiuvete, arareori în stare de funcționare. Cine însă poate să ajungă la aceste lavoare...

Sînt cazuri cînd unii dintre deținuți nu se ridică, chiar dacă sînt loviți cu piciorul ori cu ciomagul. Oameni sleiți de mizerie și boli ori, pur și simplu, oameni morți peste noapte. În fiecare zi, la ora deșteptării, se găsesc destui care nu mai răspund la apelul șefului de brigadă. Trebuie, totuși, să ieșim o brigadă de 50 de deținuți la lucru.

Astfel de incidente se soldează cu neplăceri sporite pentru cei ce supraviețuiesc, pentru că pe poarta lagărului trebuie să iasă o brigadă completă. Chestiunea se rezolvă simplu la apelul de dimineață. Înainte de a porni la lucru, celui mort ori celui ce este pe punctul de a muri i se leagă de un picior o curea și Stubendienst-ul îl tîrîie afară în rînd cu noi. În acest fel se vede că nu a evadat nimeni peste noapte.

Din păcate, cei rămași vii suferă mai mult decît cel ce urmează să intre în crematoriu. Nervii stăpînilor se descarcă pe spinarea noastră.

Îmi amintesc de o astfel de dimineață, care, din nefericire, s-a repetat adeseori.

Plouă mărunț, o ploaie amestecată cu fulgi grei de zăpadă. Dinspre vîrfurile munților bate un vînt aspru. În bloc, becul împrășteie o lumină gălbuie. Îmi pare rău după căldura împutită de unde sînt scos, deși ar trebui să mă bucur aerul proaspăt al dimineții. Zdrențele se lipesc de trup, de corpul istovit de puținele ore de așa-zis somn. Sabotii

clăm- pâne și-mi zdrobesc picioarele goale; de mult nu mai știu cum să-mi vindec rănilile.

Brigăzile pleacă una după alta. Numai brigada noastră stă și noi înghețăm fără rost. Cel puțin dacă am merge la muncă ne-am încălzi mișcându-ne. Nu sîntem însă numărul reglementar. Lipsește unul. A murit sau aproape că a murit peste noapte. Iată-l trîntit cu fața în noroi, la flancul sting al brigăzii de lucru. Șeful de bloc — trezit înainte de vreme — parcă a înnebunit. De cite ori trece, furios, pe lîngă trupul întepenit, înjură și-l lovește cu bocancul în cap. Capul omului sare în sus — parcă ar vrea să muște —, apoi recade cu fruntea în noroiul lipicios. Îl privesc cu coada ochiului. Mi se pare că zîmbește batjocoritor. Și-a dat sufletul cu zîm- betul pe buze, visînd departe, la țara lui, la cei dragi.

Trebuie să împrumutăm un om de la un bloc vecin.

S-a făcut tîrziu. De după colț apare căruța. După plecarea noastră, o cotiugă adună morții. Sînt aruncați laolaltă cu cei ce încă nu și-au dat definitiv suflarea.

Cotiuga se oprește în fiecare dimineată în fața blocurilor și încarcă „marfa” apărută peste noapte. Se șterg numerele celor morți din catastife și se trec pe o listă pe care o ia căruțașul.

Nu-i predă nimănui. La poarta crematoriului se află un podeț în pantă. Acolo sînt aruncați. Morții la un loc cu aceia în pieptul cărora mai pîlpîie încă o scînteie de viață.

Sonderkommando — brigada de lucru a crematoriului — îi ia și îi aruncă în cuptoarele veșnic încinse.

„Arbeit macht Frei“ ®

În sfîrșit, se completează și brigada noastră. Pornim, în curtea lagărului sîntem luați în primire de cîțiva SS-iști înarmați cu pistoale automate.

În fața porții, înainte de a ieși, cineva comandă:

— *Miitzen ab P*

Ce-o mai fi *Miitzen* aJ-ul ăsta ?

Văd cum tovarășii mei scot bonetele de pe cap și rămîn în poziția de drepti pînă sîntem numărați. Așa o să se întîm- ple de cîte ori vom ieși sau vom intra în lagăr.

Mița trebuie s-o scoți de pe cap și atunci cînd un SS-ist trece la o distanță de 20 m de tine, fie că te observă, fie că nu. Trebuie, de asemenea, să rămîi în poziție de drepti pînă dispăre din raza de vedere. Vai de cel ce nu este atent.

Pășim dincolo de porțile lagărului. Pe o pancartă imensă scrie:

„Arbeit macht frei“

Într-adevăr, nu există ceva mai frumos pe lume decît munca creatoare a omului, munca pe care o faci atunci cînd ești liber și îți folosești rațiunea și iscusința pentru binele omîenirii.

Munca istovitoare de rob ne duce însă la moarte, nu la libertate. Aici, munca îl distruge pe om.

Un timp oarecare lucrăm la terasamentul unei căi ferate, în apropierea orașului Linz. Pînă la locul de muncă parcurgem zilnic 8—10 km la dus și tot atîția la înapoiere. În condițiile vieții la Mauthausen, chiar numai acest marș forțat este suficient să ne epuizeze slabele noastre puteri.

Ajunși la terasament, sîntem puși să muncim fără a ni se da răgaz nici cel puțin să răsuflăm. Iar munca este mult prea grea. În fiecare zi, de la ora 7 dimineata săpăm într-un pămînt pietros și consolidăm rambleul unei căi ferate. Cînd sosește trenul cu piatră, lăsăm săpatul și-l descărcăm. Transportăm apoi cu tărgile și brațele bolovanii grei pe terasament.

S-ar părea că facem o muncă normală. Dar nu-i așa. Nu-i așa pentru că muncim fără răgaz de la ora 7 pînă la ora 13. Atunci SS-istii și kapo scot mîncarea. Noi ne uităm și înghițim în sec.

Repausul ține atîta vreme pînă se ospătează și se satură șefii. Și, doamne! Bine se mai ospătează!

După 30 —40 de minute trecem din nou la muncă pînă seara la ora 18. De-abia cînd ajungem în lagăr ni se dă rația „dublă¹¹ de sfeclă furajeră. Zeama însă este rece și nicidecum dublă.

În asemenea condiții, puțini rezistă mai mult de 7—8 zile.

Chiar în prima zi, doi dintre deținuții din brigada

noastră trebuie aduși de brațe. Dacă moare cineva, trebuie să-l că- răm tot noi, ca să intrăm exact 50 de oameni pe poarta lagărului. Gel puțin, mortul nu mai este obligat să-și scoată mița din cap.

Luptăm împotriva morții

Munca silnică de zi cu zi ne istovește mai repede decît ne așteptăm. Dacă nu vrem să luăm drumul 7^{ei} ^{XXXVII}-ului și apoi al crematoriului, ca inapți pentru lucru, atunci trebuie să ne organizăm viața, să ne ajutăm unii pe alții. Iar primul lucru este sudarea micului nostru colectiv din Margarethen.

Sîntem în luna aprilie. Soarele încălzește pămîntul tot mai mult, cu fiecare zi ce trece. Bine că am ieșit din iarnă; este un punct cîștigat pentru noi. Ne sfătuim.

— Războiul nu poate să mai dureze mult — spune Pierre. Armata sovietică este la Amstetten, la mai puțin de 100 km. Americanii se îndreaptă spre Miinchen, care-i la 200 km de noi. Nu mai avem mult și vom fi eliberați. Dacă însă ne vom lăsa în voia sorții, vom pieri.

— Dar ce trebuie să facem în mod concret? — întreb eu. La Viena, în închisoare, aflasem că există un comitet de lagăr.

— Da. Există. Dar va fi foarte greu să-l găsim.

— Să-l căutăm — intervine și Emil. — Deși mi se pare și mie că-i un lucru foarte greu.

— De ce-i atît de greu?

— Pentru că, dacă l-am putea găsi noi, l-ar găsi și Gestapoul.

— Nu-i același lucru — intervine Ilia Surkov. — Nouă o să ni se arate dacă-i vom da ocazia să ne vadă. Sarcina noastră este să-l căutăm deocamdată pe Bernadcek — îl știți; l-ați văzut în curtea închisorii dimineata cînd luam aer. Tu, Pierre, ia legătura cu deținuții francezi. S-ar putea să ne

ajute. Sînt unii deținuți de mai mulți ani în Mauthausen, nu se poate să nu se fi organizat.

— De unde știi?

— Privește-le numerele de înregistrare. Noi avem de la o sută de mii în sus, unii au însă numere sub zece mii. Tu, Emil, și tu, Spiru, și tu, Alexandre, căutați deținuții români. Eu și Grișa o să-i căutăm pe cei sovietici. Sînteți de acord?

Am fost cu toții de acord. Ba am adus acestui început de acțiune și unele „amendamente”¹¹. De exemplu, s-a accentuat necesitatea ajutorării reciproce. S-au găsit soluții ca să ne suplimentăm rația de hrană etc. Numai că unul a fost planul de acțiune pe care l-am elaborat și altele au fost rezultatele. Totuși, faptul că adoptasem un plan, că ne știam organizați, că aveam un scop, o luptă de dus, ne-a îmbărbătat, ne-a dat curajul necesar să nu ne lăsăm purtați de valul întâmplării să nu cădem în ghearele deznădejdiei, care ne pîndeau cu fiecare umilință, cu fiecare zi de muncă silnică.

În seara aceea, după ce ne-am amestecat burta cu gamela de sfeclă și cu doi pumni de coji de cartofi, am „dormit”¹¹ mai liniștiți.

„Iak”-urile

Intr-o zi văd pe SS-istul care ne supraveghează privind atent în zare. Dinspre răsărit fulgeră trei puncte argintii, trei „Iak”-uri cu steaua roșie pe aripi.

Înnebuniți, cu ochii ieșiți din orbite, nemții țipă isteric să ne culcăm, să nu ne mișcăm.

Cît ai clipi, nu se mai zărește nici o uniformă hitleristă.

Avioanele se duc, vin, se înalță, iarăși coboară, pînă la urmă dispar în direcția Linz.

Așteptăm să se reîntoarcă. Dacă sovieticii sînt la Amstetten, dacă „Iak”-urile au ajuns deasupra orașului Linz, atunci și armata noastră, și ostașii români trebuie să fie pe aproape. Ce-or fi făcînd oare tovarășii mei de arme?

O mai fi trăind Costache? Dar Mihăiță? Dacă n-

aș fi căzut...

Alarma a încetat. Nemții ordonă reluarea lucrului. Toți muncesc din greu, fiecare cu gândurile lui. Numai eu, rezemat în coada lopeții, uit unde mă aflu.

104

— *Fais attention I⁸* — îmi spune Pierre. Prea târziu. Când întorc capul, SS-istul este lângă mine.

— *Warum arbeitest du nicht 2^{XXXVIII XXXIX XL}*

- ...I

— *Verstehst du Deutsch?¹¹*

- Nu.

Pumnul hitleristului mă lovește sec în bărbie.

Mi-am amintit că nu-i bine să las să mă lovească pînă cînd nu voi mai putea rezista, de aceea mă întind la pămînt.

Satisfăcut de frumusețea și precizia upercutului, îmi mai trage o lovitură în coaste cu vîrfurile cizmei. Apoi se depărtează bombănind.

Mă ridic cu greu. Mi se pare că m-a lovit în ficat.

O întîlnire emoționantă

Într-o zi, Pierre îmi spune:

— L-am găsit pe Boris Mitranici; este și el în lagăr, împreună cu noi.

— Nemaipomenit. Ai vorbit cu el? În ce bloc se găsește?

— Ei, tocmai aici se încurcă povestea. Am impresia că evită să mă recunoască.

— Nu se poate. Se vede că nu te-a observat. De ce ar face-o? Dar cu ce se ocupă?

— A fost pus să lucreze ca medic; era în halat.

— Acesta-i un lucru bun.

— Nu-i nimic rău... numai că doctorul Mitranici

XXXVIII⁸ — Fii atent!

XXXIX — De ce nu lucrezi?

XL — înțelegi nemțește?

însotea un convoi de deținuți la *Re vier*. Or, *Revier-vl*, știi și tu ce înseamnă. Să nu rămână și el acolo într-o zi...

Vorbele lui Pierre m-au zdruncinat. Simt parcă o strîngere de inimă. M-amhotărît să-l caut pe Boris. N-au trecut multe zile și prilejul s-a ivit. Trecea un convoi spre așa-zisa infirmerie. Oameni care de-abia se mai mișcau. Schelete înveșmîntate în piele pergamentată și-n zdrențe. Nu erau toți politici, n-aveau toți vinclu roșu. îi conducea un kapo și dr. Boris Mitranici.

Îl strig. Mă privește cu o căutătură absentă, parcă nu m-ar cunoaște. Parcă n-am fi jucat șah în celula nr. 20 din *Margarethen-Amtsgericht*. Te pomenești că m-am schimbat atît de mult încît chiar că nu mai sînt de recunoscut.

— Ge-i cu tine, Boris, nu mă mai cunoști?

— Ați ajuns și voi aici ?

Întoarce capul și-și vede de drum. Mi-am dat seama că este complet epuizat.

Deci, asta este: viața de lagăr la Mauthausen își spune cuvîntul. Trebuie să-l luăm în grupul nostru. Să-l readucem la viață. Suferințele pe care le îndurase pînă a ajunge la Mauthausen erau infinit mai mari decît ale mele.

Mai tîrziu, după eliberare, am aflat că într-o zi îl oprise și pe el, odată cu convoiul. Urma să fie ars în crematoriu. A scăpat ca prin minune. Și aici, comitetul a avut un rol hotărîtor.

Mi se oferă o țigară

Într-o seară ne bucurăm de oarecare liniște. Se pare că obosiseră și cei ce își făcuseră o distracție din a ne chinui. Priveam absent spre crestele înzăpezite ale munților și gîndurile îmi vagabondau slobode. N-am simțit tăcerea ce s-a așternut în jurul meu. Dinspre poartă se apropia un grup. Stăteam cu spatele, așa că nu i-am văzut.

Cineva mă face atent. Mă întorc cît mai repede cu putință; îmi scot mița din cap și rămîn în poziție

de drepti, ca toți ceilalți deținuți. Prin fața mea trece o femeie în uniformă militară, un ofițer SS și un câine.

Femeia fumează. Se poate că mi-au fremătat nările. Sînt doar un fumător pasionat.

Deodată, grupul se oprește. Doamna mijeste ochii și mă fixează cu răutate.

M-am ars, îmi spun eu. O fi observat că nu m-am întors la timp. Cîinele se și îndreaptă spre mine, mîrîind amenințător.

— *Komml*

Animalul se oprește, apoi se reîntoarce, zburdînd, lingă stăpîna sa.

106

— *Komm auch du Z^{XLI}*

întorc capul, sperînd că-1 cheamă pe altcineva.

Du, du.

Mă apropii.

— *Rauchst du? ^{XLII}*

— *Jawohl, Fraulein... ^{XLIII}*

Spre surprinderea mea, îmi întinde țigara din care trăsese doar cîteva fumuri.

— *Bitte Z^{XLIV}*

Deschid palma și... simt focul țigării arzîndu-mi mîna.

O stinge ca într-o scrumieră. Rîzînd ca de-o glumă bună, pleacă mai departe.

Țigara nu se stinsese de tot. Strînsesem mîna de durere.

Aș fi putut s-o fumez pînă la capăt.

Am azvîrlit-o în noroi.

A murit Marie-Claude...

Baraca noastră este situată pe ultimul rînd al blocurilor și se învecinează cu gardul despărțitor al

XLI — Vino și tu!

XLII — Fumezi?

XLIII — Da, domnișoară...

XLIV — Poftim!

lagărului de femei. Drama ce se consumă aici nu se deosebește cu nimic de a noastră. Și aici sînt șefe de bloc, kapo ș.a.m.d. Și aici se schinguiește, se bate și se ucide cu același sadism ca și în blocurile bărbaților.

Lagărul de la Mauthausen era în exclusivitate destinat bărbaților; aici, în afară de prostituatele pensionare ale bordelului și de soțiile și „prietenele” SS-iștilor, nu erau admise alte femei. În ultima vreme, cînd cercul se strînsese în jurul Germaniei, această restricție a căzut. Printre cei evacuați din alte lagăre, Mauthausenul a fost destinat să primească și cîteva sute de deținuți care au avut puterea să supraviețuiască deplasărilor...

Într-o dimineață, căruța vine ca de obicei. Se oprește în fața blocului nostru. Este duminică. Cadavrele, așezate între loitrenele căruței, se ciocnesc la fiecare zdruncinătură, de parcă s-ar lovi niște butuci de lemn rău așezați.

Dintr-un colț al sălii urmează să fie luați trei din tovarășii noștri. Unuia i s-a și prins cureaua de picior, așa că treaba se face repede.

Cum am arătat, blocul nr. 13 este vecin cu gardul lagărului de femei. Probabil că cioclul din ziua aceea o fi uitat de existența deținutelor. Fapt este că, în loc să treacă și pe la ele, „dricul”¹⁴ s-a depărtat, luînd direcția spre crematoriu. A trebuit să se oprească. Cineva din lagărul de femei l-a strigat:

— *Viens! Marie-Claude est morte...*¹⁶

Aștept să văd un cadavru cu piciorul prins de o curea și tîrît pînă la căruță.

Văd altceva. Un grup de tovarășe plingînd în tăcere. Și ele sînt în zdrențe. Și ele sînt tunse. Nu știu... Poate mi se pare? Dar durerea pricinuită de moartea femeii le înnobilează fețele. O duc pe brațe ca pe un copil. Nu cred să aibă mai mult de 17—18 ani. O îmbrăcaseră cu cele mai bune haine vărgate. În locul părului îi așezaseră o coroană de flori de cîmp.

De unde le vor fi cules? Cine ar putea să spună... Și-i frumoasă Marie-Claude, nespun de frumoasă. Buzele îi sînt ușor înroșite. Zîmbește fericită. Poate se gîndise, înainte de a muri, la mama sau la iubitul ei...

Este așezată cu grijă peste trupurile înțepenite ale tovarășilor din blocul nostru. Apoi, prietenele lui Marie-Claude se reîntorc în tăcere în lagărul lor.

Corpul tinerei Marie-Claude cade sec pe podețul de lemn. Fără coroniță, capul ei tuns nu mai este așa frumos.

Bărbații sînt și ei aruncați din căruță. Se aștern în tăcere lîngă ea. Unul întinde parcă o mîină după flori. Ori poate mi se pare.

Sînt duși repede în crematoriu.

Dar oare au murit acești tovarăși? Nu. Ei au, căzut în luptă, au pierit înfruntînd Germania nazistă, crima lașă și stupidă a fascismului. În această teribilă înfruntare și-au dat viața zeci de milioane de oameni. Jertfa lor n-a fost însă zadarnică. ^{XLV}

De necrezut, și totuși...

În procesele-verbale ale ședințelor Tribunalului internațional de la Niirnberg se atestă oficial că în lagărul de concentrare de la Mauthausen au fost asasinați 122 767 de oameni. Consider că această cifră oficială este departe de adevăr. Dealtfel, în documente se face o oarecare corecție a cifrei atunci cînd se adaugă:

„În afară de cei menționați mai sus, zeci de mii de deținuți au fost executați prin împușcare sau gazare imediat după sosirea lor în lagăr. Acești deținuți nu figurau în nici o evidență și nu sînt cuprinși în lista de mai sus”.

Eu însumi am purtat numărul 138 024. Unde sînt deținuții care alcătuiesc diferența dintre acest număr și cifra oficială de 122 767 de oameni? Dealtfel, chiar din grupul de deținuți aduși de la Viena, o parte nu au fost înregistrați. Li s-a scris pe spate litera „K”. Au fost împușcați sau gazați, iar apoi duși direct în crematoriu...

De la venirea noastră în lagăr — mă refer din nou la cei aduși de la Margarethen-Amtsgericht — trecuseră cîteva săptămîni și se părea că noi am fi

ultimii oameni condamnați la moarte, căci, în fond, trimiterea la Mauthausen echivala cu o exterminare.

Într-o zi, intră pe porțile lagărului un grup de vreo 60 de inși. Oameni tineri, bine echipați în uniforma armatei germane, dar fără arme.

Noi, deținuții, îi privim cu uimire. Ce caută acești militari fasciști la Mauthausen? Ce-i cu ei? Sînt oare deținuți? Ce li se impută?

Sînt opriți în același loc unde am stat și noi, în fața administrației.

Comandantul lagărului și ceilalți SS-iști dau semne de enervare; parcă și-au ieșit din minți. Toate forțele, toți kapo, toți cînii au plecat la vînațoare împotriva noastră. Din turnuri, santinelele ne amenință direct cu armele, cu mitralierele așezate în bătaie, gata să deschidă focul.

— Toată lumea să intre în blocuri! *Los. Los...*

Ce se întîmplase?

O subunitate din faimoasa armată a fiihrerului refuzase să mai lupte împotriva armatei sovietice. Își dăduse, în sfîrșit, seama de inutilitatea rezistenței.

109

Nu li s-a luat nimic în primire. Au intrat prin spatele administrației direct în crematoriu.

Așadar, descompunere în rîndurile bandelor hitleriste. Pentru noi, acest episod a însemnat un tonic. Se înțelege că nici acest grup exterminat nu a fost înregistrat. Și, după cum se va vedea, pînă la eliberarea noastră au mai fost „lichidați” încă 10 000 de oameni, care nici ei n-au fost luați în evidență.

15 țigări

— *Heraus! Los ! Los !*

E ora 3 dimineata. Saboții parcă sînt de plumb.

Brigada se formează repede. Lipsesc doi oameni. Schreiber-ul aduce trei. Cine va rămîne astăzi?

Mi-au legat oare de picioare două ghiulele? Nu. Atunci de ce nu pot să mi le mișc? Toată noaptea m-am zvîrcolit și n-am putut să dorm. Simțeam că mă înăbuș. E drept că peste trupul meu istovit s-a întins un tovarăș și a adormit imediat. Totuși, am reușit să scap de povară într-un timp relativ scurt.

Atunci ce-mi zdrobește pieptul de nu pot să respir? Voi putea oare să mă țin pînă la locul de muncă? De ce mă privește oare puștiul cu batjocură și dispreț?

Totuși, ies cum pot și mă încolonez alături de ceilalți, în ușa blocului apare Blockăltester^{XLVI}-ul.
- 138 024.

Ies din rînd. Ceilalți trei oameni de rezervă completează golurile. Brigada pleacă la lucru.

îmi privesc prietenii. Merg abătuți, cu capul în jos.

Ciudat. Nu pot sesiza apropierea morții, care își filfiie aripile negre, negre ca fumul ce iese din coșurile crematoriului. Normal ar fi să mi se strîngă inima de groază. Or, lucrurile se petrec invers. Simt un fel de ușurare. Poate pentru că îmi dau seama că nu aş mai fi putut face drumul pînă la terasament, să muncesc la piatră și să mă mai reîntorc viu. Și acum, cînd povestesc aceste amănunte, deși au trecut peste 30 de ani, simt cum mă înfior de groază.

Lagărul s-a liniștit încetul cu încetul. Din streășină sub care aștept, picăturile de apă cad monoton. Pic, pic, pic, poc. Mi-a căzut o picătură pe ceafă. Răceala ei de gheață mă arde ca glonțul care mă va lichida peste cîteva ore, poate peste cîteva minute... Sau poate voi fi gazat înainte de a fi împins în gura cuptorului.

Din văile munților se ridică valuri de ceață. Fumul crematoriului se pierde în această mare albicioasă. Si cît de frumoase sînt crestele semete. Parcă ar fi Carpații noștri. Vîrl'ul acela înalt seamănă cu Ceahlăul.

închid ochii și văd curmătura cu hornurile ei de piatră. De o parte Dochia, de alta Panaghia. Dinspre Suhard, soarele s-a sfărîmat în miliarde de

diamante sau scînteiază în toate culorile curcubeului. O clipă numai. Apoi hodgeagurile încep să urzească văluri negre. Pentru Panaghia, pentru Dochia?

O, țara mea, mai mîndră și mai minunată decît oricare alta. Am să te mai revăd vreodată? Ai fost jefuită, oamenii tăi buni și harnici au fost umiliți și obijduiti. Acum ei sînt liberi... Și cît aș vrea să te văd înflorind, patria mea, cît aș vrea să muncesc și eu alături de cei ce sute și mii de ani au stropit cu sudoare și sînge brazda pămîntului românesc. Cum va fi oare viața nouă ce se va construi după ce vom nimici dușmanul de moarte? S-a ridicat țara și luptă. S-au ridicat și plăieșii, și pandurii, și dorobanții. S-a ridicat toată țara. În primele rînduri, iată-i, pășesc comuniștii. Iar eu sînt condamnat la moarte. N-am să-mi mai văd tovarășii de luptă.

Intru în baracă. Într-un colț, alături de hîrdău, dorm somnul de veci cei doi deținuți care n-au mai răspuns astăzi la apel. Ei sînt acum fericiți. Au trecut direct din somnul vieții în somnul morții, fără să simtă nimic. În curînd voi fi și eu alături de ei.

Mă întind în boxa care acum este goală. Spiru vroia parcă să-mi insuflă o scînteie de nădejde. De unde să capăt această speranță? Și Emil... Mi s-a părut? Parcă i se aburiseră ochelarii.

Se pare că m-a furat somnul. Mă trezește Stubendienst-ul.

— *Ah! Du bist nicht tot?*¹⁶

Nu, nu sînt încă mort.

Își închipuise că am murit peste noapte și se pregătea să-mi prindă cureaua de picior. ^{XLVII}

Îmi privește numărul. Dă din cap și-mi spune să iau hîrdăul. Îl duc.

Afară s-a luminat bine. Norii s-au risipit și soarele încălzește plăcut. Prin lagăr, oamenii se mișcă ca niște vedenii. Sînt destui aceia care n-au mai putut ieși la lucru. Așteaptă să fie duși la *Revier*.

Aștept și eu să vină SS-istul și să mă șteargă din evidența barăcii cu nr. 13. În fața blocurilor mai

sînt și alții, care așteaptă ca și mine.

Mă așez pe o piatră, pradă gîndurilor de ultimă oră. Gît voi fi stat așa?

Nu-mi este foame. Aș vrea doar să fumez o țigară. La Margarethen li se dădeau cinci țigări condamnaților înainte de a fi executați. Ce bine mi-ar prinde cinci țigări.

Soarele nu mă mai încălzește. Cineva s-a așezat între mine și el. Ridic ochii. Un deținut. Poartă haine bleumarin și șapcă. Fumează.

Are vinclu albastru. Inițiala „S” — spaniol. Nu știam că sînt și spanioli în lagăr. Nr. 264. Bietul om. Cei ce sînt însemnați cu astfel de numere sînt de 4—5 ani în lagăr. Cum de n-a fost ucis...

— *Est-ce que vous fumez?*^{XLVIII}

Visez? Sau ce se întîmplă cu mine? Adineaori doream cu ardoare să mi se ofere cel puțin una din cele cinci țigări de la Margarethen. Și iată, un om, un deținut, mă întrebă dacă fumez. O fi și aici obiceiul ca înainte de a fi dus la *Revier*, de a intra în crematoriu să ți se ofere o țigară? S-ar putea.

— *Oui! Je fume*^{XLIX}.

Scoate un portțigaret de argint plin cu țigări și mă servește.

— *Une cigarette entiere ?*^L

— *Bien sur !*^{LI}

Mi-o aprinde cu o brichetă elegantă, privindu-mă surî-zător. Își bate joc de mine? Sau ce?

— *Depuis combien de temps etes-vous arrive ici?*^{LII}

în închisoare, ca și în lagăr, formulele de politete par ceva de domeniul donchișotismului. Ce l-o fi găsit de mi se adresează cu dumneavoastră?

— *Depuis presque un mois*^{LIII}.

— Ascultă! Tu ești român?

La orice m-aș fi așteptat, dar ca să fiu întrebat de un spaniol dacă sînt român și întrebarea să-mi

XLVIII — Fumați?

XLIX — Da! Fumez.

L — O țigară întreagă?

LI — Bineînțeleș!

LII — De cit timp sînteți aici?

fie pusă în limba maternă, la asta nu m-aș fi gândit odată cu capul.

Stupefacția mea îl face să rîdă cu poftă.

— Va să zică ești român. Ți-am văzut indicativul. Zău dacă îmi vine să cred. Îmi închipuiam că este o eroare. Aici sînt foarte puțini deținuți din România. Și pe aceia îi cunosc destul de bine.

— Mai sînt doi; au venit odată cu mine.

— Tot în blocul acesta stau?

— Da. Acum sînt la lucru.

— Și tu de ce nu ești?

— M-a oprit azi-dimineață șeful de bloc.

— Așa...

— Văd că ești înregistrat spaniol. Or, după cum vorbești, nu cred că te-ai născut pe malurile Ebrului.

— Ai ghicit. Nu sînt spaniol și nici nu sînt născut pe malurile Ebrului, deși am fost și pe acolo. Sînt român și sînt născut pe malurile Dîmboviței. Sînt bucureștean.

— Atunci de ce porți inițiala Spaniei?

— Am fost pe front în Spania. Am luptat în Brigăzile internaționale. Mă cheamă Ion Telemac.

— Și cum ai ajuns la Mauthausen?

— Asta-i o poveste mai lungă. Mai bine spune-mi pentru ce ești aici tu...

— Ce rost mai are... Tot intru azi în crematoriu.

— Ei, te cam grăbești. Chiar direct în crematoriu nu intri tu. Spune. Poate se mai aranjează ceva. (Prin minte îmi fulgeră gîndul: nu cumva am în față pe unul din Comitetul internațional?)

— Pentru că sînt ofițer și am luptat împotriva lui Hitler.

— Și nu te-au împușcat pînă acum?

— Au să mă împuște astăzi sau poate au să mă gazeze.

— Așa... De aceea spuneai că intri în crematoriu. Mai ia o țigară. S-ar putea. Doar nu te-au oprit de florile mărilor. Spui că aparții de blocul 13... Greu. Foarte greu. E mai rău decît un cîine.

— Cine?

— Blockăltester-ul. Stai aici. Trebuie să încercăm. Să văd ce se poate face. Nr. 138 024? Cum te cheamă?

Îmi spun numele.

— Să nu uiți că au mai venit cu mine încă doi

tovarăși, tot ofiteri români. Gu ei ce se va întâmpla? Și mai sînt și alții...

— O să vedem. Deocamdată... Dar ce-i cu tine? Ești bolnav. Ai febră. Asta complică situația. S-ar putea să te trimită la *Revier*. În sfîrșit.

Să fie oare posibil? Cum ar putea să mă salveze?

Din nou o rază de speranță. A avut dreptate Spiru. Dar dacă nu va reuși, dezamăgirea va fi cu atît mai amară.

Și timpul se tîrîie ca ceața alburie prin văile munților. Cîte un nor acoperă lumina soarelui, apoi razele îl străpung biruitor. Mă cuprinde o moleșeală plăcută. Să fie din cauza țigărilor? Ce bine-î să dormi...

— Heil Scoală. S-a făcut.

Mă uit la Telemac și nu înțeleg. îl privesc și mi se pare că visez.

— S-a făcut! Ai înțeles? Ai scăpat.

— Cum am scăpat? Nu pricep.

— Banditul. Greu s-a mai lăsat. Nu vroia în ruptul capului. Pînă la urmă am aranjat. Mi-a cerut nici mai mult, nici mai puțin de 15 țigări.

— Ascultă, glumești sau...

— Nu glumesc deloc. Acum, fii atent. Nimeni nu știe nimic. Rămii aici și să faci tot ce ți se va spune. Să nu te temi chiar dacă vei fi dus la crematoriu, ceea ce deocamdată-! exclus.

— Păi dacă au să mă ducă la crematoriu, de ce să mă mai tem?

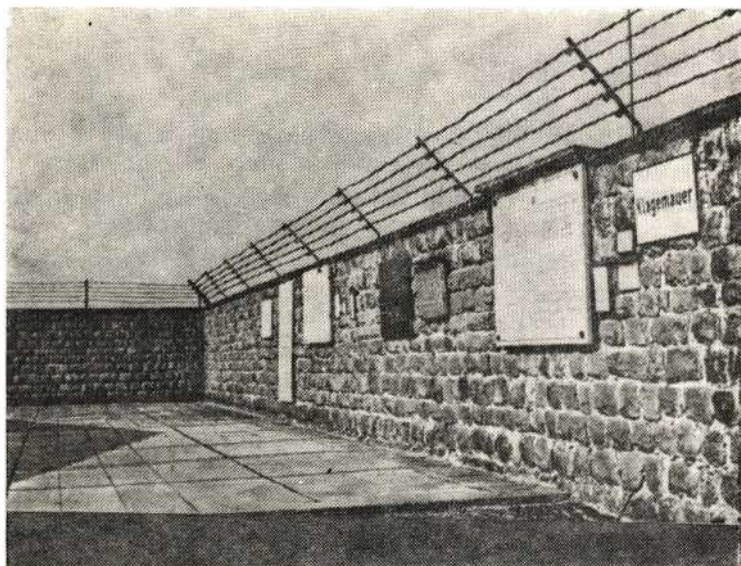
— Lasă spiritele tîmpite. Acum trebuie s-o șterg. Ne întîlnim mai tîrziu. Mi-ai făcut o mare bucurie. Cînd te-am zărit, parcă am văzut locurile unde m-am născut. Noroc!

— Noroc și-ți mulțumesc.

Să vedem ce-o să se mai întîmple. Mi se pare ireală această istorie, poate că visez. Prea s-au succedat cu repeziciunea fulgerului evenimentele. De la o clipă la alta am trecut pragul vieții, apoi pragul morții și înapoi la viață. Pînă cînd? Cît timp mi se mai dă răgaz? Deocamdată să folosesc clipa prezentă.

Mai tîrziu, după ani de zile, s-au găsit unii comentatori „isteți", care au afirmat în diverse publicații cum că la Mauthausen n-ar fi existat „cameră de gazare". A existat și a funcționat din

plin — evident, nu în aceeași proporție ca 1 a
Auschwitz — dar folosind aceleași procedee.

Mauthausen: Zidul plîngerii

Fumul de țigară îmi provoacă o ameteală plăcută. Nervii sînt mai destinși și aștept cu oarecare liniște desfășurarea evenimentelor viitoare, cînd cineva mă bate pe umăr.

— Tu ești 138 024? Te cheamă șeful.

— Eu sînt (acum mă descurc destul de bine, pricep îndeajuns argoul lagărului). Mă ridic și-l urmez pe „Pupi” în camera în care pînă atunci de-abia puteam să arunc o privire prin ușa întredeschisă.

— *Also! Du bist es?*^{LIV LV}

— *Ich bin...*^{2*}

Ce dracu m-o fi fixînd cu atîta atenție? Parcă ar vrea să-și întipărească trăsăturile mele în memorie și să nu le mai uite niciodată.

Ies din nou în curte. Timpul se scurge cu greu. Febra cînd se ridică, cînd coboară. Dacă un aflux de optimism poate să vindece un bolnav, atunci Ion Telemac mi-a adus acea apă vie care mi-a redat sănătatea, dorința de a lupta, de a nu mă lăsa

LIV — Așa! Tu ești?

LV — Eu sînt...

doborât.

În lagăr începe forfota. Se apropie ora mesei. Dinspre blocul nr. 12 se îndreaptă spre blocul nostru un subofițer SS, împreună cu Schreiber-ul lagărului^{LVI}. Acesta din urmă are o mapă cu hîrtii.

Scot mița din cap și rămîn în poziție de drepti. Schreiber-ul îmi privește numărul și îi spune ceva subofițerului.

Seful de bloc iese afară. Își scoate șapca și rămîne într-o poziție respectuoasă, deși oarecum degajată.

Toți trei consultă o listă și o compară cu numărul de pe pieptul meu. SS-istul dă din cap mulțumit. Schreiber-ul face un semn pe lista din mapă în dreptul unui număr.

Înțeleg că numărului 138 024 i s-a pus cruce.

„Păcat de cele 15 țigări*¹, reflectez eu.

Apoi, cei doi — subofițerul și Schreiber-ul — își văd de drum. În urma lor pleacă și șeful de bloc. Stau în aceeași poziție stupidă, cu mița în mînă. Nu pricep nimic. Nimeni nu-mi spune ce să fac, unde să mă duc. Într-un tîrziu apare din nou Telemac.

— S-a făcut. Ai fost înlocuit. Ți s-a dat numărul unui deținut care a fost executat ieri, iar numărul tău a fost trecut în dreptul lui. Numărul 138 024 nu mai există. A existat. Poți să te consideri salvat. Cel puțin deocamdată. Și acum să-ți schimbăm numerele, să nu se cunoască. Hai cu mine să-ți dau

LVI Pe atunci nu știam cine era Schreiber-ul care îl însoțea pe SS-ist. Ulterior i-am aflat identitatea. Era Hans Marsaleck, originar din Viena, și el deținut politic, tovarăș curajcs, care, deși își risca viața, a ajutat pe mulți oameni să supraviețuiască, așa cum s-a întîmplat și cu mine cînd a intervenit Telemac.

După eliberare a fost un martor prețios al acuzării. Ca fost Schreiber, cunoștea în amănunțime crimele de care s-au făcut vinovați zbirii din conducerea lagărului, călăii de la *Knochenmiile* — Moara de oase, cum era înregistrat cîmpul de concentrare Mauthausen în birourile RSHA.

În prezent, fostul secretar II al lagărului, membru al Comitetului internațional al deținuților, este funcționar superior în Ministerul de Justiție din Austria și face parte din Comitetul asociației Österreichische Lagermeinschaft Mauthausen.

Pentru a mă documenta mai pe larg în scopul elaborării lucrării de față, Hans Marsaleck a avut bunăvoința și mi-a trimis o serie de broșuri și documente privind lagărul Mauthausen, materiale de un real folos.

o haină mai ca lumea.

Nu-mi vine să cred urechilor. Să fi fost numai cele 15 țigări sau a mai fost ceva? A cui e mîna care m-a smuls morții? A unui om? Sau sînt mîinile tovarășilor care din umbră luptă să mai salveze o viață?

— Să fii atent. De acum înainte să dai ochii cît mai puțin cu cîinele ăsta din bloc. Este cel mai ticălos dintre șefi. Dacă simți ceva, mă chemi. Dacă nu mă găsești, ascunde-te.

Seara le povestesc prietenilor mei despre miraculoasa întîlnire cu Ion Telemac. Bieții oameni nu se așteptau să mă mai revadă. Spiru și Emil se uitau la mine ca la un mort reîntors de pe celălalt tărîm. Ce minunat lucru să știi că alături de inima ta bate o altă inimă fierbinte.

îi povestesc împlinirea și lui Ilia.

— Foarte bine. Am aflat cum ai scăpat. S-ar putea să mai avem nevoie de Telemac. Vezi, ține legătura cu el.

Odiseea lui Telemac

Mă preocupă din ce în ce mai intens persoana lui Telemac. Trebuie să fie un om dintr-o bucată. A luptat doar în Brigăzile internaționale. Mai cunoscusem comuniști care luptaseră în Spania. Ostași neînfricați, însuflețiți de o ură neîmpăcată față de cotorpitorii hitleriști. Mauthausen-ul este însă un infern. Și Telemac poartă număr de înregistrare mic: 264. Înseamnă că este unul dintre primii deținuți, un veteran, un munte de suferință, cum spune el. Dar cum a putut să reziste peste patru ani în acest infern? Pe atunci nu-mi puteam da seama cît de apăsătoare, cît de ofensatoare poate fi o astfel de întrebare. Mai tîrziu, după ce mă întorsesem în țară, am fost și eu întrebant:

— Ai fost în Mauthausen și ai scăpat. De ce nu te-au ucis nemții?

În Mauthausen, ca și în celelalte lagăre, existau comitete internaționale din care făceau parte, în primul rînd, comuniștii. Forța acestor comitete a

fost spiritul colectiv, perfecta lor organizare. În lagăre era nevoie de medici, de electricieni, de lăcătuși și mecanici, de croitori, de cizmari etc. Tocmai asemenea funcții au ocupat comuniștii, ca să nu mai vorbesc de contabili, statisticieni ori chiar muzicieni, adevărați virtuoși.

Îndepărtarea deținuților de drept comun și înlocuirea lor cu oameni politici n-a fost deloc ușoară. Ocuparea pozițiilor cheie de către „roșii” a constituit o victorie de im-

117

portanță deosebită a Comitetului internațional al deținuților, organizație clandestină formată în vara lui 1943.

Comitetul a salvat multe vieți omenеști, printre care și cele ale tovarășilor mei români și a mea.

La începutul anului 1945 s-a trecut la organizarea formațiunilor militare. În fruntea acestor formațiuni se găseau austrieci și un maior sovietic. La 4 mai 1945, cînd SS-iștii au fugit și în locul lor au fost puși soldați bătrîni din Wehrmacht, comitetul a luat el de fapt conducerea lagărului pînă la venirea americanilor care ne-au eliberat. Oamenii din aceste posturi — se înțelege, la o scară infimă — au putut să ajute pe tovarășii lor epuizați fizicește sau chiar să-i salveze de la moarte.

Într-una din seri mă strecuram pe după blocuri; evitam să mă întîlnesc cu șeful de bloc sau cu vreo altă mărime omnipotentă. Parcă eram un cîine vagabond, rupt și murdar, cu ochii sticloși din cauza foamei, ce-mi sfîșia nemilos stomacul, cînd în față îmi răsare Telemac.

— Unde umbli? De cînd te cau! Vino cu mine.

Și m-am luat după el, clămpănind cu sabotii prin băltoacele lagărului. Ne-am oprit în spatele barăcii în care erau cazați cei mai vechi deținuți.

— Așteaptă-mă.

Ce-o fi vrînd oare cu mine? Avea o față radioasă, satisfăcută. Numai în ochi îi scînteiau sclipiri de lup.

— Ia și mănîncă.

Dumnezeule! Pîine! O jumătate de pîine. Caldă și aromată, plus o bucată de salam, la fel de bun.

— De unde le ai?

— Ce te privește? Mănîncă.

Ne-am așezat jos pe niște cărămizi. A mâncat și el. Mi s-a părut că mai mult de formă.

— Totuși, de unde ai făcut rost de asemenea minunății?

— Hm... Le-am „organizat”¹¹ de la un tip; are 300 de dolari. Și el le-a „organizat”¹¹. De cînd îl pîndesc. Un ticălos.

— Spune-mi, după numărul pe care-l porți, se pare că ești de mult timp aici. Cum ai rezistat?

— Nu mă întreba. A fost cumplit. Să te fi adus numai cu vreo patru, cinci luni în urmă la Mauthausen — ia seama ce-ți spun, luni și nu ani —, nu se știe dacă aș mai fi avut plăcerea să te invit astăzi la cină. Privește! Nu mai am nici un dinte în gură. În fiecare zi eram stîlcit în bătai. Cu cio-magul, cu vina de bou, cu pumnul și cu cizma ne-au măcinat. Fiecare din noi este un munte de suferință.

118

îmi vine greu să-i ascult revolta. îmi dau seama că mă aflu în fața unui om care a îndurat chinurile iadului.

— Dar cum ai ajuns aici? Doar ați trecut Pirineii.

— Ei vezi. Cu asta trebuia să începi. Te-ai săturat?

— Îți mulțumesc, Ioane.

— Să-ți fie de bine. Acum stai și ascultă.

Și-am ascultat atunci odiseea lui Telemac, a acestui luptător antifascist, ca și a altor zeci de mii de martiri, așa cum mi-a povestit-o el, așa cum reiese din documentele oficiale publicate după eliberare, așa cum am văzut-o eu, nr. 138 024.

— Știi cum s-a terminat războiul împotriva franchiștilor. Știi cum au luptat poporul spaniol și Brigăzile internaționale... După înfrîngere ne-am retras pe teritoriul Franței. Ne închipuiam că ne vom putea reîntoarce fiecare în țara lui. Dar n-a fost așa. Am fost închiși în lagăre și de-atunci a început tragedia noastră. N-am să-ți povestesc prin cîte am trecut. Este de ajuns să știi că înaintarea armatei lui Hitler ne-a găsit săpînd fortificații la Dunkerque. Ne-au luat ca din oală. Îți închipui ce primire ne-au făcut după aceea, cînd au aflat cine sîntem. Așa am ajuns în acest lagăr.

— Și cînd v-au adus aici?

— La începutul anului 1941. Înțelegi? Mă găsesc aici de mai bine de patru ani. Patru veacuri. Și îți repet: pe atunci, nemții erau victorioși. Stăpâneau aproape toată Europa. Îngîmfarea lor nerușinată nu mai avea margini. Pentru ei moartea unui ins era mai puțin importantă decît moartea unei muște. Cînd am venit noi, lagărul era încă în construcție.

...Trebuie să deschid o scurtă paranteză. Să explic cum a luat naștere acest lagăr de lîngă Linz. Telemac n-avea de unde să cunoască amănuntele pe care le-am aflat ulterior.

Pe colinele ce se înalță nu departe de Linz, pe malurile Dunării Superioare, a existat mai demult, încă de pe vremea Imperiului habsburgic, un lagăr destinat prizonierilor de război. Evident, pe atunci nu putea fi vorba de un loc de asasinare metodică. După ocuparea Austriei de către Hitler, s-a trecut imediat la construirea faimosului lagăr Mauthausen. Aceasta s-a întîmplat la sfîrșitul anului 1939 și începutul lui 1940.

Inițial s-au alcătuit „cadrele”¹¹ de administrare, care depindeau de Direcția centrală a Siguranței Reichului.

Pentru construirea lagărului au fost aduși deținuți de drept comun din lagărele Buchenwald și Flossenbürg — așa-

119

sini, escroci, borfași și invertiți, toată drojdia societății unui stat fascist. Aceștia au primit diferite funcții — șefi de bloc, kapo, șefi de brigăzi de muncă etc.

Ga mină de lucru au fost aduși inițial 900 de deținuți politici din Dachau, persoane învinuite de terorism, sabotaj, oameni acuzați că ar fi comis infracțiuni împotriva securității Reichului. Acești 900 de deținuți au fost încadrați în faimoasa formulă „*Nacht und Nebel*”: odată arestați, erau deportați în secret, fără să li se mai permită legătura cu familiile lor sau cu prietenii.

Procedura era cu totul sumară; rar cine mai supraviețuia o săptămînă după arestarea de către Gestapo. Cu acești oameni s-au ridicat înfiorătoarele lagăre de concentrare. Și nici nu puteau găsi nemții pe cineva mai potrivit ca să mărească chinurile și suferințele acestor nenorociți decît pe niște inveterați criminali de drept comun.

„În mai puțin de patru luni — arată Paul Tillard, martor ocular, în lucrarea sa *Mauthausen — n-au mai rămas nici 80 de «roșii»*. Pentru inventarea caznelor, cei ridicați la rangul de kapo se consultau între ei. Când primul lot de 900 de oameni a pierit, au fost aduși alți deținuți politici. Și au fost apoi coborâți în fundul carierei de granit din care se scotea piatra pentru înălțarea turnurilor de pază, pentru construirea șoselelor și a crematoriului”.

La 30 iulie 1942, deținutul Hanz Bonarewitz a încercat să evadeze, dar evadarea constituia o utopie, din Mauthausen nu se putea ieși spre libertate decât pe coșul crematoriului. „*Tu passerai per il camino*”^{LVII}. Evident, a fost repede prins, adus în lagăr, torturat și condamnat la moarte prin spânzurătoare.

Pînă aici, nimic neobișnuit.

Bătaia de joc, sadismul încep însă abia acum.

Așa cum am mai arătat, la Mauthausen exista și o orchestră. Și iată-1 pe condamnat fiind dus în sunetele cunoscutei melodii francezești „*J'attendrai toujours*”²⁶ spre a i se atîrna lațul de gît, spre a fi ucis.

— Asta-i, amice. În acel timp, adică cu patru ani în urmă, am fost aduși și noi, cei prinși la Dunkerque, în lagărul de la Mauthausen. Îți spun. Ați avut mare noroc că ați fost prinși acum. S-ar putea să scăpați cu viață. O să vă ajutăm după puteri. Apropo! Ai auzit? Astă-noapte a fost adus un nou transport.

— De unde?

— Nu știu, dar se pare că sînt evrei din Transilvania și Ungaria.

— I-ai văzut? Ai vorbit cu ei?

— I-am văzut. Sînt cîteva mii.

— Cîteva mii...

— Da. Cred că sînt peste zece mii.

— Dar cum de nu i-am văzut și eu dacă au intrat în lagăr?

— Păi tocmai aici e buba. Nu mai au loc în lagăr. I-au oprit în pădure, lîngă Dunăre. Oameni sortiți

LVII „Vei trece prin coș”.

²⁹ „Voi aștepta mereu”.

morții. De aici n-au unde să-i mai transporte. Mîncarea n-ajunge nici pentru noi. Iar locuri...

— într-adevăr... Dormim cîte patru pe un loc.

— Ei vezi?

— Și-atunci?

— Nu știu. Am vorbit cu șeful barăcii tale. Vei lucra într-o brigadă *Essenfahren*. Și-acum, șterge-o. Ne mai vedem noi. Fii atent. Spune-le și celorlalți. Fiecare clipă cîștigată este prețioasă. Nici o imprudență. Salutarei

în brigada *Essenfahren*

Seful brigăzii *Essenfahren* este un kapo neamț. O brută solidă și sadică. Pentru cea mai mică nesupunere te stîlcește în bătaie, te ucide. Îl cheamă Henric; el spune că n-ar fi german.

Așadar, iată-ne — prin grija lui Telemac — în brigada de cărat mîncare pentru noul transport, cazat pe malul bătrînului Danubiu. Am reușit să-i aduc și pe ceilalți doi români.

Treaba nu-i deloc ușoară. Vasele de metal, pline cu zeamă de sfeclă, cu greu pot fi duse de doi oameni voinici. Or, noi sîntem slabi și prăpădiți, iar distanța de peste 1 km ne sleiește puterile.

Înaintea noastră merge o căruță încărcată cu pîine. Căruța o conduce un polonez supravegheat de kapo. Tot convoiul *Essenfahren* este străjuit de SS-iști.

121

O căruță cu pline și cîteva cazane cu zeamă de sfeclă pentru 10 000 de oameni

După aproape o oră ajungem în poienile unde sînt opriți acești nefericiți. 10 000 de ființe omenesti — femei cu copii în brațe, bătrîne și bătrîni, fete și băiețandri, bărbați în puterea vîrstei. O masă pestriță cu boccele, cu cărucioare.

De săptămîni întregi pribegesc pe drumuri necunoscute, flămînzi, însetați, bătuti. Pentru acești dezmosteniți ai vieții, nici lagărele nu-și mai deschid porțile.

— Văd că vorbiți românește. Și eu sînt din

Oradea Mare. Sîntem mulți din Ardeal. Ce-o să se întîmple cu noi? Poate au să ne lase să stăm aici. Nu mai putem umbla.

Ce să-i răspund? Ce cuvinte de încurajare aș putea să le spun?

— Mai bine ar fi să nu rămîneți aici. Oriunde, numai aici nu.

— De ce nu?

— Pentru că aici este Mauthausen. Rezistați cît mai mult. Ajutați-vă cum puteți. Capitularea Germaniei este o chestie de zile.

— De zile... Mi-a ieșit păr alb de cînd aud asta.

Mă impresionează ordinea în care vin să-și primească rația mizerabilă de hrană.

A doua zi, munca noastră începe dis-dimineață. Brigăzile execută un du-te-vino și, totuși, cu greu putem face față marelui număr al celor ce trebuie cît de cît hrăniți.

În ziua aceea am văzut cum se „organizează”¹¹ șeful nostru, în fond nu săvîrșește decît un furt ordinar. Sustrage trei pîini și un cîrnat pe care le dă altor doi deținuți să i le păstreze. Unde le dosește, nu știu.

Pentru cei care trebuie să ascundă hrana furată este o adevărată tortură. Să știi că ai un cîrnat la tine și să nu poți mușca din el, cînd mațele îți chiorăie de o foame sfișietoare.

Odată, unul din brigadă căruia i s-a încredințat o parte din captură și-a „organizat”, la rîndul lui, o pîine din cele „organizate” de șef. N-a lipsit mult să fie omorît în bătaie. Cînd se apropie SS-istul, kapoul îi raportează că-l bate deoarece a rupt o bucată de pîine și a mîncat-o. SS-istul dă din umeri și se îndepărtează. Apreciază, se vede, zelul subalternului său.

Spre surprinderea mea, într-o dimineață i se distribuie unui grup — cîteva sute din cei 10 000 — cîte un sfert de pîine și aproape 100 g de salam.

122

Care să fie oare taina acestei dărnicii? Se apropie eliberarea? Dar de ce nu li se acordă tuturor această favoare? Mister.

Unii primesc hrana, se depărtează și o învelesc cu grijă; vor avea poate nevoie de ea mai tîrziu, pe drum. Aceasta pare să fie explicația rației

suplimentare — transportarea oamenilor în alt loc. Vor pleca numai o parte?

Alții mănîncă și pîinea și salamul imediat cum le primesc. Distribuise o parte din rații. Cînd, deodată, primim ordinul să nu le mai dăm de mîncare. Mai mult, trebuie să luăm înapoi porțiile distribuite. Treabă imposibilă. Unii le mîncaseră, alții ascunseseră hrana.

Atunci intră în funcțiune SS-iștii și kapo.

îngroziți, oamenii încearcă să explice că au mîncat hrana ce li s-a dat. în zadar. Loviturile cad fără milă.

Cu greu se mai recuperează ceva.

Apoi vine rîndul nostru. Cine a apucat să se înfrupte, scapă cu bine. Cel ce a ascuns însă sub haină vreo bucată de pîine sau de salam nu s-a mai putut înapoia în lagăr pe propriile lui picioare.

Mai tîrziu am aflat de soarta acelor nenorociți. Cei 10 000 de oameni au fost înghesuiți în cîteva șlepuri și remorchere. Vasele fuseseră de mult scoase din uz. De-abia se mai țineau pe apă.

Noaptea, lagărul a fost zguduit de exploziile bombelor de avion.

Remorcherele și șlepurile — adevărate sicrie plutitoare — au fost scufundate în „*der schdnen, blauen Donau*”. Au pierit în valurile frumoasei Dunări albastre sute și mii de copii, femei și bărbați. Auschwitzul nu-i putea primi: fusese eliberat. Crematoriul din Mauthausen era prea mic. De-abia putea să-i ardă pe deținuții mai vechi...

„Ridi, pagliacci”

în fiecare zi ne trezim cu speranța că va veni și sfîrșitul calvarului nostru. Se pare însă că acest sfîrșit nu este chiar atît de aproape. Coșurile fumegă ca de obicei, din zori și pînă-n noapte și din noapte pînă-n zori. Mai mor încă mulți oameni. Și doar sîntem în luna aprilie a anului 1945. Aprilie!

Primăvară! Nu pentru noi însă, cei din Mauthausen. Poate că această lună, cînd natura se trezește, cînd înfloresc zarzării și liliacul, i-o fi trezit și șefului nostru de bloc dorul de poezie, de cîntec.

În baraca cu nr. 13 „trăiesc” — laolaltă cu noi — doi cehi din ansamblul Operei din Praga. Și ei pier pe nesimțite de aceeași mizerie, de aceleași privațiuni. Și ei au ajuns niște epave. Vocea însă nu și-au pierdut-o.

Peste zidurile cenușii ale lagărului se lasă o seară liniștită. Din cînd în cînd, cîte o boare de vînt alpin reușește să împrăstie norul apăsător de fum. Dacă închid ochii și las gîndurile să evadeze, reușesc să mă transpun pe meleagurile copilăriei.

Ce departe sînt acele meleaguri. Ce departe sînt acele vremuri, cînd totul mi se părea frumos și curat. Pe atunci, mintea mea de copil credea că oamenii răi, căpcăunii ori plăsmuirile de care mă înfioram — muma pădurii și zmeii — există doar în basme.

Într-o asemenea seară, șeful de bloc căzuse, se vede treaba, în reverie. I se scot afară o masă și un scaun.

„Pupi” se învîrte ca un titirez în jurul lui și nu știe cum să-i mai intre în voie. Se pare că îi cunoaște gusturile, preferințele, căci iată, sîntem trimiși după cei doi cehi.

— Mai știți să cîntați?

La început, oamenii nu înțeleg rostul întrebării, apoi unul din ei răspunde:

— Știm. Sîntem însă prea slăbiți.

— Dacă cîntați și o să-mi placă, veți căpăta fiecare cîte o pîine plus o bucată de sâlam. Ați înțeles?

La un semn, puștiul aduce din cameră două pîini și sâlam.

— S-aud. Începeți.

După ce se consultă cîteva clipe, artiștii praghezi cîntă o melodie cehă. Observ din expresia ce se conturează pe fața neamțului că nu-i place, deși cîntecul este frumos, evocator, de-o armonie profundă, gravă. Un duet între un tenor liric și un bas cantabil. Dumnealui — șeful de bloc — este însă amator de operă.

I se cîntă din *Fidelio*, apoi din *Tosca*. Și ce minunată execuție! în zadar... Nimic nu-l poate

mulțumi.

— Cîntați din *Paiate*.

Și oamenii au cîntat. A răsunat acolo, în vecinătatea crematoriului, celebra arie a lui Canio.

Într-un tîrziu, plictisit, îi oprește.

— Rău, foarte rău. Voi nu sînteți artiști. Cîrpaci sînteți. Plecați de aici.

124

Oamenii privesc descumpăniți. Din cînd în cînd se uită la pîinea de pe masă. Au tot dreptul să-și primească răsplata făgăduită. Altester-ul înțelege reproșul mut al celor doi cîntă-reți și atunci izbucnește:

— Pentru porcăria voastră de cîntec ați vrea să vă și plătesc? Ei lasă, vă plătesc eu.

Și le-a plătit cehilor pentru munca lor cinstită. Au mîncat bătaie și au primit insulte.

Ce mai rîdeau bestia de teuton și „puștiul”¹¹ lui.

Puncte de vedere

Transporturi noi de deținuți sosesc din ce în ce mai rar. Într-o zi, în baraca noastră, în locul celor care muriseră sau fuseseră duși la *Revier*, sînt aduși încă 30 de oameni, abia intrați în lagăr. Printre ei se afla și un român — Nicola Grama. Un tînar de 21—22 de ani, voinic, plin de optimism.

Grama este și el unul din tinerii români trimiși să studieze în școlile militare din Germania. Așa cum Rainer — despre care am povestit la începutul acestor însemnări — fusese trimis la o școală de aviație, la fel acesta a fost trimis la o școală de artilerie.

Cînd România a întors armele împotriva fasciștilor, hitler-riștii le-au propus tinerilor aflați la învățătură să accepte să fie folosiți ca diversioniști. Cu toții — spre cîntea lor —, excepțiile fiind infime, au refuzat cu indignare asemenea oferte.

Dar să-l las pe Nicolae Grama să vorbească:

— Acum cîteva luni au venit trei ofițeri germani. Ne-au chemat la direcția școlii pe rînd. Mie mi-au spus că voi fi trimis într-o unitate de diversiune.

— Numai ție ți-au făcut această propunere?

— Ba nu. Și altora. De exemplu, aceeași propunere i-au făcut-o și lui Ion Dumitrescu din Strehaia, județul Mehedinți. După ce am fi fost instruiți, urma să fim parașutați în spatele frontului. Apoi s-a renunțat la această idee. S-a văzut că ar fi mai comod să ni se înlesnească trecerea prin linia frontului în rîndurile armatei române.

Ni s-a spus că, dacă vom fi interogați, să afirmăm că am fugit și că vrem să luptăm împreună cu ostașii români, alături de ostașii sovietici.

125

Trebuia să cîștigăm încrederea superiorilor, a camarazilor noștri și apoi să acționăm.

Ca ofițer de artilerie și geniu, aveam misiunea să sabotez operațiile militare, acționînd în sfera mea de activitate. De exemplu, să indic pod liber, iar în realitate podul să fie minat, în focul luptei, erorile sînt greu de sesizat. Sau să încurc legăturile, să fac nefolositoare încărcăturile de explozibil etc., etc.

— Asta în cazul cînd ai noștri v-ar fi crezut pe cuvînt. Adică în cazul cînd vi s-ar fi încredințat misiuni operative.

— Evident. în sfîrșit, după cum ți-am spus, am refuzat categoric. La fel au făcut și alți elevi. Urmarea? Am fost trimiși la Mauthausen. Colegul meu, Ion Dumitrescu, a încercat să evadeze în gara Gofritz. A fost împușcat pe loc.

— Ei da. Nu-i o treabă prea simplă.

— Ce are să se întîmple cu mine? Vom vedea. în orice caz, cred că era singura rezolvare...

Începeam să înțeleg că Telemac nu exagerase cînd îmi spusese odată că acum lagărul nu-i lagăr, este „pension”¹¹ față de ceea ce fusese altădată. Dar dacă în lagăr se văd semnele unei oarecari destinderi, impertinența și sadismul SS-îș-tilor nu se micșorează cu nimic.

Îmi amintesc de o întîmplare edificatoare în acest sens.

Sfîrșit de aprilie. Lucrez la un drum de acces în partea de răsărit a lagărului, sub supravegherea unui kapo. Muncesc din greu, dar, totuși, parcă s-a schimbat ceva. Pîna și kapo dă semne de apatie, de oboseală; fumează și privește absent la sîrmele de

înalță tensiune. Când cineva îl face atent că se apropie un ofițer SS, kapo se întoarce zîmbind, fără a-i raporta, așa cum îi impunea regulamentul, fără a-și scoate șapca de pe cap.

Deodată îl văd pe SS-ist înroșindu-se. Fruntea i se încrețește și cravașa fulgeră scurt. Șapca kapoului zboară în aer. Și l-a bătut hitleristul pe visătorul kapo pînă cînd acesta a căzut în nesimțire.

Noi încremenisem. Uitasem să mai mînuim lopețile privind această scenă. În fundul inimii mele mă bucuram, totuși, că o pățise kapo.

Ne venim repede în fire. Și pentru a nu păți ceea ce pățise supraveghetorul nostru, ne punem serios pe muncă. Era și timpul. SS-istul se îndrepta spre noi, zbierînd ca un descreierat.

— Să vă între bine în cap, porcilor! Războiul încă nu s-a sfîrșit. Germania n-a capitulat și nu va capitula niciodată. Dar dacă, totuși, va pieri, veți pieri mai întîi voi. S-a înțeles?

126

Toată lumea trebuie să se supună ordinii și disciplinei din lagăr. Să nu mai îndrăznească nimeni, fie kapo, fie simplu detinut, să nu execute ordinele. *Befehl ist Befehl!*^{LVIII}. Ați priceput? Iar detinutul este obligat să-l execute pînă la ultima lui suflare.

Asaltul Berlinului

— Mi se pare că s-a sfîrșit. Armata sovietică a început asaltul Berlinului. Ei? Acuma ce mai spui?

Îl privesc pe Telemac și-mi pare că visez. Va să zică, la porțile Brandenburgului. Iar noi, noi sîntem încă înlanțuiți în lagărul morții de lîngă Linz. Oamenii mor de inanție, sînt uciși în bătai. Oare nu mai cunosc geografia?

— Nu pricep. Atunci de ce nu ni se dă drumul, de ce nu sîntem eliberați?

LVIII Ordinul este ordin!

— Ei vezi? Asta-i altă poveste. Aici, la Mauthausen, fierbe cazanul satanei! Aici se fabrică faimoasa „armă se-cretă“ a Germaniei lui Hitler.

— Aici?

— Cum să-ți spun... nu chiar aici, dar pe aproape. Să te ferească sfîntul să fii trimis acolo unde se fabrică această armă.

—...?

— Pentru moment, alt lucru este mai important. Se pare că am căzut în zona de operații a americanilor. Și americanii nu se prea grăbesc. De cînd se tot aude că ar fi ajuns la Miinchen I

— Și atunci?

— Atunci ? Atunci trebuie să ai răbdare. Comandamentul lagărului nu s-a hotărît ce să facă cu noi. De-aici nu mai are unde să ne transporte. Celelalte lagăre au fost eliberate.

— Se zvonesc tot felul de lucruri. Într-o vreme se auzea că nemții or să ne bombardeze din aer.

— Planul a căzut. S-ar fi putut să nu fie uciși toți deținuții. Or, hitleriștii n-au nevoie de martori.

— S-a spus apoi că vor pune otravă în sfeclă, în mîncare. Arsenic.

— A căzut și planul ăsta. Una-i să otrăvești un om, o familie și alta-i să extermini un lagăr cu o populație de mii de oameni.

— Și? Se pare că pînă la urmă tot uciși vom fi.

— Te cam grăbești. Uی că sîntem în lagăr vreo cîteva sute de deținuți mai vechi, oameni încercați. Ei, nemții, știi că sîntem organizați.

— Știi?

— Taci! Mai mult să nu mă întrebi... Ascultă. Crezi că am suferit noi atîta amar de vreme, că am răbdat ani întregi chinurile iadului, pentru ca acum, în clipa cînd mîine, poi- mîine vom scăpa, să ne lăsăm sugrumați ca niște oi? Nu, fră-țioare, n-o să ne lăsăm. Și lucrul ăsta îl pricepe și Zieryeis, comandantul lagărului. Tu nu observi, nu vezi. De la o zi la alta, pînă și aroganța, morga lor nu mai este aceeași ! Asta-i situația. Da. Comandamentul și-a pierdut capul. Cunoști zicala: „Cînd Dumnezeu vrea să piardă pe cineva, îi ia mai întîi mințile¹¹”.

— De ce spui asta? Ce s-a întîmplat?

— Ei bine, deșteptii din comandament au hotărît să organizeze apărarea lagărului. Înțelegi? În acest scop, alcătuiesc subunități armate din deținuți

germani.

— Și ce-au să realizeze cu asta? O armată întreagă n-a fost în stare să țină în loc forțele aliate și vor schimba lucrurile câteva sute de pușcăriași? E stupid.

— Păi eu ce-ți spun? Au înnebunit.

— Într-adevăr, s-au scrîntit de tot.

— Totuși, s-au format două subunități dintre „verzi”. Se pare că pramatiile astea or s-o șteargă cu arme cu tot la apariția primelor patrule.

— Și unde au să se ducă?

— În munți. Au fost bandiți și vor viețui ca bandiți. Pînă se va face din nou ordine, vor putea jefui în voie și chiar vor ucide din nou. Doar asta le-a fost meseria.

— Să zicem. Cu noi însă ce va fi? Aceasta-i mai important de știut.

— Ce va fi vom vedea. Să ții legătura cu mine. Vorbește și cu ceilalți. S-ar putea să avem nevoie de voi.

În lagăr se fac fel de fel de presupuneri, care de care mai sumbre. Nu știm ce soartă ni se rezervă. Mai târziu s-a aflat din chiar gura lui Franz Ziereis.

Așa după cum se poate vedea din cele scrise într-o depozitie a comandantului lagărului Mauthausen, după ce Ziereis a fost prins de americani, soarta noastră nu era deloc roză.

128

„Potrivit unui ordin al ministrului Reichului Himmler, trebuia să ucid toți deținuții. Conform dispoziției primite din partea Obergruppenfiihrerului dr. Kaltenbrunner, deținuții urmau să fie aduși într-o galerie subterană ale cărei intrări trebuiau să fie zidite în prealabil, lăsîndu-se deschisă doar o singură intrare. Apoi, cu ajutorul unui exploziv oarecare, trebuia să arunc galeria în aer. Am refuzat să execut acest ordin. Este vorba de deținuții din lagărele Gusen I și Gusen II¹¹. Ce ipocriziei Această creatură abjectă n-a executat ordinul nu dintr-un sentiment de umanitate, ci pentru că, în mod practic, lucrul era irealizabil. Cercetările efectuate ulterior au stabilit cu precizie că în galeria respectivă n-ar fi încăput nici jumătate din numărul total al deținuților.

Totî sîntem îngrijorați. Ilia este de-a dreptul năucit. Grișa a dispărut fără urmă. Dacă ar fi evadat, s-ar fi dat alarma, am fi fost ținuți la numărătoare ore întregi. Dar nu. Șeful de bloc nici nu se sinchisește. La *Revier*, nu există nici un motiv pentru a fi dus; Grișa este un om sănătos, un om de-o forță herculeană. Este cel mai rezistent dintre noi. Sînt două zile de cînd nu știm nimic despre el. Deci posibilitatea sleirii forțelor, a îmbolnăvirii trebuie exclusă. Privind ochii obosiți și deznădăjduiți ai lui Ilia, încep să pierd și eu speranța că-l vom mai revedea pe temerarul sergent din grupa de cercetași a locotenentului Surkov.

Au trecut multe săptămîni de cînd sîntem în lagăr. Am rezistat destul de bine pînă acum. Dar, dacă ne-ar vedea cineva care ne-a cunoscut mai demult, ar trece pe lîngă noi fără să se oprească. Pînă și Pierre, cu admirabila lui fermitate, nu mai poate fi recunoscut.

Grișa nu este singurul nostru tovarăș dispărut fără urmă.

— L-ai găsit pe Bernadcek? — mi se adresează cineva. — Ar fi bine să-l întrebi pe Telemac. Nu se poate să nu știe unde se află.

— L-am întrebat. A stat în blocul 4.

Simt privirile încordate ale celorlalți tovarăși. Ochii lui Ilia s-au aprins din nou. A uitat pentru un moment dispariția lui Grișa.

129

— Ce-nseamnă a stat? Acum unde stă?

Acum?... Adevărul ne apare mai cumplit ca oricînd. Cu cîteva zile înainte de eliberare, acest om a fost introdus în tr-una din camerele crematoriului. Acolo — potrivit practicii folosite — i s-a tras un glonte în ceafă. Apoi, slugile naziste i-au prefăcut corpul în fum și cenușă.

După șapte ani de detențiune în înfricoșătoarele lagăre hitleriste, Bernadcek a fost ucis mișelește. Călăii n-au avut curajul să-l privească în față nici chiar în ultima sa clipă, de aceea l-au exterminat pe

la spate. Dar nu numai Bernadcek a fost asasinat în ultimele clipe ale existenței Mauthausenului. Și alți deținuți comuniști sau socotiți ca atare au avut aceeași soartă. Mulți oameni minunați au pierit în „*Nacht und Nebel*”.

Au pierit, uciși prin împușcare sau gazare, alături de sutele de deținuți care mureau de epuizare, de foame și mizerie. Și asta s-a întâmplat în ultimele zile, cu puțin timp înainte de eliberare.

Relatam că, deși nemaipomenit de greu, reușisem să ne organizăm, cât de cât, viața în lagăr. Promisem, fiecare din grupul venit de la Margarethen, câte o misiune.

Sarcina noastră principală era de a stabili legătura cu Comitetul internațional, ceea ce ni se părea un lucru aproape cu neputință de realizat. Astăzi înțeleg și găsesc firesc faptul că ne loveam de această dificultate ca de un zid de nepătruns.

În naivitatea mea așteptam să vină un grup de tovarăși și să spună:

„Iată! Noi sîntem comitetul!” Dacă analizez faptele de atunci la rece, cred că, în fond, noi am găsit acel comitet. Sau, mai corect spus, ne-au găsit oamenii din comitet pe noi. Căci ce altceva însemnau „întîmplările miraculoase”¹¹ datorită cărora scăpăm ca prin minune de la moarte?

Dar să revin.

Acalmie. Parcă și „Pupi”¹¹ s-a mai imblînzit. Nici la terasa-ment nu mai ieșim. După dispariția celor 10 000 de oameni, brigada *Essenfahren* s-a dizolvat de la sine.

Dar fără muncă, „viața”¹ în lagăr este de neconceput. Așa că reparăm aleile. Le bățătorim cu palmele ca să fie netede. Cu ce sînt așternute drumurile din incinta lagărului? Nu-s așternute cu nisip. Sînt pavate cu cenușa și zgura rezultate din cuptoarele crematoriului. Bățătorim cărările, aleile — peste care pășesc cizmele hitleriștilor — cu inimile și gîndurile tovarășilor noștri. Cînd palma netezește cenușa așternută

pe răzoare, îmi închipui că alin durerile deținutei Marie-Claude. Din cenușa ei vor răsări flori albastre, florile libertății. Sau poate mingii fruntea semeată a comunistului Bernadcek. S-ar putea să

fie și a lui Grișa. Cine știe?

Între infirmerie și crematoriu este un spațiu gol destul de mare. Pe acest loc s-a depozitat mai demult o grămadă uriașă de pietre scoase din cariera de lângă lagăr. Unii spuneau că, dacă nu s-ar fi precipitat evenimentele, probabil că s-ar mai fi clădit un crematoriu.

Acolo, lângă uriașa grămadă de bolovani, într-o zi am fost aduși un grup de 30—40 de oameni. Trebuia să strămutăm bolovanii dintr-un loc în altul și viceversa. Stupiditate tipic fascistă. Reeditarea mitologiceii torturi sisifice.

Telemac îmi povestește scene de un tragism sfîșietor, petrecute în cariera de unde se scotea această piatră.

— Comandamentul lagărului socotea ca un lucru de la sine înțeles să fie crud, bestial în primul rînd față de comuniști. În anii de început — 1940—1941, cînd au fost aduși în lagăr „spaniolii”¹¹ — noi am fost cel mai mult supuși batjocurilor, privațiunilor și torturilor, soldate cu exterminarea fizică pentru cei mai mulți. Printre noi se aflau și oameni mai slabi, care suportau greu regimul. Așa erau, spre exemplu, dr. Mesey, Filip, Diamant și alții. Primii doi, mai cu seamă, erau foarte slăbiți. Ei bine, tocmai pe ei îi forțau SS-iștii să scoată din carieră cele mai grele pietre. Cunoști cariera, are peste 70 m adîncime. Ca să ajungi în fundul ei, trebuie să cobori 186 de trepte. Imaginează-ți cum coborau și urcau această scară a iadului niște ființe sleite de puteri, niște oameni schilodiți în bătai. Pe atunci eram și noi, ca și tine, încălțați cu saboți.

Ei bine, nu o singură dată alunecam și cădeam pe mîzga treptelor de granit. Nu era zi să nu ne roșogolim pe luciul de gheață al abisului, să nu ne prăbușim cu mult înainte de a ajunge la capătul drumului.

La început am încercat să-i ajutăm pe cei slăbiți. Cînd li se dădea să ducă pietre mult prea grele pentru puterile lor, le schimbam din mers. A mers o dată, de două ori. Dar vai, cînd lucrul a fost descoperit...

„Așa? Îți bați joc de mine? Ei lasă, te învăț eu minte”¹¹. Și bietul om era silit să care bolovani pe care nici un om voinic nu i-ar fi putut duce. Urca 10, 20, 50 de trepte și cădea. Bolovanul se

rostogolea în fundul hăului zdrobind pe cei întâlniți în cale. Trebuia apoi urcat din nou.

131

Întîi a fost ucis Mesey. După puțin timp, Diamant s-a aruncat pe gardul de sîrmă. A fost electrocutat. Altuia, un kapo i-a dat o bucată de sîrmă:

„Spînzură-te, ce mai aștepti!”¹¹

Durata de rezistență era relativ scurtă. Cîteva săptămîni. Unii nu reușeau să reziste. Într-o dimineată, o parte din tovarășii noștri s-au hotărît să termine. N-au mai putut să îndure umilințele, bătăile și mizeria. Păcat. Au fost niște luptători buni. Erau oameni veseli, tineri. Aveau viața înaintea, dar pentru ei a fost scurtă. Au pornit și ei pe drumul luat de Diamant. Au ieșit din front și s-au luat de braț. Lozneau și Filip, Abramovici și Zighi. Apoi li s-a alăturat și Leib — șahistul. Era un jucător imbatabil. Greu găsea în unitatea în care lupta pe frontul din Spania și apoi în lagărele din Franța un adversar pe măsură...

Pînă la zid, pînă la sîrmă cu curent de înaltă tensiune s-au dus cîntînd. Peste ziduri, spre culmile munților, se înălțau — odată cu sufletele lor — acordurile *Internaționalei*.

Gusen

Ni se comunică o veste care face să ne înghețe sîngele în vine. O parte din deținuți, cu precădere din blocul 13, vor fi mutați la Gusen. De ce oare ne temem? Doar Gusenul este o anexă a lagărului Mauthausen. Ge poate fi mai rău acolo ca aici? Și totuși... Despre Gusen se șoptesc lucruri înfiorătoare. Ge se făurește în tunelele subterane? Oare acea armă secretă despre care mi-a vorbit Telemac?

Dubele au sosit. Vor pleca 300 de oameni. Cine vor fi nefericiții? Doar eliberarea noastră este o

problemă de zile. Să fii ucis acum...

Apelul I

De rîndul acesta, Rapportfiihrer-ul nu se lasă prea mult așteptat. Șeful de bloc și Blockschreiber-ul au încremenit în poziție de drepti. Secretarul de bloc copiază de pe lista SS-istului un șir de numere. Apoi strigă numerele celor vizati. Nu-i nici unul din cunoscuții noștri. Ba da. Este Spîru. Apoi sînt strigat și eu. Bine! Dar eu am fost lichidat, am fost ars o dată. Poate că nu am înțeles exact?

132

Privesc spre masa șefilor. Ochii mei întîlnesc din nou ochii Blockăltest er-ului. O clipă își mijește luminile. Parcă ar vrea să-și aducă aminte de ceva.

— *Du ! Heraus*²⁰.

Nu-mi vine să cred. Doar Telemac mă plătise cu 15 țigări.

— *Ich?*²¹

— *Ja. Ja ! Du. Aber schnell*²².

Ies din rînd și mă atașez grupului.

Ceilalți au trecut în repaus.

Sefii intră în bloc.

Îlia, Pierre, Emil ne privesc uluiți.

Ce-i de făcut? Ne vor trimite undeva unde nu cunoaștem pe nimeni. Spîru este și el la fel de îngrijorat. Și ce-i mai rău este faptul că sîntem despartîți.

Dar de ce ne transportă cu dubele negre? De ce nu mergem pe jos? Doar lagărul Gusen — pe cît se spune — este la o depărtare de 5—6 km.

Ce-i de făcut?

Prietenii rămași se sfătuiesc : caută o soluție. Se pare c-au găsit ceva.

Emil se îndepărtează în fugă. Unde s-o fi ducînd?

Păcat. Dacă aș fi avut norocul să trec neobservat încă puțin timp, aș fi scăpat de la moarte. M-aș întîlni din nou cu tovarășii mei de arme. Le-aș povesti prin cîte am trecut. Deodată apare Telemac, urmat de Emil.

— Ce-i cu tine? Cum de te-au triat? Ți-am spus doar să te ascunzi. Să văd ce se mai poate face. Ce dracu, e nebun?

Poate scăpăm și de data asta.

— Ștergeți-o! Hai, cărați-vă. Să nu vă mai vadă

nimeni pînă nu pleacă transportul.

— Și unde să ne ducem?

— Unde știți, numai aici nu. Ascundeți-vă după infirmerie, după crematoriu... Găsiți voi unde. Să plece transportul.

Cum oare l-o fi convins pe șeful barăcii să ne facă scăpați?

Dar ce este la Gusen? O anexă a lagărului principal Mauthausen? E prea puțin spus.

În lagăr se vorbea mult despre o misterioasă subterană. Se șoptea cu groază despre viața de acolo, deși mare lucru nu se cunoștea. În fiecare zi sosea unul sau mai multe camioane de la Gusen. Camioanele, conduse de SS-iști, erau încărcate

³⁰ — Tu! Afară.

³¹ - Eu?!l

³² — Da, dai Tu. Dar repede.

133 cu cadavre destinate crematoriului din lagăr. Era tot ce se știa. Mai târziu, după eliberare, misterul a fost dezlegat. Puțini au fost deținuții care au supraviețuit Gusenului.

La Gusen era, într-adevăr, o subterană, sau, mai precis, două subterane mari, principale, legate între ele prin patruzeci de tuneluri mari, transversale. Fiecare tunel avea o lungime de două sute de metri. În această imensă subterană trăiau mii de umbre, într-o permanentă căutare de hrană și a unui coli în care să se poată odihni o clipă după cele douăsprezece ore de muncă silnică.

Împărțirea plinii era un lucru greu de închipuit. Oamenii treceau unul cîte unul prin fața distribuitorului. Mii de oameni erau înspăimîntați de ideea că ar putea rămîne și fără mizerabila rație care trebuia să-i susțină pînă a doua zi. Distribuirea dura ore întregi, tot timpul oamenii fiind loviți, îmbrînciți, înjurați. Zdrobiți de mizerie, de boli, de muncă, de bătaie, se ajutau totuși unul pe altul, în limita posibilităților. De cum obțineau bucata de pîine, deținuții de-abia aveau timp să se aciueze pe un petic de pămînt mai uscat sau, dacă aveau noroc, pe vreo rogojină, căci rogojinile nu ajungeau pentru toți (îți erau acolo).

Dar despre odihnă, despre somn nu se putea vorbi. Oamenii de-abia așteptau și tresăreau, pe jumătate încă adormiți, halucinați, în uriașele

explozii ale dinamitei. Dealtfel, „odihna” era o adevărată bătaie de joc. Se „dormea” de la orele 3 — 4 dimineata pînă la ora 6, cînd se dădea scularea, ca imediat să înceapă adunarea pentru apel. Se dădea și la Gusen o „ciorbă” mizerabilă, pe care oamenii o primeau în niște gamele nespălate, traversînd desculți adevărate fluvii de noroi. După-amiază, din nou adunare. De data aceasta afară. Apoi iar adunare, în subteran.

Zilnic se scoteau treizeci-patruzeci de cadavre. Morți nu se știe de ce, morți de „boala tunelului”, cum se spunea. Mulți mureau pur și simplu de epuizare. Alții de oftică, dizenterie...

Haznalele pentru „nevoi” erau niște hîrdaie mari, în care SS-iștii se amuzau să-i scalde pe oameni. Îlîrdaiele erau aliniate în subteran. Cîte douăzeci la fiecare post și trei posturi pentru un tunel. Din cînd în cînd, vreun SS-ist care se plictisea venea acolo și vai de cel pe care-l găsea. Cu lovituri de picioare și cu patul armei îl răsturna înăuntru. Apoi începea să facă pe îmblînzitorul de animale și-l silea pe om să ȝopăie și să sară acolo, înăuntru.

Setea era un lucru cumplit. Timp de două luni n-a existat apă pentru oameni. Se distribuia detașamentului cîte o sticlă

134

de apă de persoană, dar kapo-ul, căruia îi trebuiau șapte sau opt sticle, le păstra pe toate pentru el și prietenii săi, iar deținuții n-aveau niciodată apă. Singura pe care o puteau bea era aceea din conductele canalizării ce deservea lucrările; se punea gamela în locul în care exista o fisură și apa curgea picătură cu picătură...

În această îngrozitoare învălmășeală a nopții subterane, viața nu mai avea nici un preț; unii dispăreau fără urmă în puțurile pline cu noroi. Cîteodată se stingea lumina. Era prilejul răzbunărilor, al brutalităților împotriva elementelor criminale pe care nemții le amestecaseră printre deținuții politici.

Hăituiala

Așadar, iată ce era Gusenul în care trebuia să fim trimiși. Și, ca să nu fim deportați acolo, ne-am evaporat.

A doua zi, deținuții sînt iarăși scoși la muncă. Exact ca într-o zi obișnuită. Hotărăsc — după sfatul tovarășilor mei — să mă ascund din nou, să nu ies la lucru. Spiru este mai puțin vizat și se duce cu brigada.

Plec spre blocul lui Telernac. Nu se sculase încă. Mă reîntorc și stau o vreme ascuns printre bolnavii de lîngă ușa infirmeriei.

Nimeni nu mă întreabă nimic, nimeni nu se ocupă de noi. Orele se scurg implacabil, așa cum se scurge și viața din trupurile noastre. După o vreme mă îndrept din nou spre Tele- mac. În baracă mai sînt și alți deținuți; nici ei n-au ieșit la lucru. Cînd vreun curios vrea să afle cine sînt, Telernac îi spune:

— Este un scriitor din țara mea. Trebuie să-l scăpăm cu orice preț.

Iată-rnă și scriitor!

În scurt timp, oamenii se duc la treburile lor, unul cîle unul. Este ora cînd SS-iștii controlează blocurile.

Nici acum nu știu de ce Telernac alegea drept refugiu locul din spatele crematoriului.

Pîndim cu rîndul. Cînd se ivește pericolul apariției unui SS-ist, mă prefac bolnav și Telernac mă conduce din nou la infirmerie. Raportează ceva despre închipuita mea boală și,

135

curios, explicația este acceptată. Se pare că și friților li s-a făcut lehamite; sîntem lăsați în pace.

La blocul meu vin doar cînd se dă stingerea. Evit să dau ochii cu șeful barăcii după întîmplarea cu încercarea de a mi se schimba domiciliul la Gusen sau — mai corect spus — în altă lume.

Zilele trec pline de încordare; sînt mereu hăituit.

Cotiuga vine, ca în fiecare dimineată, și încarcă pe cei tîrîți de cureaua prinsă de pîcior sau de mină. La înapoiere, brigăzile aduc, ca și altă dată,

pe tovarășii căzuți, pentru ca numărul deținuților să corespundă cu numărul celor ce au ieșit pe poartă dimineața. Pe coșurile crematoriului țîșnesc aceleași valuri de flăcări și fum, iar aerul este și mai greu, mai apăsător decît oricînd.

Să fie oare adevărat?

Ce s-a întîmplat? Visez oare? Lumina soarelui pătrunde prin ferestrele barăcii și noi încă n-am fost scoși la muncă. Oamenii dorm și doar a trecut demult ora 3. Oamenii dorm și afară e ziuă.

— Pierre! Pierre! Scoală-te.

— Ce este ?

— Tu înțelegi?...

— Ce să înțeleg?

— E ziuă și nu ne-au scos la lucru.

— S-a mai întîmplat și altă dată să nu fim duși la muncă.

— Da, dar tot la 3 se dădea scularea.

— într-adevăr.

„Pupi“ vorbește în șoaptă. La dracu... Parcă s-ar teme să nu ne trezească.

îmi iau sabotii și dau să ies afară. Nu, este cu neputință: puștiul — această canalie blondă — îmi surîde slugarnic și îmi face loc să pot ieși.

Este începutul lunii mai a anului 1945. Soarele luminează ca niciodată. Parcă și lumina lui e mai clară, mai vie. Nu-mi pot explica fenomenul.

— Observi ceva? — întreabă Pierre, care între timp ieșise și el.

— Mi se pare că cerul este mai albastru...

136

— Da. Este mai albastru. Fiindcă crematoriul nu mai arde.

Crematoriul este stins. Fumul nu mai întunecă lumina soarelui. Să fie oare cu putință? Să se fi terminat nare calvarul nostru?

Nu, nu s-a terminat.

Crematoriul începe din nou să ardă. Doar mai

muriseră peste noapte unii dintre tovarășii noștri. Cotiuga vine ca de obicei. Calul dă din cap, scormonește zgura cu copita și oamenii sînt tîrîți afară din blocuri.

De dimineată pînă seara, comandamentul lagărului arde în crematoriu mormane de documente. Miile de deținuți morți demult sînt din nou prefăcuți în scrum, sînt din nou uciși. Hitleriștii încep să se teamă de mînia popoarelor și încearcă să distrugă, să facă să dispară dovezile odioaselor crime. Pe coșurile crematoriului ies acum valuri de fum alburiu, aproape curat, fără cunoscutul miros care ne-a otrăvit viața atîta amar de vreme.

Ieri n-au mai apărut în lagăr uniforme gri-verzi cu capul de mort și oasele încrucișate. Poate că se tem să dea ochii cu noi? N-aș crede. Cine știe ce mai pun la cale. Sînt capabili de orice.

Ilia mă întîmpină cu un aer misterios.

— Nu observi nimic? — și îmi arată gheretele înalte de unde ne pîndesc temnicerii. — Uită-te mai atent...

Tot nu înțeleg. Ba parcă pricep ceva; nu mai sînt aeeiași SS-iști, bătoși și plini de emfază. Parcă-s mai plouați cei ce ne supraveghează acum, mai gîrboviți.

— Ei, ce spui?

Într-adevăr, în gherete nu mai sînt SS-iști. Garda este alta: oameni bătrîni. Așteaptă, se pare, și ei să se termine odată. SS-iștii au predat conducerea lagărului trupelor din Wehrmacht și s-au dat la fund, au dispărut.

Lui Ilia îi scînteiază ochii. Parcă ar vrea să ne comunice o veste ieșită cu totul din comun și nu știe ce să facă.

— Ce este? S-a întîmplat ceva?

— Într-adevăr, s-a întîmplat ceva, dar n-am încă certitudinea știrii. Se pare că cei din Gusen s-au răsculat. Au vrut să-i bage în subteran, să-i zidească de vii.

— De unde ai aflat?

— De unde? Nu asta-i important. Important este faptul că SS-iștii s-au cărat. S-ar putea să scăpăm cu viață.

întreg lagărul este în fierbere.

Ce va fi mai departe? Cine ne va elibera și cum?

Pericolul morții imediate s-a îndepărtat. Acum trebuie să rezistăm inaniției, mizeriei, bolilor, cuibărite adîno în noi.

Din *Revier*, oamenii ies tîrîndu-se, ca dintr-o leprozerie. Imploră ajutor în ultimele lor clipe de trăire. Au nevoie de hrană, de medicamente. De unde să luăm toate acestea, de unde să aducem „apa vieții”, leacul de care și mulți dintre cei ce „trăiesc” încă în blocuri ar avea nevoie.

Lumina soarelui se stinge încetul cu încetul. Mai trece o noapte. O noapte cînd visurile noastre depășesc orice margini ale irealului. Căci dimineța, cînd ne povestim visurile, ne dăm seama că am depășit timpul și am devenit oameni liberi.

Nici astăzi nu se lucrează în bucătărie. Nu sînt provizii. Sfecla se aduce din afară. În lagăr nu sînt depozite. Comandamentul a zăvorît porțile. Cu santinelele nu se poate sta de vorbă. Pînă și vechii deținuți, meșteri neîntrecuți în tainele „organizării”, pîr descumpăniți. Ce-i de făcut? Să spargem porțile? Dacă ne apropiem de ele, țevile mitralierelor din turnuri se rotesc spre noi.

Deodată, rumoarea din lagăr, zumzetul asemănător cu al unui roi de albine, se stinge; pe nesimțite și peste tot se așterne o tăcere grea, o liniște de plumb. Privim cu toții spre bucătărie, spre crematoriu. Cîțiva inși s-au urcat pe acoperiș. Scrutează zările spre Linz. Ca la un semnal, toate acoperișurile blocurilor s-au înnegrit de oameni. Nu ne mai impresionează nici gurile de foc îndreptate amenințător din turnurile de pază.

Nu se vede nimic deosebit. Ba parcă se vede ceva. Pe șoseaua care iese din localitatea Mauthausen urcă spre lagăr o mașină albă. Deasupra capotei se distinge o cruce roșie, în spatele ei, în semicerc, înaintează trei tancuri.

Tăoerea lagărului este sfîșiată de vocea, pînă acum amuțită, a miilor de deținuți. Oamenii rid și plîng. Oamenii redevin oameni. Se îmbrățișează, vorbesc incoerent. Doar Pierre tace. S-a îngălbenit. Ochii i-au rămas agățați de mașinile care înaintează prudent. Marile momente, marile emoții sînt uneori copleșitoare pînă la pierderea rațiunii sau chiar a vieții. Aceleași emoții — alteleori ucigătoare — le putem recepționa ca pe un simplu

fapt banal. Poate fiindcă le-am dorit prea mult. De aceea, cred, pe mine m-a impresionat mai mult atmosfera neobișnuită din lagăr, reacția atît de felurită a oamenilor, decît apariția acestor soli ai libertății.

Am privit curios și spre paznicii din turnuri. Manechine stupide. Salutau într-o perfectă poziție de drepți, de parcă ar fi sosit mașini hitleriste, și nu americane.

138

Porțile lagărului s-au deschis fantomatic. Automobilul și taneurile au pătruns în mijlocul nostru. În urma mașinilor, porțile s-au reînchis.

În clipa aceea mă aflu și eu pe acoperișul unei barăci. Aveam, așadar, o perspectivă larg deschisă asupra interiorului. Bucuria, fericirea eliberării se transformaseră într-un vacarm. Mașinile au fost luate cu asalt.

Deși îmbulzeala este de neînchipuit, un om reușește să se apropie de bordul unui tanc, să strîngă mîinile celor ce au adus eliberarea.

Din turela deschisă a tancului, un servanț privește buimăcit spectacolul tragic. Izbit de tonalitatea stridentă a strigătului omului, care depune eforturi desperate să se facă auzit, îl ajută să se apropie.

Privesc cu mai multă atenție scena ce se derulează.

Cine să fie omul? Îl cunosc și nu știu de unde să-l iau.

Ah, da! Este ofițerul care m-a ajutat în beciurile Hotelului „Metropol”¹¹.

A doua zi l-am văzut îmbrăcat în uniformă de ofițer al armatei S.U.A. Avea gradul de locotenent.

Îl abordez. Își amintește de clipele petrecute în subsolul Gestapoului. Apoi îl întreb:

— Nu cumva îl cunoști pe sergentul major Gay Haynes din Iowa? Sergent major aviator! L-am întîlnit la Rossauerlande.

— Nu, nu-l cunosc.

Ofițerul a plecat. De ce o fi fost trimis la Mauthausen? De ce nu l-am întîlnit și pe Gay Haynes?

Întreb-l, așadar, scăpați din iad.

Pe atunci nu știam ce a ordonat Himmler cînd a

fost întrebat dacă trebuie predate sau nu lagărele de concentrare.

„*Nici vorbă* — spunea acest odios călău fascist —, *nu pot fi predate... Nici un deţinut nu trebuie să cadă viu în mâinile duşmanului*¹’.

Şi totuşi! Ei, hitleriştii, ei, care se considerau, prematur, stăpînii lumii, n-au reuşit să ne extermine pe toţi. Libertatea este mai presus decît robia, viaţa este mai puternică decît moartea. Ei n-au reuşit să îngenuncheze lumea, aşa precum visau. Hitleriştii n-au reuşit decît vremelnice să încâtuşeze o parte a omenirii. Iar la sfîrşit au fost siliţi să răspundă pentru oribilele lor crime.

Echipajul tancului american care a intrat primul în incinta lagărului — comandantul carului, J. Kosiek din

139

Chicago, şi servanţii Ray S. Buch din New Jersey, John F. Slatton din Alabama şi Merle Carpenter din Colorado — avea ordinul de a face o recunoaştere între Katstorf şi St. Georges pentru a vedea dacă podurile sînt intacte. El a descoperit din întîmplare lagărele Mauthausen şi Gusen, neştiind nimic de existenţa lor, nici de cei peste 40 000 de deţinuţi.

„*Am rămas înmărmuriţi* — spunea J. Kosiek. — *Acea mulţime imensă de schehete*|||^a

Spre patrie!

Încetul cu încetul, oamenii îşi revin din coşmar, se trezesc la viaţă. Mîncarea ce ni se dă devine din ce în ce mai substanţială, bolnavii sînt îngrijiţi cu atenţie. Rar mai moare careva. Soarele încălzeşte trupurile noastre vlăguite.

Primul convoi, format din francezi, a plecat spre patrie.

— Să-mi scrii, Pierre, să nu uiţi.

— Cum s-ar putea să uit... Dar unde să-ţi scriu, la ce adresă?

Într-adevăr. Unde să-mi scrie? Demult n-am mai

fost în țară. Cîte se vor fi schimbat?

— Să-mi scrii la unitate.

A plecat amicul meu, mîndrul meu esperantist. Spunea că va veni să vadă România. Era curios s-o cunoască din cele ce-i povestisem.

Spre surprinderea mea, cu grupul francezilor văd că pleacă și spaniolii, eroii de la Guadalajara, și, odată cu ei, pleacă și Ion Telemac.

— Ce-i cu tine, Ioane? Nu vii cu noi în țară, în România?

Îl văd căzut pe gînduri. Privește în zare și obrajii i se împurpurează.

— Să vin în România? Cum aş venii De cînd aştept eu clipa aceasta. Situația mea este însă mai complicată. Vezi, tu ai indicativul roșu — comunist. În plus, pe pieptul tău e scris Riime, adică român. Eu am indicativul violet, ceea ce înseamnă apatrid. Da. Sînt un om fără patrie.

140

— De ce? Doar ai și tu inițiala „S” — spaniol.

— Tocmai asta-i problema. Am luptat împreună cu spaniolii republicani. M-au prins nemții împreună cu ei, deci sînt spaniol. Dealtfel, cînd m-am refugiat în Franța, Ambasada română din Paris ne-a comunicat că noi, foștii luptători în Brigăzile internaționale, ne-am pierdut cetățenia română. Așa că acum plec cu ei, cu spaniolii, și după aceea voi mai vedea.

— Bine. Dar spaniolii republicani nu se mai pot reîntoarce în țara lor; acolo este Franco.

— Da. Ai dreptate. De aceea, noi, „spaniolii”, ne ducem în Franța. Acolo s-au înființat comitete antifasciste ale fostelor Brigăzi internaționale republicane. Nu știu ce se petrece acum în România. Tu știi?

— Nu. Nu știu. Dar știu că România a întors armele la 23 August 1944 împotriva Germaniei naziste. În țara noastră a fost doborît regimul fascist. Cînd am plecat eu pe front, orientarea întregului popor era către stînga, către democrație.

— Foarte bine. Dar concret știi cine guvernează în România acum, cînd războiul s-a terminat?

— Nu știu, dar presupun.

— Nici eu nu știu și nici nu pot să presupun.

Cînd se vor liniști apele, voi veni și eu în București. Îți închipui cît doresc să-i văd și eu pe ai mei. Te rog să crezi că și mie mi-e dor de meleagurile patriei, măi frate. Apropo 1 Să-i cauți în țară și pe ceilalți „spanioli” români care au fost în lagăr cu noi.

— Cine a mai fost? Și unde sînt acum?

— Caută-i pe Nedelcu și Ambruș. Pe Miron Lazăr...

— Mai sînt?

— Știu eu? or mai fi trăind... Tu caută-i. Poate vin și ei în Franța în vizită.

— Dar unde sînt?

— Mai există și alte anexe ale lagărului. Gusen și Ebensee, Steyr și San Albrecht. Să-i cauți pe Traian Antonescu și pe Faltin. Oare Floricel Marinescu o mai fi trăind?

— Bine, Ioane, am să-i caut; sper să ne mai revedem. N-am să uit niciodată că m-ai ajutat la nevoie, că mi-ai salvat viața.

— Lasă, doar ești un *paysan* de-al meu. Să te duci la american și să-i spui cine ești, altfel ai să mai stai mult și bine în fortăreață. Ei, să ne vedem cu bine. Dacă ajungi

141

înaintea mea în România, să le spui tovarășilor că te-ai întîlnit cu Ion Telemac.

— Cu bine, Ioane! N-am să uit.

*

Rînd pe rînd pleacă grupuri de foști deținuți, de oameni acum liberi.

A plecat și Ilia cu grupul sovieticilor. Zîmbește. Pare puțin melancolic. Doar ne despărțim.

Au rămas cehii, polonezii, sîrbii, bulgarii și noi, românii. Cehii vor pleca zilele acestea.

Greu a fost. Dar am biruit. Nu trebuie să uităm însă niciodată că am fost la Mauthausen. Și vremea trece. Din cînd în cînd pleacă și grupuri de polonezi, de sîrbi.

Iau conducerea grupului de români. Sîntem nouă oameni care vrem să înfruntăm riscurile unei călătorii în orice condiții. Printre cei nouă sînt Emil și Spiru.

— Trebuie să vorbești cu comandantul lagărului, îmi spune Spiru.

Comandantul lagărului este în prezent un locotenent-colonel din armata S.U.A.

Caut un interpret și mă prezint. Îi exprim dorința românilor și sînt aproape sigur că voi reuși. Dar...

— Eu nu știu cine sînteți. Afirmăți că sînteți români? Dar de ce ați fost aduși în lagăr? Sînteți deținuți politici? Cum puteți să dovediți? De ce nu vin să vă ceară trimișii guvernului din România?

— Guvernul n-are cum să știe unde sîntem noi.

— Scrieți acasă și să se intereseze familiile.

— Rine, dar asta ar dura cel puțin o lună, dacă nu chiar mai mult.

— N-am ce să vă fac. Și-apoi, trenurile nu merg.

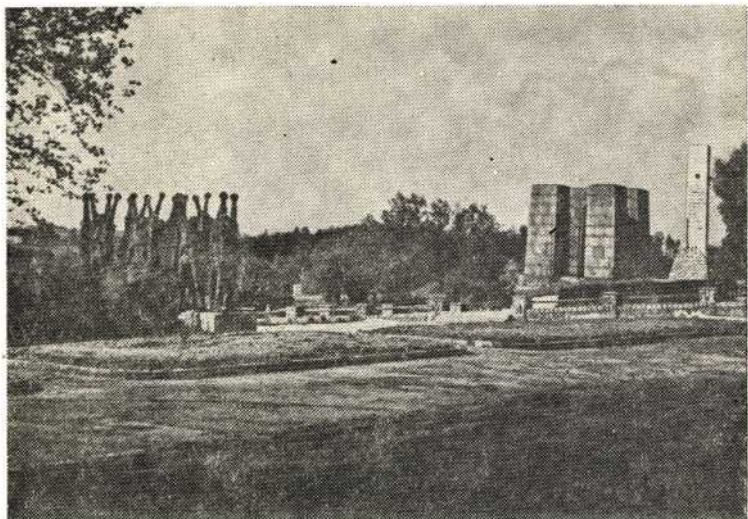
— Plecăm pe Dunăre, cu un vas, cu un șlep; găsim noi un mijloc de transport.

— Nici aceasta nu-i o soluție. Dunărea este blocată. Podurile au fost bombardate.

Au mai trecut cîteva zile. După ce m-am sfătuit cu tovarășii mei, m-am prezentat din nou la comandant.

— Ei, ați găsit un mijloc de transport?

— Da. Plecăm pe jos.

Vedere generală a monumentelor ridicate la
Mauthausen

— Cum? Ești spiritual, domnule. Iată harta. De aici, de la Linz, și pînă la București sint mai bine de 1 200 km și voi — foști deținuți în Mauthausen — vreți s-o porniți pe jos!

— Nu-i nici un motiv de îngrijorare. Am străbătut pe jos multe sute de kilometri, și încă luptînd. Așa că...

— Bine. Să terminăm. Aduceți-mi certificate medicale că sînteți în măsură să suportați un astfel de drum și voi da ordin să vi se elibereze permise de trecere.

A doua zi am primit adevărurile de eliberare din lagărul de concentrare Mauthausen.

Plecam spre patrie, spre ROMÂNIA 1

III

DUPĂ TREIZECI DE ANI

De bună seamă, cititorii vor fi curioși să afle, după ce au cunoscut unele figuri de deținuți ai Reichului nazist cu care eu am intrat mai mult în contact, ce au devenit acești oameni după trei decenii. (După apariția primei lucrări, 2-5 *țigări*, mulți mi-au pus realmente această întrebare.) Trebuie însă să mărturisesc că eu însumi știu prea puțin despre foștii mei tovarăși de suferință.

Gu unii m-am reîntîlnit și am scris în prezenta carte despre ei. Ion Topoliceanu, Emil Dîrlău și Spiru Hagiu, foștii mei camarazi din divizie, sînt acum ofițeri în rezervă — oameni așezați, la casele lor, cu tîmplele ninse, cu copii mari, cu nepoți.

Ion Telemac — nr. 264 —, care mi-a salvat viața plătin- du-i șefului de bloc 15 *țigări*, s-a căsătorit cu o cetățeancă franceză și s-a stabilit la Montreux, în Elveția. Gu cîțiva ani în urmă am citit în *Buletinul foștilor deținuți antifasciști de la Mauthausen*, care apare la Paris, că a încetat din viață. M-a durut aflînd această tristă veste.

Despre Gay Haynes, despre Franz — François Poiret— și despre Ilia Surkov nu mai știu nimic.

Cu Mihai Faltin am făcut cunoștință mai tîrziu, din întîmplare. Mă aflu într-o grădină din Floreasca. Beam o bere. Alături, la o altă masă, se îndeletniceau cu aceeași ocupație doi inși. Deodată, aud pomenindu-se de Spania. Amintiri, confesiuni. Mă apropii și mă prezint. Se prezintă și ei.

— Mihai Faltin.

— Haralampie Anghel.

Trecuse atîta amar de vreme de cînd Ion Telemac îmi ceruse să-i caut, după eliberare, și pe alți „spanioli”¹¹ români. Am tresărit. Îl aveam acum în față pe Mihai Faltin. Pe Haralampie Anghel nu-l cunoșteam. El nu fusese în Mauthausen.

Aducerile aminte se deapănă, emoționante. Ascult înfiorat evocări de luptă de pe frontul Spaniei revoluționare. Au trecut aproape 40 de ani, dar amintirile nu s-au estompat.

Cu acești oameni — de mult trecuți de prima tinerețe — m-am întâlnit adeseori. Pe mine mă interesa îndeosebi să cunosc soarta luptătorilor români care străbătuseră infernul de la Mauthausen.

Într-o zi, Mihai Faltin mă abordează:

— Ti-am citit memoriile despre Mauthausen. Redai doar pe jumătate ororile din lagăr. În afară de aceasta, scrii doar de câțiva tovarăși români care și ei, ca și Telemac, au avut nefericirea de a „trăi” în iadul acela blestemat. Trebuie să-l cunoști și pe Traian Antonescu. Trăiește aici, în București...

Telemac nu știa nici el unde sînt ceilalți voluntari români cu care a îndurat exodul prizonieratului, de la Dunkerque pînă în sinistra temniță de la Mauthausen. N-avea de unde să știe. Unii au murit. Au fost uciși. Sau și-au aruncat mița (boneta) în lumea „libertății**” ce se scurgea prin sîrmele încărcate cu electricitate de înaltă tensiune. A fost groaznic. Mai îngrozitoare a fost însă așa-zisa viață pe care am trăit-o noi, cei ce nu ne-am sinucis. Ai fost și tu acolo, Sandule. Dar, așa cum ți-a spus și Ion Telemac, tu și ceilalți deținuți români vă puteați socoti răsfățați de soartă. Căci una-i să fi supraviețuit în închisorile hitleriste și la Mauthausen cîteva luni, mai cu seamă cînd Hitler era pe drojdie, și alta-i să înduri ce am îndurat noi de la începutul războiului, atunci cînd nemții cucereau țară după țară, cînd stăpîneau întreaga Europă. Da, măi frate, alta-i povestea noastră, pe care am însemnat-o cu lacrimi de sînge timp de aproape cinci ani. Înțelegi? Cinci ani. Cinci veacuri
I

Și, într-o zi, ne-am întrunit toți trei acasă la Traian Antonescu. Ore întregi ne-am depănat apoi amintirile.

— O dată, le spun eu, pe cînd eram hăituit de SS-iști în lagăr, am intrat în blocul locuit de kapo.

L-am găsit pe Telemac. M-a primit fără să pară surprins. Unii dintre șefii de brigăzi se uitau curioși la noi, nu știau ce „pasăre măiastră** mai sînt și eu.

— S-o fi gîndind că ești și tu pe punctul de a ajunge kapol — intervine Mihai Faltin.

— Mai știil Poate și la asta s-or fi gindit. Aș vrea să fac, totuși, o precizare. Sub denumirea generică de kapo se înțelege îndeobște un deținut cu funcții de conducere și care,

148

implicit, trebuia să fie rău cu cei în subordine, să fie confundat cu o bestie. Nu vreau să-i scuz, să le iau apărarea, dar dacă mă gîndesc la Ion Telemac sau la Hans Marsaleck — Schreiber-ul — pot eu oare să spun ceva rău despre ei? Nu. Dimpotrivă. Doar mi-au salvat viața, și nu numai mie.

— Ai dreptate. Să nu-i băgăm pe toți în aceeași oală. Au fost și buni și răi. Așa-i, Traiane?

— Așa-i, doar și pe noi ne-au ajutat tot niște tovarăși, deși erau kapo.

— Și cum vă spuneam, am intrat în baraca lui Telemac. La un moment dat, m-am văzut înconjurat de cîțiva din tovarășii lui Ion. Nu știu ce le-o fi spus în argoul lagărului, pentru mine aproape de neînțeles. Am priceput doar că mă prezenta astfel: „Este un scriitor din țara mea. Trebuie să-l scăpăm cu orice preț“. Poate se gîndeau că voi scrie despre cele ce s-au întîmplat acolo. Nu știu dacă v-am spus că Telemac mi-a cerut să vă caut. Ei bine, iată, v-am găsit.

— Să vezi, Traiane, de-abia acum are să scrie o carte completă. Să-i amintești pe toți românii care au fost în Mauthausen. S-a scris despre francezi, despre italieni, despre englezi, despre cehi și polonezi, numai despre români nu s-a scris nimic sau aproape nimic.

— Să începem cu începutul. Traiane, spune tu cum ați căzut prizonieri, cum ați ajuns în lagăr.

— Bine. Să încerc. Numai dacă nu voi greși. Au trecut doar mai bine de 30 de ani...

După ce am trecut Pirineii, înapoi în Franța, am fost „cazați¹¹ o vreme în cîteva lagăre — la Gurs, la Saint Cyprien și în altele. Apoi, o parte dintre noi — luptători voluntari de toate naționalitățile — am fost duși la Dunkerque, un port mineralier de pe

coasta franceză a Mării Nordului. Aici am fost puși să săpăm tranșee, să construim fortificații. Era în vara anului 1940. Bătea un vîntișor cald, o briză plăcută dinspre mare. Munceam noi, dar nu ne speteam. Ne gîndeam, totuși, că-i mai bine să muncești liber. Făceam fel de fel de planuri de evadare, dar, după atîta amar de vreme de război, de lupte la care am luat parte pe frontul din Spania republicană, după privațiunile din lagărele de la Gurs și Saint Cyprien, ne venea greu s-o pornim iarăși în necunoscut. Unii, mai harnici, mai hotărîți, evadaseră mai demult, și bine au făcut. Au plecat Carol Goldstein și Nicolae Cristea, apoi Gheorghe Adorian și Haralampie Anghel.

— Au plecat și alții. După ce Franța a semnat armistițiul, mulți români au intrat în Mișcarea de rezistență.

149

— Au luptat în *maquis*...

— în luptă, acolo, în *maquis*, a fost prins Nicolae Cristea.

— L-au executat nemții. Și ce om a fost!

— Păcat... Au căzut și alții. Ce poți să faci? Noi am întîr- ziat și într-o zi au apărut nemții. Ne-au înconjurat și ne-au luat ca din oală...

— Mai întîi n-au știut cine sîntem. Credeau că au de-a face cu muncitori francezi.

— Ce s-o mai lungesc. Ne-au luat, și odiseea noastră, calvarul nostru, a început. Unii dintre noi se bucurau.,,Gata 1 Sîntem prizonieri de război și vom fi tratați ca atare, conform cu acordurile de la Geneva^{LIX LX}.

— Dar ne-am dezumflat repede. Noii noștri stăpîni și-au dat repede seama de cauza entuziasmului nostru. Unii dintre germani înțelegeau franceza. Parcă îl aud pe un ofițer hitlerist cum ne spunea: „Vă bucurați căm devreme. *C'est pas fini*^{iu}...

— Și ne-a ieșit pe nas aroganța noastră, spune Traian.

— De la Dunkerque, din Franța, am mărșăluit prin Belgia și am fost trecuți în Olanda. De ce am

făcut ocolul acesta, nici acum nu știu.

— Poate, Traiane, pentru că armata germană își dezvoltă ofensiva în Franța.

— Se poate. Și atunci, căile de comunicație erau supraaglomerate. La un moment dat, după ce intrasem în Germania, convoiul nostru a fost oprit.

„Halt!”

— Ne-am privit lung. Nu știam ce ne așteaptă. În coloană se aflau cam 20 000 de oameni, tot felul de prizonieri: spanioli, francezi, cehi, polonezi, sîrbi, români și chiar germani antifasciști, din aceia cu care am luptat alături pe Ebro.

— Și aici, tovarășe Antoniu, a intervenit norocul nostru vremelnic, dacă se poate numi noroc. Coloana a fost ruptă în două. Cei din frunte, pînă la jumătatea coloanei, au fost duși mai departe. Au intrat direct în lagărele de exterminare. La Mauthausen, la Gusen. Printre aceștia au fost și „spaniolii” români Diamant, Telernac, Zighi și alții, despre soarta cărora ai aflat cînd ai fost dus și tu acolo.

— Noi, cei ce nu am fost imediat închiși în temnițele morții, am fost duși în lagărul de prizonieri de război de la Krems. Aici am stat aproape un an și ceva. Se înțelege că nu am stat pe roze. Dar, totuși, a fost o detențiune incomparabil mai ușoară decît la Mauthausen.

De aici am fost transportați, o parte dintre noi, în Austria, în *Stahl-lager-xA* de la Neuzen, iar apoi la Mauthausen. La Neuzen exista o fabrică de armament și de avioane, unde prizonierii erau obligați să lucreze epuizant.

— Mai ții minte, Faltine? Lucram la niște construcții... Sabotam și noi cît puteam. De exemplu, trebuia să pregătim mortar și, în loc de trei saci de ciment, amestecam cu nisip și pietriș doar un sac sau chiar numai o jumătate, să nu facă priză.

— Nemții duceau lipsă și de cuie. Și nu puține lăzi am îngropat noi în pămînt. Îți dai seama ce riscam dacă eram prinșii? Pe vremea aceea, vorbesc de anii 1940—1942, ei erau doar stăpînii Europei. Îmi aduc aminte că, la un moment dat, un gestapovist îmi spune: „Foarte bine. Ai luptat în Spania împotriva unităților generalului Franco. Acum sînteți în mîinile noastre. Vă putem ucide.

Frontul cere tot mai multe arme și muniții, echipament de tot felul, cere alimente, mîncare, înțelegi. Și voi credeți că o să vă hrănim pe voi, niște bandiți, care ați luptat împotriva Germaniei? Pe voi, bolșevicilor? Totuși, vi se mai oferă o șansă" „Care"? „Să veniți în rîndurile armatei fiihrerului, să luptați — de rîndul acesta — împotriva dușmanului nostru de moarte, împotriva Rusiei comuniste. Ai înțeles? Alege! Veți fi apoi liberi sau veți cădea în luptă ca niște eroi". „...I" „Te gîndești că ai putea să mori? Ai dreptate. Din război nu se întorc toți. Dar nici nu pier toți. Pe cînd aici veți crăpa pînă la unul". „Da, am ales". „Ei vezil Să-i sfătuiești și pe ceilalți camarazi ai tăi să se înscrie și ei în rîndurile glorioaselor noastre trupe". „Dumneavoastră nu ați înțeles ce am ales eu. în Spania am luptat ca voluntar și am fost rănit. Puteam să fiu ucis, cum au fost mulți dintre tovarășii mei. Dar am luptat pentru o cauză dreaptă, pentru libertatea poporului spaniol. Or, Germania a început războiul pentru înrobirea popoarelor. Mă surprinde faptul că îmi faceți asemenea propuneri; doar nu sînt mercenar. Eu nu mă vînd, chiar dacă prețul este viața mea, așa după cum mă amenințați... La fel vă vor răspunde și ceilalți tovarăși: români, francezi, cehi și polonezi, ca să nu mai vorbim de spanioli". „Ajunge! Porcule. Vei plăti scump obrăznicia ta. Iar dacă crezi că te vom ucide imediat, te înșeli, banditul. O să vă facem să vă blestemați zilele care le veți mai trăi pînă cînd o să dispăreți în «*Nacht und Nebel*». Nu știți ce vă așteaptă. O să vedeți curînd".

— Și cum ați putut voi să rezistați atîta amar de vreme ?

151

— La început am crezut că se sfîrșește cu noi. SS-iștii și kapo se uitau și rînjeau batjocoritor cînd vedeau cum mă munceam să ridic un bolovan. Cîte înjurături, cîte umilinte, cîte lovituri a trebuit să înghit... Este o vorbă de-a noastră: „Să nu dea Dumnezeu românului cît poate să îndure". Am încercat eu să urc scările cu povara aceea peste puterile mele. Dar mi-era cu neputință. în zadar mă loveau cu ciomegele. înngenuncheam, mușcam treptele și mă gîn- deam că ar fi mai bine s-o

sfîrşesc. Eram ca o gloabă bă- trîină, sleită de forţe, înhamată la o căruţă peste măsură de încărcată. Degeaba îl bate stăpînul pe bietul cal. Se opinteste, tremură din toate mădularele, dar nu poate urni greutatea. Şi-atunci, întoarce capul către cel ce-l chinuie, îl muştră din ochi, se poticneşte şi gata, îşi dă duhul. În ultima clipă s-au oprit lîngă mine doi cehi voinici. Se pare că nu veniseră de mult. M-au ajutat, m-au susţinut pînă sus. „încet, încet, tovarăşe. Nu te grăbi. Ei nu ne pot supraveghea pe toţi deodată. Să nu mai ridic un pietroi atît de greu”.

M-au mai ajutat şi alţii. Dar nu toţi au putut să îndure un astfel de regim de muncă. Ţi-a spus Telemac despre Diamant şi Zighi şi despre ceilalţi „spanioli” români. Să scrii şi despre Floricel Marinescu. A fost un oltean din Craiova — bun luptător. S-a stins şi el. A murit pur şi simplu de foame, de extenuare şi mizerie. A suferit îngrozitor. Şi poate ar mai fi trăit dacă mă asculta. „Măi Floricel — îi spuneam eu —, mai rabdă, măi Floricel. Pînă o să dăm de vreun fir, pînă o să ne poată ajuta tovarăşii mai vechi”. N-a avut putere să mă asculte. Scociora prin gunoaie după resturi, după coji de cartofi. Şi nu o dată i le-am aruncat în closet. S-a îmbolnăvit de dizenterie. Şase zile a zăcut pe ciment pînă a murit...

Şi Marin, Kilom Marin. Tot oltean. Din Gorj. Era roşcovan, cu o chică ca para focului. În Spania, voluntarii îi spuneau *Rubio*^{LXI}. Bun băiat şi el. Într-o iarnă, la Steyr, era un ger de —30°. Crăpau ouăle corbului. Noi, îmbrăcaţi ca vai de lume. În iarna aceea locuiam într-o baracă cu 200 de oameni. Doamne, ce frig era... Şi noi trebuia să dormim fără sobă, fără ferestre. Parcă intram în mormînt noaptea. Lui Marin i-au degerat degetele de la picioare şi de la mîini. N-a mai putut ieşi la lucru. Un kapo neamţ l-a bătut în cap pînă l-a omorît. Puţini am scăpat cu viaţă.

Au mai supravieţuit Doti Alexandru, Marin Lazăr şi Alexandru Ambruş. Restul n-au mai avut fericirea să-şi vadă ţara.

— Eu, cînd am fost adus la Mauthausen, dintre

„spaniolii” români nu l-am găsit decât pe Ion Telemac. Voi, ceilalți voluntari din Brigăzile internaționale, unde erăți?

— La un moment dat, nu mai țin bine minte prin ce an era, Mauthausenul era arhiplin. Și-atunci s-a luat ho- tărîrea să se mai înființeze o anexă la Ebensee. Acolo am fost trimiși și noi, odată cu alți deținuți. Dar să nu-ți închipui că la Ebensee am dus-o mai bine. A trebuit s-o luăm de la capăt, să construim ziduri, barăci, administrație, mă rog, tot ceea ce era necesar unui lagăr de concentrare. Cu noi au venit, pe lângă SS-iști, și un grup de kapo aleși dintre cei mai ai dracului. Era unul mai cu seamă, un vie- nez, spaima oamenilor. Un uriaș, parcă era o gorilă.

— Vorbești de „King-Kong”?

— Da, la el mă gîndesc. De fapt, îl chema Magnus Keller. Și, ciudati Cînd s-a născut, părinții i-au pus numele de Magnus; poate nu din întîmplare! O fi venit pe lume mare și urît, ca un pui de gorilă. Ceea ce ne surprindea era că purta vinclu roșu — antifascist. Dar, pe cît am auzit, era delincvent de drept comun. Nici el nu mai știa cîte condamnări a avut. Se bucura, în lagăr, de o considerație deosebită din partea SS-iștilor. Putea să iasă în oraș fără însoțitor, avea dreptul să frecventeze bordelul. Mă rog, i se crease un regim preferențial. În schimb, se purta cu noi ca în filmele de groază. Cînd încrunta sprîncenele și se uita pe sub gene la un deținut care, poate, comisese vreo abatere, omul putea să-și ia adio de la viață.

— Da, era un sadic, o bestie. Ar fi trebuit să fie și el ucis de o mie de ori. Și totuși, în procesul de la Dachau, unde au fost judecați și alți criminali de război, mai mărunți, în afară de cei mari, judecați la Niirnberg, Magnus a apărut ca martor acuzator al comandanților SS-iști. Și culmea, după ce a fost și el judecat — doar se prezentase singur —, a fost achitat. Iată cum se face și cum se scrie istoria.

— Dar cu Pierre Mayer, cu esperantistul, cum te-ai întîl- nit? Spuneai că a fost la tine în ospetie, mă întreabă Mihai.

— Da, a fost. Ne-am întîlnit în campingul de la Bă- neasa. A venit ca turist împreună cu soția lui, Denise, și cu trei din cei patru copii.

— Și cum te-a găsit?

— E o poveste oarecum romantică. După ce ne-am despărțit, în anul 1945, am corespondat cu Pierre vreo doi

153

ani. Apoi, legăturile noastre au încetat. Pe vremea aceea, treburi multe îmi umpleau timpul. Anii s-au scurs. Eu am trecut în rezervă. Scrisesem cartea *15 țigări — memorii de război*. I-am trimis și lui un exemplar la vechea adresă.

— Când a fost asta?

— Prin anii 1967—1968. Dar cartea mi-a fost trimisă înapoi: „adresantul necunoscut”¹¹. Ciudată mai este și întîmplarea! în același timp, Pierre mă căuta și el. Scrisorile noastre se încrucișau pe drum! Într-o zi, tovarășii de la Asociația foștilor deținuți antifasciști m-au chemat și mi-au înmînat o scrisoare. Era de la vechiul meu prieten din Franța. Întreba care mi-e adresa și dacă poate să ne viziteze țara, implicit pe mine. Și așa, după 25 de ani, ne-am revăzut. Cum s-au simțit la noi, în țară, o puteți vedea din prefața scrisă de el. A urmat apoi călătoria mea în Franța. Reîntîlnirea a avut loc în gara Valence. De acolo, fostul meu tovarăș de lagăr ne-a luat — pe mine și pe soția mea — și ne-a dus spre casa lui, „La Vigie”, departe, la vreo 80 km, în Munții Cevennes. Vila în care ne-a adăpostit este construită pe o înălțime care domină străvechiul orașel feudal Aubenas, așezat în fermecătoarea vale a Ardeche-ului, un afluent al Ronului.

Spre surprinderea noastră, am găsit acolo un al cincilea copil: un băiețel, Olivier, în vîrstă de doi ani — ceilalți copii sînt trecuți de vîrsta adolescenței.

„Îți place? — m-a întrebat Pierre. — Am impresia că ești oarecum nedumerit”¹.

„Este încîntător! Denise, cînd ți l-a adus barza?”

Au izbucnit cu toții în hohote de rîs.

„Într-adevăr, ni l-a adus o barză; o barză cu aripi de oțel. L-am luat din cuib de la aeroportul Orly. Ni l-a adus din Vietnam. Este un copil orfan și l-am adoptat**.

„Vrei să spui că este vietnamez?”

„De fapt, este produsul a două rase; mama, vietnameză, ucisă în urma unui bombardament. Tatăl, american. Sосesc mereu transporturi de copii

orfani. Noi l-am luat pe acest *petit gamin*^{LXII}; el e stăpînul casei**.

— Impresionant! înseamnă că sînt oameni de omenie.

— într-adevăr, sînt oameni buni. A fost emoționant. Dar despre felul cum am fost primiți în casa familiei Jayer, despre farmecul și pitorescul ținutului din sudul Franței, Vivarais- Ardeche, cu vestigiile sale antice și medievale, s-ar putea scrie multe. Se înțelege că aceste impresii nu pot fi inserate în lucrarea de față. Le voi evoca, poate, într-o altă carte.

Epilog

LECȚIA ASPRĂ A ISTORIEI

„Nu trebuie să uităm nici un moment că în lume există încă imperialism, forțe reacționare, fascism — deci concepții reacționare, anticomuniste foarte active. Noi trebuie să participăm în mod ferm și consecvent la lupta împotriva tuturor acestor manifestări, sub orice formă ar apărea ele, nu numai pe plan național, ci și pe plan internațional¹¹..

NICOLAE CEAUȘESCU.

LXII Ștrengar.

La 1 octombrie 1946, Tribunalul Militar Internațional «de la Niirnberg, alcătuit din reprezentanții celor patru mari puteri aliate — U.R.S.S., S.U.A., Anglia și Franța — dădea citire istoricului document care a însemnat condamnarea regimului nazist din Germania, condamnarea principalilor criminali de război, care au declanșat cea mai sîn- geroasă, bestială și dementă hecatombă de cînd există omenirea pe această planetă. Principalii criminali de război germani au fost condamnați unii la moarte prin spîn- zurare, alții la închisoare pe viață sau pe termene variate.

Pentru prima dată în istorie, agresorii zdrobiți au trebuit **să** răspundă pentru acțiunile lor criminale, au fost siliți să străbată drumul de la crimă la pedeapsă. Sentința judecătorilor a tras definitiv cortina peste sinistrul capitol din istoria umanității numit fascism.

Astăzi, lagărul morții de la Mauthausen a devenit muzeu. **În** fiecare an, în luna mai, merg în pelerinaj foștii deținuți, mame și soții, tineri și tinere, să-și plece capul cu pioșenie în amintirea celor pierduți. Să le aducă un ultim omagiu. Să așeze o floare pe cenușa lor, pe oasele lor calcinate.

Dar oare nici după ce au fost umiliți, bătuți, înfometați și uciși, deținuții de la Mauthausen n-au voie, n-au dreptul să se odihnească?

Scriu aceste rînduri pentru că s-a petrecut un lucru incredibil.

În Franța, la Paris, apare lunar o publicație intitulată *Mauthausen — Bulletin interieur de*

VAmicale des deportbs et families de Mauthausen, sub direcția lui Emile Valley, deportat și el, pe vremuri, în lagărul hitlerist.

157

Într-un număr al acestei publicații din anul 1974, printre altele, a fost inserată o scrisoare adresată de Robert Sheppard, președintele Comitetului internațional al foștilor deținuți de la Mauthausen, cancelarului Austriei, Bruno, Kreisky:

Scumpe domnule cancelar,

În decursul întrevederilor noastre ați avut bunăvoința de a-mi spune că aș putea să mă adresez dumneavoastră direct în problemele privind Mauthausen, în diverse împrejurări m-ați arătat că, dacă va fi nevoie, ne putem bizui pe simpatia și atașamentul dumneavoastră față de această cauză.

Fără îndoială, există în lume probleme mai grave care vă preocupă și care mă interesează și pe mine. Astăzi însă sînt obligat să mă adresez dumneavoastră ca urmare a evenimentelor ce s-au petrecut recent la Mauthausen.

Despre aceste regretabile evenimente, secretarul nostru general a informat Ministerul de Interne și Ministerul de Justiție ale Austriei.

Îndrăznesc să sper că justiția își va urma cu siguranță calea ei dreaptă, totuși, trebuie să mă adresez dumneavoastră și de pe poziția mea ca particular și să insist que cette affaire soit tres strictement suivie (să nu se minimalizeze).

Am fost precis informat că indivizi reechipați în cămăși brune și pantaloni negri i-au provocat și i-au bruscăt pe vizitatorii lagărului de la Mauthausen; au murdărit anumite părți din zidurile fostei fortărețe, implicit incinta muzeului. De asemenea, un alt grup urmărea să distrugă cu explozive un monument ridicat în memoria Rezistenței. Nu cred că e nevoie să vă mai spun, domnule cancelar, ce adincă emoție a provocat aceste incalificabile acțiuni în sinul foștilor deportați!... Și nu numai în rîndul celor din

delegatia Comitetului international de la Mauthausen. Indignarea a cuprins și pe cei din delegatiile ce reprezentau pe deportatii din lagărele de la Auschwitz, Buchenwald-Dora, Dachau, Natzweiler-Struthof, Neuengamme, Ravensbruck, Sachsenhausen-Oranienburg.

Dar să revin. în primul rînd, a fost insultată memoria morților noștri, au fost insultați toți aceia care s-au sacrificat pentru a învinge nazismul, care și-au jertfit

158

viața pentru că Europa și chiar întreaga omenire să poată trăi ca oameni liberi.

În al doilea rînd, aceste provocări constituie o dovadă de netăgăduit a renașterii extremismului, a nazismului, a dorinței de revanșă. Și așa, după cum s-a putut vedea, aceasta a apărut fără nici o mască în cursul manifestărilor mai sus-amintite...

Sînt sigur că rîndurile de față nu vor rămîne fără ecou și că veți rezolva această problemă așa cum secere ea rezolvată.

În măsura posibilităților, voi putea și eu, la rîndul meu, să-mi informez tovarășii, să le comunic că atît dumneavoastră personal, cît și guvernul Austriei, veți rămîne și în viitor apărători ai cauzei noastre, ai vigilenței în special.

Înainte de orice, vă mulțumesc și vă rog să primiți, domnule cancelar, expresia înaltei mele considerații.

*Robert Sheppard
Președinte al Comitetului
international de la Mauthausen*

La 10 mai 1975, cu prilejul aniversării a 30 de ani de la eliberarea din lagărul morții de la Mauthausen, foștii deportați francezi și familiile lor s-au reunit la Paris într-un congres. La sfîrșit s-a adoptat o hotărîre.

„— În amintirea tovarășilor care n-au ajuns să cunoască fericirea eliberării din lagărele de exterminare, ne înclinăm în semn de omagiu;

— Prezentăm din nou întreaga noastră

compasiune și afecțiune văduvelor, copiilor și familiilor celor dispăruți;

— Cîstindu-le memoria, cîstim, de asemenea, amintirea eroilor din Rezistență, a luptătorilor de toate naționalitățile, a ostașilor din armatele aliate care, prin vitejia și sacrificiul lor, au contribuit în mod hotărîtor la nimicirea nazismului;

— Fostii deportați și familiile lor cheamă întreaga omenire la vigilență... Lăsînd deoparte orice sentiment de ură sau de răzbunare, sîntem pe deplin conștienți că lumea de azi nu poate și nu trebuie să mai adăpostească alte uneltiri criminale, cărora noi le-am fost victime. Fostii întemnițați în lagărele morții rămîn atașați pentru totdeauna ideii de libertate și dreptate a omenirii. Ei sînt fericiți și minări

159

să poată constata că, după treizeci de ani de la eliberarea lor,, spiritul de solidaritate pe care l-au cunoscut și l-au cultivat în lagăr a rămas intact și că acest spirit se întărește cu fiecare zi. De atunci, din ziua eliberării, ei au acumulat un fond inestimabil de prietenie și fraternitate. Considerăm ca absolut imperios să păstrăm și să apărăm cu orice preț și în orice împrejurare acest patrimoniu.

Ne angajăm să mergem neabătuti pe acest drum, credincioși mesajului lăsat nouă de cei ce au pierit, de cei ce au fost asasinați în lagărele de exterminare. Să respectăm cu sfințenie jurămîntul pe care l-am făcut în luna mai a anului 1945: «Plus jamais ça» — să nu mai fie niciodată cu putință un alt Mauthausen“.

Cum am putea vreodată să uităm acest jurămînt?

SUMMARY

Having the appearance of a literary reportage, using « laconic style, including a certain lyricism, „Flower from Cinders" presents the memories of one of the survivors from the extermination camp of Mauthausen.

The accounts included in this volume, though really felt, seem fantastic. Covered by the atmosphere of the prisons and nazist camps from where „nobody must survive", the book breathes an optimism arised from the belief that those who don't give up and go on the fight must be victorious. And if some of the deported persons were owerthro- wed, from their own cinders sprang the flowers of liberty.

1G1 RESUME

Ayant la forme d'un reportage littéraire, employant un style laconique, avec une certaine dose de lyrisme, „Fleur de cendre“ presente les memoires d'un des survivants du camp d'extermination de Mauthausen.

Les recits compris dans ce livre, bien que vecus en realite, semblent du domaine du fantastique. Traverse d'un bout a l'autre de l'atmosphere des prisons et des camps nazistes d'extermination „d'ou personne ne devait sur- vivre“, le livre degage un optimisme ne de la conviction que celui qui ne se laisse pas etre abattu et se maintient dans la lutte doit triompher. Et si beaucoup des detenus sont tombes, de leur cendre ont pousse les fleurs de la liberte.

In der Art einer literarischen Reportage verfasst, nicht aber ohne einen gewissen Lyrismus, enthält der Band „Blume aus der Asche“ die Memoiren eines der Überlebenden des Vernichtungslagers Mauthausen.

Die Schilderungen des vorliegenden Bandes, obwohl grau- same Wirklichkeit, scheinen dem Phantastischen entnom- men zu sein. Wie ein roter Faden durchzieht den Band die Atmosphäre der Nazi-Gefängnisse und KZ, aus welchen „niemand lebendig entkommen darf“. Trotzdem ist dem Buch ein tatkräftiger Optimismus eigen, aus der Überzeugung heraus, dass jener, der sich nicht niederschmettern lässt und den Kampf weiterführt, siegen muss.

Und selbst wenn unzählige Deportierte gefallen sind, aus ihrer Asche erblihte die Blume der Freiheit.

Cuprins

în Ioc de prefață	5
I. PRIN TEMNIȚELE GESTAPOULUI.....	13
Scurt jurnal de front: august—octombrie 1944	15
Rossauerlände	22
Un aventurier și etica sa.....	27
Un american la Rossauerlände.....	29
Hotel „Metropol” ^{*1}	32
Să-i acord oare încredere?.....	36
Un revelion neobișnuit	42
„Hitler der Hund”	44
„Mit aliem” ¹¹	54
Margarethen-Amtsgericht, Zelle.....	20
	53
Un difuzor original.....	59
Strănepot al lui Napoleon?.....	61
Mesaj alb	62
Să fie oare gardianul „Ein Roter” ¹¹ ?.....	63
O partidă de șah cu... cîtec.....	66
„Accrocher ou pendre...!” ¹¹	71
Pentru „Ajutorul Roșu” ¹¹	73
O prezență nouă.....	74
Un „Amsel” ¹¹ și încă un trubadur.....	76
„Heraus! Los, Ios...”	79
II. MAUTHAUSEN „KNOCHENMULE” ¹¹ - MOARA DE OASE.....	81
Primul contact.....	83
	165
„Supraoamenii”	88
„K”=Kranker?.....	90

Mă numesc nr. 138 024	92
„Pupi”	97
„Los, los...”	99
„Arbeit macht Frei”	101
Luptăm împotriva morții.....	103
„Iak”-urile	104
O întâlnire emoționantă.....	105
Mi se oferă o țigară.....	106
A murit Marie-Claude.....	107
De necrezut, și totuși.....	109
15 țigări	110
•Odiseea lui Telemac.....	117
În brigada Essenfahren	121
„Ridi, pagliacci”	123
Puncte de vedere.....	125
Asaltul Berlinului	127
În ultima clipă.....	129
Gusen	132
Hăituiala	135
Să fie oare adevărat?.....	136
Spre patrie!	140
III. DUPĂ TREIZECI DE ANI	145
Epilog. Lecția aspră a istoriei.....	155
Rezumate în limbi străine.....	161

Redactor : ȘERBAN THEODORU
Tehnoredactor : MARIANA RADULESCU

**Coli editură 8,66. Coli tipar 10,50. Bun de
tipar 20 noiembrie 1976 Apărut — ianuarie
1977**

EQ

Comanda nr. 8837/60 505
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii”, Piața
Scînteii nr. 1, București, Republica Socialistă
România